

Kitas numeris išeis liepos 10 d.

Chemija

LUCA KIESER

Luca Kieseris 1992 m. gimė ir užaugo Tiubingene, studijavo filosofiją, kalbos meną ir etiką Heidelberge, Leipci-ge ir Vienoje (šioje ir gyvena). Dviejų romanų – „Nes ten vandenyje kažkas buvo“ (*Weil da war etwas im Wasser*, 2023) bei *Pink Elephant* (2024) – ir poezijos rinkinio „kar-tais tai tragiška meilė“ (*manchmal ist eine tragische Liebe*, 2023) autorius. Su apsakymu *Chemie* (būsimojo debiu-tinio romano ištrauka) 2021 m. laimėjo kasmetinį austrų radijo stoties FM4 trumposios prozos konkursą. Drąsiai jungdamas filosofiją ir vaizduotę rašytojas savo kūryboje tyrinėja žmogaus santykį su kūnu, gamta ir technologijo-mis. Ambra, – kašaloto žarnyne susidaranti vaškinė me-džiaga, išmesta į išorę pakeičianti pavidalą, naudojama parfumerijos pramonėje, – tekste tampa pasakojimo tem-as kaleidoskopiškai katalizuojančia veikėja.

Eglė Kuckaitė. Iš ciklo „Vešlus apaštalo kvėptelėjimas“. 2016–2017

(3.1)

Jau Sindbadas tave žinojo. Per šeštąją savo kelionę pa-tyręs laivo katastrofą – kapitonas pameta kursą, nusiplė-šia turbaną nuo galvos, kyla audra ir laivas sudūžta – jis išmetamas į krantą saloje, iš kurios, kaip vėliau paaiškėja, galima ištrūkti į Šri Lanką tik požeminiu upeliu ir stebu-klingu būdu – miegant. Tačiau dar prieš tai, kai pirklys gali papasakoti apie savo nuotykius, tas negatyvinis salos vaizdas vos neišvaro jo iš proto:

Visa kur – rubinai, perlai ir visokiausi brangieji akme-nys. Netgi smėlis žėri ir spindi. Gražiausi agarmedžiai – tiek kininiai, tiek Komorų; o galiausiai – *ten trykšta ir ne-apdoroto tavęs šaltinis, kuris lyg vaškas liejasi per upelio krantus, saulė tokia kaitri; ir tu sruveni link jūros pakran-tės, kur iš gelmių išnyra pabaisos, praryja tave ir su tavi-mi sugrįžta į jūrą. Kadangi tu degi jų viduriuose, jos tave vėl išspjauna, ir tu sustingsti vandens paviršiuje, pakeiti spalvą ir masę; galiausiai bangos išmeta tave į krantą, ir tie, kurie tave pažįsta, surenka ir parduoda. Bet neapdo-rotas tavasis produktas, kurio dar niekas neprarijo, vis dar teka upelio vaga ir sustingsta pakrantėse; o kai saulė jį apšviečia – tu išitirpsti ir užpildai visą slėnį savo kva-pu; o kai saulė nusileidžia, vėl sustingsti. Tačiau niekas negali ten patekti, nes iš visų pusių salą supantys kalnai tokie neįveikiami, kad nė vienas žmogus į juos neįstengia įkopti – masn ghab², kad Austrija – kalnų kraštas, kurio dukros ir sūnūs nuo mažens mokomi, jog ant viršukalnių negalima gerti pieno, arba, jeigu viršukalnėje išgersi pie-no, tai turi bent jau lėtai nusileisti, kad skrandžio rūgštis nespėtų pieno sutraukti. Nė vienas iš tų, kurie čia užaugo, nenulipa į slėnį su kilogramu sviesto skrandyje, juo labiau nesielgia kaip kadaise tavo banginis. *When biotechnolo-gists follow their nose*³ – puikuojasi straipsnio antraštė *Austrian Centre of Industrial Biotechnology* puslapyje, kuriam kartu su Graco universitetu 2019 metais pavyko pagaminti ambreiną visiškai natūraliu biosintezės būdu. Iš mielių. *Germ, Hefe, Khamira, Levure*⁴.*

Ir tai jau – 2019-aisiais.

Taigi lieka neaišku, kodėl Thomas Fontaine’as, *Institut supérieur international du parfum, de la cosmétique et de l’aromatique alimentaire* absolventas, vis dėlto suku-ria tokią kompoziciją: viršutinės natos: rausvieji pipirai, mandarinai ir bergamotės; širdies natos: rožės, cinamo-nas, smilkalai ir apelsinų žiedai; pagrindinės natos: vanilė, benzoinė derva, santalas ir – pagaliau:

Tu.

Paslaptingu santykiu jūs supilami į flakoną ir turite laukti – tavo trečiąją amžinybę, – kol purkštuvas jus įsiurbs ir išpurks į pasaulį, kad sutelkęs tą miglą, kurią suformuo-jate, paskleistum ją ant paskirties vietos: žmogaus odos. Moteriškos žmogaus odos. Dviejų riešų odos. Kaklo odos. Apgaubtos nematomais pūkeliais, persmeltos tokiomis smulkiais poromis, kad mažiausi lašeliai, kuriuos sufor-muojate, nusiridena žemyn. Ji tokia plona, kad tu jauti jos širdies plakimą. Tada pasaulis sudreba ir įkaista. Dėl to, kad pasklido ant jūsų? „Lubin Paris“ „Simbad“. Šiaip ar taip, tu įsiskverbi į ją su tuo karščiu. Susijungi su ja, pri-meni jos praeitį ir taip suteiki jai ateitį: Aleksa. Po kelerių metų ji taps JAV oro pajėgų dronų pilote.

(3.2)

Kita tavo pusė pasuka tuo keliu, kuris tavo giminei skir-tas nuo tada, kai Johanesas Hartlybas – švabas, antisemi-tas, magas ir klusnus pirmojo iš visų pirmųjų humanistų Mikalojaus Kuziečio sekėjas – savo „Vaistažolių knygo-je“ tave pavadino

die hochst erznei zu dem herzen

– svarbiausiu vaistu širdžiai. Taigi tave degino. Kartu su smilkalais. Arba kaip brangią žvakę. Čiulpė kaip pastilę. Arba bėrė į klaretą, kad įsiaistrintų.

Net ir šiandien tu atsiduri Dievo palaimintame Badene-Viurtemberge: tave sutrina į miltelius ir palieka tris sa-vaites tirpti etanolio ir vandens tirpale – maceruoja, kaip sakoma, į motininę tinktūrą. Iš jos tave praskiedžia, ki-taip tariant, sumažina iki C potencialo – viena dalis tavęs, šimtas – ne tavęs. Tuomet tą tirpalą su tavimi tiksliai du šimtus kartų trinkteli į stalą ir – abrakadabra – tu tampi DHU *Ambra C 200*⁵.

Vėl santykiu vienas su šimtu tave suberia į dražeravi-mo katilą ir paverčia kristalinio cukraus rutuliukais. Kati-las sukasi lyg skalbyklės būgnas – ir pagal tą sumanymą tu prilimpi prie vadinamųjų globulių. Tačiau būtent šis skalbyklės būgno momentas yra ir tas akimirksnis tavo istorijoje, nuo kurio nesiliauji abejoti, ar apskritai dar egzistuoji. Akivaizdu, kad nesi visai pranykęs – juk jei tavęs nebebūtų, tau nekiltų toks klausimas. Bet tavęs jau lyg ir nebėra. Esi lyg seniai nukirsto medžio šėšėlis.

Laimei, ponui Bathui, Indijos užsienio reikalų minis-terijos techninių tekstų vertėjui, visai nesvarbu, ar medis dar stovi, ar jau ne, – svarbu tik, kad tas medis būtų vo-kiškas. Ponas Bathas yra gerbėjas, ištikimas klientas nuo tada, kai pasitelkęs kitą stebuklingą vaistą iš Karlsruhės išvengė koronaviruso infekcijos. Tris dienas iš eilės prieš valgi jis gėrė *Arsenicum album C 30*, ir jo kūnas tapo vi-rusui tabu.

Nukelta į p. 15 ►

(1)

Štai kaip medžioja banginiai: išsižioję, sukdami apie savo išilginę ašį, jie leidžiasi į gelmę. Ir net jei kalmaro, kuris tūno nejudrus vandenyje, gali nesimatyti, nuo ban-ginio echoloto jis vis tiek nepaspruks. Iš pradžių garsai tokie tylūs, kad tik pats banginis juos girdi. Slapta niū-niuoja melodiją. Bet vos tik pakankamai priartėja, palei-džia triukšmingą salvę.

Kai atsipeikėji, tave tempia į viršų. Netrukus pakylate taip aukštai, kad vandens paviršių pasiekia blanki šviesa, bet viskas, ką gali įžiūrėti, yra tik begalinis kūnas. Kažką pastebi ant jo nugaros ir bandai tai pasiekti, bet tavo čiup-tuvai nuslysta. Žandikaulis suspaustas, vanduo vis šiltėja, tau veržia žiaunas. Kairiuoju čiuptuvu apčiuopi vietą, kur gali įsikibti, ir iš paskutiniųjų plėši. Aplink tave plaukstosi juodos odos atplaišos ir baltas, skaidulinis audinys. Tada pasaulis sugriūva, vėsus banginio liežuvis, begalinis go-murys, raumuo, srovė, kuri tave įsiurbia.

Suyra ne visas tavo kūnas. Snapas nesuvirškinamas – taigi bedi į skrandžio prievartį, brauniesi į žarnyną, ten prasiskverbi į florą ir kaip tik tada, kai imi tikėti kerštu, aplink tave pradeda formuotis medžiaga, kuri tave užbal-zamuoja. Viskas limpa prie tavęs. Tu pavirsti gumulu.

Slenka dienos, savaitės, mėnesiai, per juos virsti vis didesniu luitu, tada banginis tave išvemias; ir prasideda antroji amžinybė – ją leidi vėmalų plėvelėje plūduriuoda-mas pasaulinio vandens paviršiuje; ir nesunku įsivaiz-duoti, *what an unsavory odor such a mass must exhale; worse than an Assyrian city in the plague, when the living are incompetent to bury the departed*¹.

Beje, apie Mobį Diką: ant to banginio palikai pėdsakų. Aplink jo snukį. Savo siurbtukų žymes. Jie surandės, ir juos pamatys tik tie, kurie nepaisydami draudimų vis dar medžioja banginius harpūnais, iškelia galva į laivagalį, apverčia ant nugaros, perpjauna, nuderia, nukerta galvą ir nugremžia riebalus. Jie kurs istorijas apie jūrų pabaisą. Tos istorijos kurį laiką gyvuos, o tu vis labiau pyksi, – jūrų pabaisos pasakojimuose išsididėja, – bet galiausiai jos nebeturės su tavimi nieko bendro. Ir tada, vėliausiai tada, tu liksi tik tave vėmale, kuris ilgainiui išsivadės, drus-kingame vandenyje sukiėtės, saulės šviesoje nušviesės ir galiausiai bus išplautas į krantą.

(2)

Uostymas. Urzgimas. Ambrijimas. O tada – entuzias-tingas lojimas, prikviečiantis šeimnininką – žmogų vyrą, mūvintį ryškiai žalius bermudus ir dėvintį „Lacoste“ marškinėlius su geltonu krokodilu juodame fone. Jis iš tiesų norėtų tęsti pasivaikščiojimą – palaiko tave me-džio kelmu. Tačiau jo gyvūnas nerimsta, tad vis dėlto atkrypuoja prie tavęs: iš arčiau tu atrodei kaip dramblio pėda.

Jauti, kaip jis sutrikęs žvelgia į tave – tu tikrai ne kelmas. Klaupiasi prie tavęs ant smėlio – tu ne medžio gabalas. Pamaigo tave – bet tu ir ne akmuo. Kažką nuo tavęs nupašioja; tu esi pilkšva, geltonais taškeliais ir dryžiais iš-marginta tasi masė. Iš išorės trapi, viduje – riebi ir minkš-ta. Tai, ką jis nuplėšė, patrina tarp pirštų – ir jam į nosį pakyla aromatinga kvapų banga. Jo vaizduotėje blyksteli juodų garbanų vaizdas, bet jis nespėja jų sugriebti, pavy-dus skalijimas jį grąžina į realybę. Jis sudrausmina savo šunį, išsitraukia telefoną, nufotografuoja tave ir įmeta nuotrauką į „Google Lens“ paiešką.

Pirmasis straipsnis, kurį perskaito, baigiasi tuo, kad viena mama (38 m.) įkiša smeigtuką į priekrantėje rastą pasaulinio karo granatą ir toji sprogs. Visi kiti straips-niai baigiasi tuo, kad koks nors vargingas seniokas žvejys per naktį tampa turtingiausiu žmogumi savo kaime. Bent jau jei jis negyvena JAV ar Australijoje. Mat ten banginiai saugomi taip pat griežtai kaip drambliai ar krokodilai: draudžiama turėti jų mėsos, ilčių, kaulų, odos ar plaukų. Ką jau kalbėti apie prekybą visu tuo. Tam žmogui su kro-kodilu pasisėkė: Europos Sąjungoje tu, kartu su šlapimu ir išmatomis, laikomas natūraliai pašalintu. Tad tuo me-tu, kai jis savo gyvūnui užsakinėja deimantais nusagstyta „Lacoste“ antkaklį, tu supakuojamas į dėžę, išsiunčiamas per visą žemyną, o tada padalinamas pusiau:

¹ „[...] kokią nepakenčiamą smarvę skleidžia toksai mėsos kalnas; blogesnę negu asirų miestas per marą, kai gyvieji nebeįstengia palaidoti savo mirusiųjų“ (*angl.*). Citata iš: Herman Melville, *Mobis Dikas, arba Banginis*, iš anglų k. vertė Irena Balčiūnienė, Vilnius: Nieko rimto, 2022, p. 352.

² Pasisėkė, nuskilo. Austrijoje paplitęs liaudiškas emociingas posakis, kilęs iš jidiš kalbos.

³ „Kai biotechnologai vadovaujasi uosle“ (*angl.*).

⁴ Tai skirtingose kalbose vartojami žodžiai, reiškiantys mieles: austrų *Germ*, vokiečių *Hefe*, arabų (persų, urdu) *Khamira* (fermentuotas arba mielinis produktas) ir prancūzų *Levure*.

⁵ *Ambra C 200* – Vokietijoje gaminamas homeopatinis vaistas (globulės), kurio veiklioji medžiaga nurodyta kaip *Ambra grisea*.

Apie motinystę

Esu trijų beveik suaugusių vaikų mama. Birželį mano jauniausiai dukrai suėjo šešiolika ir ta proga savo mažesnei draugei ji perleido visas „Roblox“ kompiuteriniame žaidime užgyventas gyvūnėlių kaimenes. Ką tai reiškia, turbūt gali įvertinti tik Z kartos vaikai.

Didžiuojusi esanti daugiavaikė motina ir būsimoms mamoms norėčiau neįkyriai perduoti vienintelę žinią – vaikus auginti yra sunku. Bet, atsispyrus nuo šios paradigmos, viskas tampa paprasčiau. Motinystė yra toks nesibaigiantis procesas, jog vos pagalvojus, kad jau yra lengviau, gyvenimas grąžina tave į pradinį paradigmos tašką.

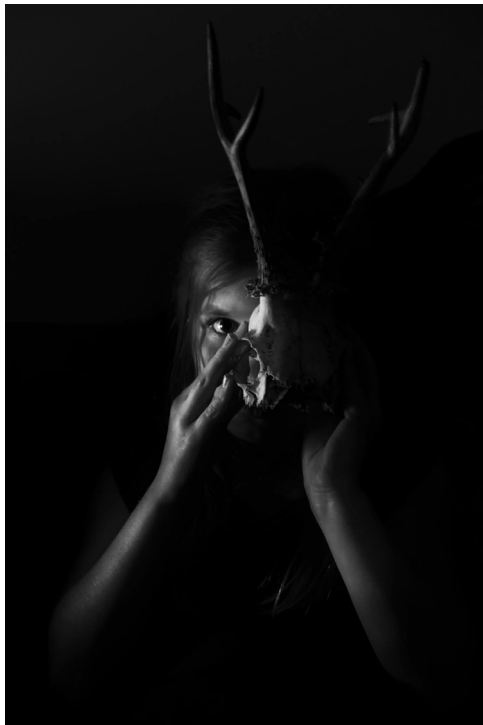
Kartą, kai vaikai dar buvo maži, su vyru daiktų pritintu automobiliu vykome ilsėtis (*sic!*) prie jūros. Visi trys vaikai sėdėjo kėdutėse, didesnieji sukiojo mažylės (tos, kuriai dabar šešiolika) galvą tai į vieną, tai į kitą pusę („Turi žiūrėti į mane.“ – „Ne, į mane!“), tada visi kažko susiniovė ir vienu metu pravirko. Reaguodami į triukšmą, pradėjo rėkti ir bartis visi trys jų furbiai (tokie pasišiausę vaikiški robotai su kruopos dydžio intelektu, besimokydavę kalbėti ir gerų arba (dažniausiai) blogų manierų iš savo mažų šeimininkų), o atsiliepdamos prie viso choro kniaukimu prisijungė ir trys šeimos katės, gabenamos nešynėse. Atsimenu, kad tą akimirką paprašiau vyro apsisukti ir grįžti namo. Sustojome degalinėje, pakvėpavome ir vykome toliau. Ar jūs manote, kad po to man dar kas nors gyvenime yra baisu?

Taip, yra. Rašyti knygas. Knygas rašyti yra sunku, – dabar sakau savo draugei ir abi atsidusios palinkstame prie savų arba svetimų rankraščių.

Per šiųmetinį „Kino pavasarį“ nešiausi į kino teatrą nešiojamąjį kompiuterį ir tarp filmų redagavau A. tekstą. Aptarti taisymsams išsirinkau nuošalesnę vietelę su keliais sėdmaišiais netoli nedidelės devintos salės. Susiskambinome. „Per valandą turim spėti susiderint“, – įspėjau A. ir kibome į tekstą. Po kokių penkiasdešimt minučių, skirtingom intonacijom įgarsindama A. jos veikėjus (visada savo ir kitų tekstų personažų dialogus skaitau balsu – tik tada išlenda jų nesklandumai), pakėlusį akis pamačiau, kad šalia manęs prieš seansą susirinkusi minia smalsiai klauso, o kelios moterys net palinkusios stebi, ką čia veikiu.

Aplinkui visi bičiuliai rašo knygas ir visi gyvena apimti tos keistos literatūrinės šizofrenijos, nuolat galvose gabendami savo išgalvotus personažus. Tiesą pasakius, mes visi nuolat mąstome apie tekstus – rašomus ar redaguojamus. Kai mano veidas staiga persimaino lyg pamačius pamėklę ar sužinojus tragišką žinią, ir vyras išsigandęs klausia, kas nutiko, atsakymas visada būna tas pats: aš galvoju apie tekstą.

Kaip ir nuolat galvoju apie vaikus. Savus ir svetimus. Kaip peiliu smelkia žinios, kai vieni ar kiti vis

Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

dėlto pasirenka nelikti su mumis čia, tikrame pasaulyje. Išeidami ir palikdami savo vaikystės furbius, kompiuteriniuose žaidimuose pastatytas pilis ir paleisdami laisvai ganytis gyvūnėlių kaimenes bekrasėje virtualybėje. Jei ir norėčiau ypatingų galių, tai savo knygomis sulaikyti vaikus – taip, gyventi yra sunku, bet atsispyręs nuo šios paradigmos, pamažėl – kruopa po kruopos – įgauni stiprybės.

Pačiame pavasario epicentre, kai stojo tiesiog nepakeliamai sunki pilnatis, kad praplėstų paskutinius užsimiegojusius pumpurus ir žiedus, kai visiems, net racionaliausiems, čiuožtelėjo stogai, o ketvirtą ryto prabudusi girdėdavau, kaip už lango rėkia visi – paukščiai, varlės, vienu metu kukuoja keli gegučių patinai, prisiminiau tą momentą mašinoje prieš šešiolika metų.

Tikrai nebrėšiu paralelių tarp tekstų ir vaikų – tai būtų neteisinga nei vienu, nei kitu atžvilgiu. Išėjusias knygas ir tekstus kaip gegutės kiaušinius palikim kitiems – gyventi savo gyvenimą, augintis mūsų idėjas ir veikėjus kitų galvose, o knygų kaip išnešiotų vaikų metafora norėčiau, kad būtų negailestingai redaguojama. Tik tiek, kad ir rašymas, ir motinystė vis dėlto yra pasirenkamas dalykas.

– EGLĖ FRANK –

LAURYNAS KATKUS

Teofilus Matulionis Peterburge, 189*

Kai ateina šventadienio popietė, tas skaidrus sulėtėjimas ir žmonės vaikštinėja po parkus
žaidžia sviediniu, kyla ir leidžiasi apžvalgos rate

Žmonės su savo ligom ir laimėjimais
savo sielų bedugnėm: tik pagalvojus atima amą

Kiekvienas trokštantis dėmesio, įvertinimo
ir rasi kiekvienas to vertas

Kas aš tarp jų, tarp palocių iš mūro? – vėjo perpučiamas
studentas, paėmęs atostogas nuo lotyniškų tomų
nuo pašaukimo, kuris tolsta artinantis

Apžvalgos ratas sustoja

Rugsėjo diena, žvynuoti stogai
įsipainioję kanalų tinkle
kaip jį suimt šitom rankom, Statytojau

Prabundu anksti, dar prieš Aušrinę
ir tartum vaikštytynės prilaikomas vaikas
einu prie prausyklės

Atkišu delnus ir matau salas, sustingusias šaltyje:
vienoj saloj – šventovę be bokšto
kitoj saloj – plutą ir ašaką

Sukalbėjęs leidžiuosi į refektoriumą
nuo stalo imu rūgščių rusišką duoną
ir lipdau karoliukus – šiaip sau
dėl viso pikto

Apžvalgos ratas įsisuka
vėjas gula ant ausų, ant kanalų
ir vanduo akimirka prasiskiria, atidengdamas akmenis
tvirtus kaip karoliukai, kaip tavo minkštumas
budint per ilgą tamsųjį amžių

[Mokslai Peterburgo dvasinėje seminarijoje T. Matulioniui iš pradžių sekėsi sunkiai, jis buvo nutraukęs studijas, bet grįžo. Tolesnė jo gyvenimo istorija žinoma.]

In memoriam

Identiškas Lietuvai lietuvis

Ką reiškia būti ištikimam tėvynei? Tai reiškia suprasti, kad tėvynės, taigi tos kalba apibrėžiamos bendruomenės dvasia yra natūraliai tavo. Artima, jaučiama, brangi. Kad ji yra bendruomenės, taigi ir tavo savivokos svarbiausioji dalis. Žmonių bendrumas, kurį gauni gimdamas. Tėvynė – tai ne koks žodis, tai pasaulis, kuris amžinai bus tik tavo, kurį gimdamas turi pajusti, niekada neišduoti, puoselėti, turtinti, į kurį turi gyvendamas įsigyventi. Toks buvo kompozitorius Feliksas Bajoras. Muzika ir jos kūryba buvo jo ilgo gyvenimo aistra. Jis ieškojo, kaip praplėsti, sumoderninti lietuviškos muzikos dvasią. Kad ji išliktų ilgaamžė, prasminga, kad ji liudytų mūsų lietuvišką pasaulį.

Jis mokėsi groti smuiku pas Vincą Bacevičių, kuris karo metais iš Lenkijos sugrįžo į Lietuvą, čia mirė ir buvo palaidotas lietuviškoje Kauno žemėje. Feliksas pas jį Žemaičių gatvėje mokėsi groti smuiku, ir aš pamenu, kaip jo mama Kairytė, garsi lietuviškų dainų žinovė, nuostabi liaudies dainininkė, vesdavo jį pas V. Bacevičių į pamokas mosuodama į maišelį išuktu smuikeliu. Feliksas buvo gabus ir įstojo į Lietuvos konservatoriją pas tada iš Rusijos atvykusį pedagogą Aleksandrą Livontą. Tačiau jo santykiai su nervingu ir diktatorišku, bet mokinių tobulybės siekiančiu mokytoju nenusisėkė. Ir nors pradėjo groti Filharmonijos orkestre, juto kažkokią muzikinio pašaukimo tuštumą ir taip netikėtai vėl stojo į konservato-

riją, bet šį kartą į kompoziciją. Pakliuvo pas profesorius Julijų Juzeliūną, nuostabų pedagogą ir nekonvencionalų muzikos kūrėją. Šis buvo tolerantiškas, toli numatantis, protingas žmogus. Taip pas jį klasėje iš gabaus mokinio ėmė vystytis neeilinio talento, vaizduotės ir originaliausių idėjų kompozitorius. F. Bajoras visą gyvenimą kūrė savo muzikinę kalbą, kūrė savo muzikos girdėjimą ir prasmį pasaulį. Jam skaudžiai rūpėjo, kad jo muzika būtų kalbanti, nebanali, siekianti prasmės. Atmenu, kaip jis ne kartą skambindavo man naktį ir sudainuodavo kokį intervalą. „Ar čia ne klišė?“ – vis klausdavo.

F. Bajoro muzikos stiliaus ištakose vis dar kitų neeksploatuojama lietuviškų dainų savybė – jų tartis, ateinanti iš kalbos, iš tarmės. Ta tartis yra amžinai gyva, vis kita, nuspalvinta emocijos ir reikšmės. Tai jo muzikos interpretacinio stiliaus alfa ir omega. Tai vienodai siejasi ir su frazavimu, ir su tempu, ir su visais gyvais, bet popieriuje neužrašomais melodijos ir tarties vingiavimais. Iš atlikėjų jo kūriniuose tai pajautė tik Giedrė Kaukaitė, o instrumentalistai liko akli. Tam reikia įsiklausyti, kaip dainuoja kaimo bobulės. Kaip tarmiškai dar kalba žmonės. Atmenu, kiek reikėjo man kentėti Felikso priekaištų dėl jo Vilniaus kvartetų alto įžangos pradžios. Pradedu vienas, gražiausia melodija, groju stengdamasis, sentimentalai, kaip išmokytas romantine maniera, o Feliksui nepatinka ir nepatinka. Kol supratau, kad reikia nusi-

mesti visą išminktą muzikos reikšmių balastą, kad reikia paprasto garso realumo. Raudant niekas negalvoja, kaip raudama. Tokia visa F. Bajoro muzika. Ši jo kūrybinė nuostata siejasi su ilgamečiu darbu teatre. Jis buvo muzikos vadovas, kai Eimuntas Nekrošius statė savo pirmąjį miuziklą. Jis tuos jaunus aktoriukus tiesiog privertė gerai dainuoti, kalbėti. O dirbo daug. Bet gavo ir savąją patirtį kūrybai, jo muzikos charakterių erdvei. Jis, kaip ir Bronius Kutavičius, nerašė muzikos dėl jos tradicinių žanrų pavadinimų. Kūryba jam visada buvo susijusi su konkrečia idėja – ar emocija, ar konstrukcija, ar spalvine. O tų idėjų buvo pilna F. Bajoro galva, jos jį kankino visą gyvenimą. Idėjos, kurios buvo susijusios ir su atlikėjo, smuikininko patirtimi. Todėl jis buvo taip priekabus savo muzikos interpretacijoms.

F. Bajoro mirtis labai simboliška. Baigėsi Lietuvos muzikos lūžių ir pasaulinio pripažinimo laikas. Nebėra jos didžiųjų lyderių: Felikso Bajoro, Osvaldo Balakausko, Broniaus Kutavičiaus, ir dabar iškyla didieji klausimai – kas perims jų lygį, reikšmę? Kokiu stiliumi ir kokia kūryba identifikuosime Lietuvą? Ar standartinio stiliaus internacionalinėmis dainelėmis, ar tuo, kas liudija originalumą, kūrybiškumą ir nepriklausomas kultūros tradicijas?

– DONATAS KATKUS –

Videožaidimų apžvalga (3): į „Disco“ panašūs žaidimai

Pakalbėkime apie videožaidimų taksonomiją! Jau rašydamas šį sakinį mintyse regiu, kaip skaitytojai iš karto verčia laikraščio lapą, – bet siūlau neskubėti, pažadu, tikrai ne vien iš moksliukiško entuziazmo šitą temą užvedžiau.

Kaip ir bet kuri kita meno ar medijų forma, videožaidimai skirstomi žanrais, požanriais, tipais, atspalviais ir dar visokiausiomis kategorijomis. Pagrindiniai žanrai gan paprasti ir paprastam mirtingajam greit atpažįstami: retas supainios strateginį žaidimą su šaudykle arba lenktynes su muštinėmis. Linksmybės prasideda požanrių lygmenyje: kad suprastum, kas yra *trigubos A smėliadėžės masinis daugelio žaidėjų vaidmenų žaidimas internete su pirmojo asmens šaudyklės ir bazės statymo elementais*, jau reikia arba labai neblogos intuicijos ir teksto suvokimo gebėjimų, arba būti praleidus kelias dešimtis valandų palinkus prie ekrano.

Viena įdomiausių videožaidimų kategorizacijos metodikų – viso žanro, požanrio ar tipo vadinimas pagal pirmąjį, ryškiausią ar naują madą pradėjusį žaidimą. Dažniausiai ši lingvistinė operacija būna labai paprasta: paimi to garsiojo pradininko pavadinimą, gale priduri žodelį *like* („kaip“, „panašus į“) ir *voilà*. Taip atsirado tokie požanriai kaip *roguelike* (panašus į 1980 m. požemių tyrinėjimo žaidimą „Rogue“), *soulslike* (panašus į 2009 m. veiksmo-vaidmenų žaidimą „Demon’s Souls“ ir 2011–2016 m. trilogiją „Dark Souls“), *balatrolike* (panašus į labai populiarų 2024 m. kortų žaidimą „Balatro“) ir t. t. Kartais *like* neprisireikia, pvz., yra toks platformų žaidimų požanris *metroidvania*, kurio pavadinimas – 1986 m. žaidimų „Metroid“ ir „Castlevania“ dūrinys.

Viena vertus, sakytum, nekūrybinga – žaidėjai ir kritikai nė nemėgina sugalvoti išradingo termino požanriams, tiesiog nutaria, kad užtenka pasakyti: „Šitas daiktas panašus į tą daiktą.“ Tarsi vaisius vadintume „į obuolius panašiu maistu“ arba demokratiją – „į senovės Atėnų panašią santvarką“. Kita vertus, gan patogai: labai greitai žinai, ko tikėtis. Gal ir kiti kultūros laukai galėtų perimti tokią praktiką, pvz.: „į „2001-ųjų kosminę odiseją“ panašūs filmai“, „operos kaip „Aida“ ar „Silva rerum“ pobūdžio istorinis romanas“? Be to, tokia terminija gerai atspindi pačios įsivaizduojamos žaidėjų bendruomenės leksiką ir bendravimo būdus, kurie dažnai būna paremti memais ir kitais šiboletais, t. y. tik pačiai bendruomenei suprantamais burtažodžiais.

Šiais laikais žaidimai kuriami labai gausiai ir greitai – į populiariausią videožaidimų prekybos platformą „Steam“ jų kasdien įkeliama apie penkiasdešimt. Su kiekvienu nauju žaidimu jo aprašyme, žaidėjų ir kritikų apžvalgoje, žiniasklaidoje, memuose ir rinkodarinėje medžiagoje vis kartojami ir burtažodžiai. Taip jie po truputį apauga tokia gausybe papildomų reikšmių, konotacijų ir interpretacijų, kad sunku beižiūrėti kadaise ten buvusį prasmės branduolį, o pats terminas įgyja efemeriską, dažnai labiau intuicija ir patirtimi, o ne aiškiais skiriamaisiais bruožais paremtą reikšmę.

Bene geriausias tokios efemerijos pavyzdys – jau minėtas *roguelike*. Dabar visiškai niekas nebesutaria, ką tiksliai šis terminas reiškia ir kokios paties požanrio ribos. Dauguma šiuolaikinių *roguelike* žaidimų visiškai nebe panašūs į savo 46 metų protėvį ir netgi vienas į kitą. Yra netgi pusiau oficiali „Berlyno interpretacija“, priimta 2008 m. tokių žaidimų kūrėjų konferencijoje, kurioje išvardinti devyni „stiprieji požymiai“ ir penki „silpnieji požymiai“, kuriuos atitinkantis žaidimas gali būti laikomas *roguelike*. Tiems, kurie atitinka nedaug šių požymių, vartojamas atskiras terminas: *roguelike-like* („panašus į panašius į „Rogue““) arba *roguelite (lite* – „nerimtas, derivatyvinis, lengvas“).

Žodžiu, žaidimų taksonomija, o ypač „žaidimų, panašių į X“ kategorijos – gilus ir įdomybių pilnas triušio urvas, į kurį entuziastui lengva maloniai įgriūti. Vienas naujausių ir mano mėgstamiausių „panašių į X“ požanrių – *discolike*, t. y. į 2019 m. vaidmenų žaidimą „Disco Elysium“ panašūs žaidimai.

Apie „Disco Elysium“ rašiau pirmojoje videožaidimų apžvalgoje („Š. A.“, 2026.III.27). Mano – ir ne tik mano – nuomone, tai vienas geriausių visų laikų žaidimų, spinoziškai pasiūlęs naują atsakymą į klausimą „Ką gali daryti videožaidimai?“. Savo gelme, milžinišku scenarijumi, tempu, atmosfera, garso takeliu, netikėtomis ir įtraukiančiomis mechanikomis, humoru, politinėmis, psichologinėmis ir filosofinėmis temomis jis buvo visiškai unikalus ir pralaužė naujas angas tuo metu jau ėmusiame truputį švinkti vaidmenų žaidimų (RPG) pasaulyje. Kitas unikalus jo bruožas buvo poveikis žaidėjams, įskaitant ir mane, – retas videožaidimas taip skatina introspekciją, savęs paties, savo gyvenimo ir santykių su kitais žmonėmis bei pasauliu permąstymą kaip „Disco“.

Kokie yra *discolike* žaidimai? Čia vėlgi būtų galima kalbėti apie stipriuosius ir silpnuosius bruožus: kad būtų „panašus į „Disco“, žaidimas nebūtinai turi atitikti visus kriterijus. O kriterijai tokie:

- siužetu paremtas vaidmenų žaidimas,

- izometrinis vaizdas, dar vadinamas pseudo-3D arba ³/₄ vaizdu,
- žaidimas pieštas ranka, dar geriau – jei piešiniai priimena akvarelę,
- politinė, psichologinė, filosofinė, istorinė tematika,
- žaidimo veiksmas vyksta alternatyviame, bet į mūsų sielą panašiam pasaulyje su alternatyvia istorija, santvarkomis ir ideologijomis,
- viskas paremta dialogu: žaidime nėra fizinių kovų arba jos sprendžiamos dialogu,
- priklausomai nuo personažo savybių ir ritamų kauliukų keičiasi dialogo variantai,
- dėmesio centre – vidinis pagrindinio veikėjo pasaulis ir išgyvenimai, kuriems labai svarbūs santykiai su kitais žaidimo veikėjais,
- personažo savybės, bruožai ir negyvi objektai kalbasi su personažu,
- nesėkmės žaidime neužkerta kelio žaisti toliau, o kartais kaip tik daro žaidimą įdomesnį,
- žaidimas prasideda pasaulio įvykiams jau įsibėgėjus ir pagrindinis veikėjas atsiduria keistoje, paslaptingoje situacijoje,
- lėtas, mažas, knygishkas tempas.

Nors ne visi žaidėjai ir kritikai pritaria, kad *discolike* jau galima laikyti savarankišku požanriu, o kai kurie apskritai baidosi šio termino, tokių žaidimų vis gausėja. Viena priežasčių – po „Disco Elysium“ išleidimo Estijos studijoje ZA/UM vykusios dramos, per kurias pagrindiniai žaidimo autoriai neteko autorių teisių (kita interpretacija, kuriai pritariu, – jos iš jų buvo pavogtos) ir kūrėjų kolektyvas išsiskirstė. Todėl šiuo metu kuriami ar jau sukurti mažiausiai trys žaidimo „dvasiniai tęsiniai“. Kita priežastis – kūrėjai, kuriuos „Disco“ taip sužavėjo, kad jie ėmėsi kurti savo *discolike* žaidimus. O trečia – šventasis kapitalizmas: komercinė „Disco“ sėkmė parodė, kad žaidėjai yra išsiilgę rafinuotų, lėtų, mažlių vaidmenų žaidimų su smulkmeniškai sukurtais pasauliais ir egzistenciniu humoru.

„Zero Parades: For Dead Spies“ (2026, ZA/UM, Estija)

„Blogosios korporacijos“ išleistas žaidimas, dėl kurio kurį laiką svarsčiau – pirkti ir žaisti ar nepirkti, boikotuoti? Pasitaręs su išmanančiais žmonėmis ir genamas *discolike* žaidimų alkio, vis dėlto nutariau pirkti ir žaisti. Ir su tam tikru liūdesiu turiu pranešti, kad nenusivyliau – žaidimas tikrai labai geras.

ZA/UM teigimu, „Zero Parades“ nėra nei „Disco Elysium“ tęsinys, nei „šalutinis produktas“ (*spinoff*), nei dvasinis tęsinys. Pirmais dviem teiginiais tikiu, o trečiu – nelabai. Kad ir kaip ZA/UM nori atsiverti nuo „Disco“ kūrėjų ir palikimo bei nebūti lyginami su pirmtaku, tai padaryti labai sunku, kai studija yra išleidusi tik du žaidimus ir jie labai vienas į kitą panašūs. „Zero Parades“ atitinka visus mano išvardytus *discolike* bruožus.

O bandymų nutolti nuo „pirminio šaltinio“ čia gausu. Pirmas yra pagrindinė veikėja – Heršel, komunistinio Superbloko šnipė tarp liberalizmo, technofašizmo ir komunizmo svyruojančiame Portofiro mieste-valstybėje. Be to, kaip galima suprasti, lesbietė. Viena vertus, tikrai tapatybiškai toloka nuo prasigėrusio ištvirtėlio policininko Hario DuBua iš „Disco“, kita vertus – ir vėl turime reikalų su jėgos struktūromis ir jose pasimetusia pareigūne.

Kitas bandymas nutolti – labiau linijinis siužetas. Nors jis taip pat gausiai šakojasi ir žaidėjui tenka jungti kelių istorijų svarbiausius taškus į vieną paveikslą, nuo pat pradžią aišku, kad Heršel reikia sužinoti, kokia tiksliai yra jos užduotis Portofire, ir ją atlikti. Žaidimas suskirstytas į kelis veiksmus, kurie neišvengiamai veda būtent prie šios užduoties įvykdymo (ar neįvykdymo). Prie to prisideda ir įvesta nauja mechanika: Heršel reikia kontroliuoti nerimą, nuovargį ir kliesdesius, kad neperžengtų pavojingos ribos, bet galima pasirinkti ir „paspausti save“, jei psichinių, fizinių ar intelektualinių pastangų reikia kokiai svarbiai užduočiai atlikti.

Portofiras sukurta meistriškai, miestas atrodo gyvas ir gaubiamas ypatingos atmosferos, kurią kuria sudėtinga istorija ir periferinis statusas. Tai – buvusi dabar jau technofašistinės imperijos teritorija, kadaise flirtavusi su socializmu, išgyvenusi „geranoriško autoritarizmo“ laikus (visai kaip smetonmetis, ar ne?) ir net mėginusi (labai nesėkmingai) sukurti savo pačios kosmoso programą. Dabar Portofiras pilnas smulkių verslų, *padielkų* ir įspūdingos, bet rūdijančios infrastruktūros. Jis truputį purvinas, truputį žiaurus, truputį nuo visko pavargęs. Čia pasirodo tas pats estiškas, t. y. rytų europiečiams būdingas, žinojimas, ką reiškia gyventi amžinoje periferijoje ir blaškytis tarp konkuruojančių ideologijų. Ir ne tik žinojimas, bet ir gebėjimas kone jusliniu lygmeniu visa tai perteikti.

Žodžiu, siužetas sukurptas puikiai, miestas gyvas, estetika maloni, žaidime lengva paskęsti kelioms dienoms. Pats jį perėjau per maždaug trisdešimt valandų ir ketinu po kurio laiko peržaisti. Bet taip pat reikia pripažinti porą dalykų. Pirma, „Zero Parades“ buvo, yra ir bus lygina-

mas su „Disco Elysium“. Antra, nors ir labai geras, „Zero Parades“ yra prastesnis žaidimas nei „Disco Elysium“. Kodėl?

Pirmiausia todėl, kad išaugtinės kelnės, į kurias reikia sutilpti, labai didelės. Kaip pirmtakas ir štai viso subžanro pradininkas, „Disco“ yra legenda. Vargas tiems, kas nori atkartoti legendą. „Zero Parades“ scenarijuje palikta daugiau skylių, kai kurios intriguojančios siužeto linijos lieka neištyrinėtos, kai kurioms ne tokioms įdomioms istorijoms skiriama per daug dėmesio. Be to, siužetas painus, o pats žaidimas ne visada atrodo nusiteikęs padėti jį perprasti.

Kone didžiausias trūkumas – nepakankamai išvystyta politinė „Zero Parades“ pasaulio sistema. Politinės ideologijos ir pasirinkimas iš jų buvo vienas kertinių „Disco Elysium“ elementų, o čia ideologiją Heršel jau pasirinkusi (ji juk Superbloko šnipė), tad politika žaidime – statiška, ji čia labiau *tiesiog yra*. Kita vertus, galbūt taip ir geriau perteikiamas nuo visko pavargusios periferijos aspektas – bet modeliuoti pagrindinę veikėją pagal savo įgeidžius erdvės lieka mažiau.

Taip pat „Zero Parades“ skaudžiau baudžia žaidėją už nesėkmes. Tai susiję ir su labiau linijiniu, „tiesesniu“ siužetu. Žaisti „Disco Elysium“ gali atsipalaidavęs – jei šis tas ar net viskas nepavyko, kažkaip, gal net įdomiau, išsuksti. O šįkart kai kuriose situacijose net rankos drebję, kad tik kauliukai tinkamai išsirstų. Papildomas adrenalinas – malonu, o jausmas, kad dabar kažko įdomaus nuneiksi, nes ir vėl tris akis išritai, – nelabai.

Ir, galiausiai, garsas! „Zero Parades“ pasakotojos balsas tiesiog nemalonus, sniaukrojojantis, erzinančiai užtęsiantis garsus, lyg nuolat iš tavęs nemaloniai besišaipantis. Ačiūdie, jį galima išjungti, bet tiesiog gaila laiko ir išteklį, išleistų nepavykusiam dalykui. Garso takelis ir muzika taip pat nežiba – tai tuo labiau krenta į akis (ausis?), kai nemaža dalis žaidimo siužeto paremta muzika, dainomis, kompaktiniais diskais ir t. t. Iš visų žaidime panaudotų dainų tik viena man patiko („Cover the Moon when I’m Gone“), kitos tiesiog drungnos.

„Esoteric Ebb“ (2026, Christoffer Bodegård, Švedija)

Tikras Christofferio Bodegård meilės laiškas mėgstamiausiems žaidimams: „Dungeons & Dragons“, „Planescape: Torment“ ir, žinoma, „Disco Elysium“. Kiek pavyko sužinoti, „Esoteric Ebb“ kurtas dešimt metų ar net ilgiau, o „Disco“ įkvėpimu jam tapo tik 2019 m. Gerai, kad 2024 m. Christofferį pastebėjo leidybinė firma ir finansavo projekto pabaigą, kitaip užbaigto šedevro būtume ir neišvydę.

„Esoteric Ebb“ bando atsakyti į labai įdomų klausimą: kaip atrodytų visuomenė, jei magija iš tikrųjų egzistuotų? Kaip kartu sugyventų žmonės, nykštukai, goblinai, gnomai, velniai, angelai, nemirėliai ir kitos įvairiausios būtybės? Kokių teisinių problemų kiltų, kaip veiktų ekonomika, kaip veiktų demokratija? Ar etiška būtų, pvz., apžavėti ką nors burtais, kad labiau jam ar jai patiktume? Kaip atskirtume tikrus pinigus nuo magiškai sukurtų jų kopijų? Ar egzistuotų prieš nežmogiškas būtybes (o gal kaip tik žmones) nukreiptas rasizmas?

Mes, pagrindinis žaidimo veikėjas, esame „blogiausias pasaulio klierikas“ (tai – „Dungeons & Dragons“ ir kitų fantastinių žaidimų veikėjų klasė, o ne tiesiog jaunas dvasininkas; klierikas žaidimuose moka daug gydančių bei gyvybę teikiančių burtų ir kovoje atlieka mediko vaidmenį). Mūsų ordinas atsiuntė mus į Norviko miesto Tolstado rajoną tirti paslaptingo arbatinės susprogdinimo. Tačiau mes per tą laiką spėjome pliumptelti nuo tilto į upę ir pabundame rūsyje ant akmeninio gulto: pasirodo, sugėbėjome mirti (mus atgaivino burtais) ir pamiršti didžiąją dalį ne tik savo tapatybės, bet ir burtų. Neprisimename net savo vardo, tad kol kas vadinsimės tiesiog Klieriku.

Norvike vyksta ypatingi įvykiai: artėja pirmieji demokratiniai rinkimai, iki jų liko vos savaitė. Iki šiol miestą valdė magų-didžiūnų taryba, o dabar dėl pergalės rungtis kelios partijos: tiems patiems didžiūnams atstovaujantys nacionalistai, nykštukų įkurta komunistų (azgalistų) partija, atėjūnai nereguliuojamo kapitalizmo šalininkai libertarai ir smulkios, daug šansų neturinčios valstiečių bei magų partijos. Tiriantis sprogdinimo bylą Klierikas, be abejo, įtraukiamas į šių partijų kovą. Be to, jis turi per savaitę ir pats apsispręsti, už ką balsuos.

Situacija Norvike, nepaisant visos magijos, primena ankstyvojo kapitalizmo Europoje laikus: valstiečių vis mažėja, jie traukia į miestus, gausėja darbininkų, didžiūnams tenka skaitytis su vis daugiau įtakos įgyjančia pirklių, pramonininkų ir verslininkų klase. Visi jaučia, kad pasaulis sparčiai keičiasi, ir visi bando su tuo kaip nors susitvarkyti nepametę galvos. Čia pateikiama kiek fatalistinė, bet istoriškai gan įžvalgi interpretacija: kapitalizmo nesustabdysi, kad ir kaip stengtumeisi. Libertarams – žaidime jie vadinasi *frystraideriais*, „laisvaeigininkais“ – net nėra svarbu laimėti rinkimus. Svarbiausia – įkišti koją tarp durų, gauti šiek tiek vietų parlamente, o po to užsisukusi ekonomika pati viską sutvarkys kaip reikia.

Nukelta į p. 9 ►

Skirtingose orbitose

(iš asmeninių užsirašymų)

2010 m. vasario 20 d.

Labai jau keistas sapnas... Bute, kuris labai panašus į mūsų buvusį Šančių butą, – šurmulys. Didžiajame kambaryje štvė nežinia iš kur atsiradusio jaunimo, dar Tėvelis sukinėjasi virtuvėje, o plačioje miegamojo lovoje nakvoti susiruošėme mudvi su prezidente Dalia... Atsigulėm į lovą. Kambarys šviesus. Nepatogiai jaučiuosi – lyg ir „kažkas ne taip“ miegoti su prezidente. Tą jai ir sakau: „Gal aš eisiu paieškoti kitos vietos...“ Ne, sako ji, viskas gerai. Bet surandu priežastį pasišalinti – ant stalelio stovi butelaitis su samane, klausiu, ar ji norėtų paragauti. Sako, mielai, niekada nesu ragavusi. Keliusi ir einu ieškoti „čierkutės“. Viduriniame kambaryje randu išglebusią ir pavargusią Mamą. Ji sėdi ir snaudžia, nes lova užimta – kažkas ten miega, o ji tik ką iš kažkur atkeliavo. Imu daryti tvarką. Kambaryje susigrūdęs jaunimas baisiausiai rūko. Laukiu ryto, nes dabar antra valanda nakties. Imu griežtai juos varyti lauk – vėdinu kambarį (langai ir durys supuvę). Jie agresyvūs, bet išeina. Tada gulda Tėvelį į lovą, ruošiu Mamytei patalą. Visur dūmų smarvė, visokių nešvarių drapanų krūvos.

Beveik neįtikėtina – rytoj susitinku su Alfonsu Lingiu, pasauliniu žmogumi. Neįtikėtina šviesaus proto ir neišsivaizduojamai pilno gyvenimo. Knygų mugėje užrašo: „For Jurate, with my best wishes and friendship – and waiting to see your work. Al. L.“ Užgniažusi kvapą klausau jo paskaitos apie mažmožių didybę (čia mano interpretacija). Vakare dar kartą skaitau jo paskaitą apie Naskos linijas. Ir kitą. Jaudulys šiurena baltais mažos knygelės lapais. Bandau nuspėti tą savo žvėrišką alkį. Kito pasaulio ateivių ilgesį, primenantį man, kad gyvenu pamesta bekvapėje, begarsėje, beveik belytėje atmosferoje, kurios tvaiką primena tik vienas kitas, pasirodantis mano gyvenime. Kaip tikrojo mano gyvenimo apaštalas, liudijantis Tėvynės įmanomumą. Blaiviai, skausmingai ir apmaudžiai, tarsi iš šalies stebiu savo entuziastingą, naivų kabinimąsi į tuos retus vienas nuo kito dešimtmečiais nutolusius punktyrus, desperatiškai bandydama kaip nors „įkrauti baterijas likusiam laikui“.

2010 m. vasario 22 d., rytas

Viešbutis „Ramada“, prabangus, kvepiantis, blizgantis: nusagstytas gyvomis rožėmis ir su įmantriais akcentais. Lingis balta šypsena, sportine striuke ir aiškiai potrupėmis kelnėmis – maloniai nesiderina prie tos bedvasės pompastikos. Pažliugusiu Vilniumi klampojame link Mokytojų namų. Sekmadienio tyła galerijos erdvėje pasitinka šiek tiek bauginančiu intymumu. Pojūtis, kad esame dviese. Žmogus įdėmiai dairosi po mano smulkmėnas. Virdulyje užverda vanduo arbatai. „Šeimyniškai“ persiaunu sušlapusius batus ir tame paprastame judesyje suvokiu, kad visai nebijau, nėra jokios įtampos. Bendrausiu su būtybe, iš tiesų suderinusia gyvenimą su tekstais apie jį. Titulai ir laipsniai šiame kabinete neturi jokios reikšmės. Reikšmė bus tik buvimas. Abu turime laisvo sekmadienio laiko. Tiek, kiek panorėsime. Pastebimi mano Peru paukštukai, kaip ir tikėjau. Pasakojau jam jų atsiradimo istoriją, juolab tai susiję su ką tik skaitytu straipsniu apie paslaptinę Naskos linijas, kurių taip ir nepamačiau Peru. (Beje, iš vakaro per „TV History“ kaip tyčia rodė Peru ir Boliviją.)

Kaip paprastai, manęs labai daug. Iškart pajuntu, kad šalia sėdi žmogus, kuris klausosi. Ta klausymo dovana tokia reta, tokia išskirtinė, kad nebesumuojau, ką atširinkti, kad mano pasakojimų siužetai nesusiveltų į tuščią beformę chaosą. Šokinėjau nuo paukštukų, mokyklos, Lietuvos problemų ir savo kūrybos, užsikirsdama ir springdama angliškais žodžiais. Tris kartus atsiprašau už savo prastą anglų kalbą, bet didvyriškai tęsiu monologą nustebusi, kad žodžiai po truputį sugrįžta, kaip ir mintys, kai jų iš tiesų klausomasi. Kai per daug įsijaučiu, aiškindama savo mokyklos principus, jo veidu perbėga nuobodulio šešėlis ir aš su siaubu prisimenu, kad eikvoju didelio žmogaus laiką.

Išgelbsti jis pats: „Norėčiau pamatyti Jūsų darbus.“ Darbai paruošti jau nuo ryto ir aš juos tempiu į salę. Priemti krūvas piešinių ir mes netyčia susėdame tiesiog ant grindų. Pasakojau jam savo įstabią ir ilgą istoriją apie „Paukštį, metantį plunksną“. Jis klausosi. Sustojame ties piešiniais, kurie jį sudomina labiausiai. Taip sėdime gal kokią valandą, kol sumoju jam pasiūlyti vyno. Grįžtame į kabinetą. Dabar mano eilė klausinėti, jis šiek tiek pasipasakoja. Apie savo fazanų fermą, apie nedidelę trobelę Baltimorėje, kurios sienas ištapė jo pagalbininkas – kiek pamišęs muzikantas, apie Peru ir Maču Pikčū, apie

Autorės piešinys

paskaitas, kurias skaitys mūsų universitete. Sužinau, kad šeimos jis neturi. Niekad nebuvo vedęs. Iš tiesų – lietuvis, žinojęs apie tai tik iš tėvų pasakojimų. Turi dvi seseris, su kuriomis neturi nieko bendro. Vynas skanus. Padovanoju jam rožinį šokantį paukštuką. Prabėga penkios valandos! Atsisveikinam. Palydžiu jį iki lauko durų. Apsikabiname. Jo rankos nuslysta mano liemeniu. Sekundė... Namo einu šypsodamasi. Mažytis didelis nuotykis. Užmiegu su ta pačia šypsena. Rytas pažadina draugiška saule kaip pritarimas.

Mintys iš ryto: medžius reikia balinti rudenį, genėti anksti pavasarį; vaismedžius genėti taip, kad liktų horizontalios šakos.

2010 m. kovo 14 d., sekmadienis

Žiema koketuoja su pavasariu. Gražu! Praplėšus akis balta, po valandos – blizgios balos, dar po valandos – sausas papilkęs šaligatvis. Ir neįmanomo meilumo saulė pro stiklą, nukreipta tiesiog į tave. Ant palangės – numirusi boružėlė. Baltas avinėlis kalnuose, įrėmintas ilgesiu „missing you“. Radijas transliuoja visas įmanomas ave marijas. Geriu kavą su skaniu šokoladu. Vaikai kieme bando ką nors sumontuoti iš sniego liekanų. Tokiu metu paskambinčiau sesei Rūtai. Bet dabar uždegsiu žvakutę ir klausysiuos mišių. Abi klausysimės.

2010 m. kovo 18 d.

Svarstau, kodėl tikrai protingi žmonės (filosofai, intelektualai, didingi kūrėjai ir t. t.), tarkime, kad ir iš mano pažįstamų rato (A. S. arba J. B.), stebinantys savo išprusimu, minties raiška ir įžvalgomis, realiame bendravime rodosi kaip vidutiniškai suskystę vargetos: pletkininkai, intrigantai, kvailoki pasipūtėliai, įžūlūs egocentrikai. Žinau, kad čia nieko naujo, joks atradimas, bet realiai susidūrus – nejauku. Bandau suvokti: gal smegenys, uoliai ir įnirtingai dirbdamos, pervargsta ir nebėra pajėgios tęsti intelektualaus darbo kasdieniuose santykiuose – tuo paaiškinamas visų žinomų genijų negebėjimas bendrauti. Reikalaudamos poilsio jos nevalingai sugrįžta į primityviąją (nevaldomą, archetipinę) sąmonę, kurioje patogiai sau atostogauja. Visai nesureikšmindamos reakcijų ir komentarų – tiesiog tie dalykai egzistuoja kaip bendravimo sąlyga. Beje, ar ne dėl tos pačios priežasties aš vakarais žiūriu serialus ir klausausi rytinių kriminalų apžvalgų?..

2010 m. kovo 19 d.

Mano draugė R. sako: „Tau visada reikėjo žymių vyrų.“ Jos klausimo klastą pagaunu iškart, nes ji nesudėtinga. Jos nuomonei išsyk tinka etiketė „garbėtroška“, ir viskas paaiškėja. Prisimenu kitą draugę J., kuri apie Gražiną Kliaugienę pasakė: jeigu norite jai padėti – nupirkite butelį degtinės. Čia tuo laiku, kai visi lakstėme po Vilnių, ieškodami jai daktarų ir naujausių alkoholizmo gydymo metodų. Teisinga pastaba. Bet kodėl dabar ją prisiminiau? Todėl, kad apskritai prisiminiau Gražiną, o ypač jos pasaulį. Tiksliau, atsakymą į dažnai jai pateikiamą priekaištą: „Kliaugienė rašo apie tuos, su kuriais geria.“ Jos atsakymas: „Geriu su tais, apie kuriuos rašau.“ Siejasi su tais mano „žymiais vyrais“. Kol kas dar neapčiuopiui, bet pasistengsiu.

Po nuojauta, kad „žymus“, numanoma bent jau kokybė, kurios nebereikės nei ieškoti, nei brandinti – tie-

siog ją siurbti, ja gėrėtis ir... mylėti. Taigi ne todėl, kad žymus kaip žymė (išpūstas, išgražintas, išaukštintas, išgarbintas), bet žymus autentikos žymekliu. Beje, kodėl tik apie vyrus? Tas pats ir apie jas. Mus. Mane. Manęs tikriausiai negalima pamilti dėl mano „žymumo“, bent jau tiems, kuriems tai svarbu. Buvau mylima tik tą tolimą kartą, kai gyvenau kito pasaulio kontekste ir išsivaizduojamo idealo šviesybėje. Mirtis pasielgė teisingai, išsaugodama tą šviesą.

2010 m. balandžio 4 d., Velykos

Rytas. Tyla. Varpai. Mamytės gimtadienis. Japonijos sakuros. Bernardinų Velyknakčio prisilietimas. Stačiatikių „Christos voskres“ Užupio cerkvėje. Sunkus kūnas. Pilnatis dovana.

Skaitau Peterio Kreefto knygą „Viskas, ką norėjai sužinoti apie Dangų...“. Pradžioje lyg ir naivios pasakėlės apie tai, kodėl ir kaip mes būsimė Danguje (maždaug – su sparneliais ar be), o vėliau: teisingumas nėra lygybė, tai savitumas. Labiausiai paplitusi ir destruktivi modernizmo iliuzija – sieti laisvę su maištu, o paklusnumą – su nelaisve. Mes norime būti pažinti, netgi drauge su mūsų nuodėmėmis. Niekas nemiršta išbaigtas. Laiko niekada negana, kad padarytume viską ir būtume viskuo, kuo galime, jo negana netgi tam, ką turėtume padaryti.

Kelio aukštyn nėra. Tačiau esama kelio iš viršaus (mano japoniškas sapnas su neapprėpiamais laiptais, kuriais pasišokinėdama bėgu žemyn, nuo Dangaus).

2010 m. balandžio 5 d.

Tas mano pasidarygėjimas maisto gaminimu (ir jo kultu apskritai) vis dėlto virsta šventinių privalomų darbų ritualais. Gyvenimo filosofija „pasidaryk pats“ absoliučiai užvaldė mano gyvavimą. Tą ir darau. Tame mažta mano ego (nors, rodos, turėtų didėti). Bandau suvokti tą kaip augimą. „Kas auga nuolatos, tas tampa vienas“ (Vytautas Mačernis). Bet Mačernis, tikiuosi, turėjo omenyje ryšį, vienas–vienis. Bernardinų Velyknakčio mišiose – klampai, tasi meditacija... Sausakimša bažnyčia tris valandas savanoriškai išstovėjusių žmonių (dauguma su mažais vaikais, netgi ant rankų) ir vis tiek – neperplyšo susvetimėjimo uždanga, nesugriuvo sienos, nepavirto džiaugsmu ir geismu apsikabinanti. Minia ateis ir išeis, slapta besidairydama, o gal kas nors bus pirmas?

Nutariu pasivaikščioti. Vakaras, velykinis saulėlydis. Jaučiuosi išsekusi nuo rašymų ir skaitymų (vis koreguoju mokyklos knygą – bus ilgas, nuobodus darbas). Tyliai maistau – pataikysiu į vakarines Katedros pamaldas. O gal ir ne. Tiek daug jau tų pamaldų šiomis dienomis! Bet pataikau. Nesinori praeiti pro šalį. Katedroje žmonių mažai. Kunigas pakviečia arčiau prie altoriaus. Atsisėdu vos ne pirmoje eilėje. Nuostabus grigališkasis choras pradeda giedojimus. Matau – gieda mano mokinė, D. Timuko (buvusio Mokytojų namų direktoriaus) dukra. Ramu. Sava.

Matau – patarnautojai ruošiasi rinkliavai. Čia susigriebiu, kad išėjau be nieko. Būtų gerai, pagalvoju, jei rasčiau kišenėje koki pinigėlį. Įkišu ranką – iš tiesų, vieno cento moneta. Iš principo puiku! Bet kaip išdrįsiu į krepšelį įdėti tokią mažą auką? Nusiramink, galvoju, Dievui nesvarbus tavo aukos dydis. Svarbiausia, kad Jo valia išklausytas tavo noras – radai pinigėlį (taip sakyčiau savo artimui tokioje situacijoje). Na, gerai – įmesiu į krepšelį tą centą taip, kad niekas nepastebėtų. Staiga matau – zakristijonas su tuščiu krepšeliu eina tiesiai prie manęs – mat esu arčiausiai altoriaus. Mano eilėje nėra nė vieno kito žmogaus, tik vyriškis toliau, bet ir jis nueria galvą – nesiruošia aukoti. Nusuku galvą į šoną, neišdrįsusi atgniaužti delno. Gal grįš atgal pilnas, tada ir įdėsiu. Kunigas jau aukoja ir stojasi „Tėve mūsų“. Pinigėlis neranda vietos. Imu bijoti, kad jis iškris iš mano sukaitusio delno, kvailai barkštels ir aš nesuvoksiu, ką su juo toliau daryti. Taip beveik ir blaškausi nusivylusi savimi iki pat komunijos, tada įsidedu centą atgal į kišenę, nusprendusi jį įmesti į aukų dėžutę – juk ta pati institucija (o jei aukų dėžutės nerasiu prie išėjimo?). Na, tada... tada padėsiu kur nors suolo – gal koks vargeta paims. Gal padėti ant altoriaus? Ne – per daug įžūlu.

Sutinku giedotojos mamą, visą jų šeimą. Pasisveikiname su šv. Velykom ir t. t. Išsidinėjame (bet kurgi ta aukų dėžutė?). Ah, matau – kampe. Na, iki!

– JŪRATĖ STAUSKAITĖ –

Ewa M. Thompson: „Ukrainos pergalė privers rusus perrašyti savo istoriją“

Ewa Majewska Thompson – 1937 m. Kaune gimusi lenkų kilmės amerikiečių slavistė, Hjustonso Rice'o universiteto, kuriame dėstė nuo 1970 m., profesorė emeritė, rusų literatūros, Vidurio ir Rytų Europos kultūros istorijos, postkolonializmo teorijos specialistė. Žymiausias ir įtakingiausias jos veikalas – „Imperializmo pažinimas: rusų literatūra ir kolonializmas“ (*Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism*, 2000), kuriame nagrinėjama, kaip rusų literatūra pasitelkiama teisinti ir normalizuoti imperialistinę Rusijos kaimyninių šalių ir tautų užkariavimą, valdymą ir engimą. Šis interviu ukrainiečių kultūros populiarinimo portale „Ukrainer“ buvo paskelbtas 2024 m. kovą.

– *Nūdien daug diskutuojama apie Rusijos kultūros ir jos atsakomybės dėl karo permąstymą. Ar galima dėl ko nors kaltinti kultūrą? Gal ji tik atspindi tikrovę?*

– Kultūra, žinoma, ne tik atspindi visuomenę, bet ir ją formuoja. Ši įtaka yra abipusė. Jei kalbame apie kalbę, piktadarys yra ne kultūra, bet ją kuriantis žmogus.

Tačiau kitu, fundamentaliu, lygmeniu kultūrą galima laikyti piktadare, nes ji sukuria klaidinančią konkrečios visuomenės įvaizdį. Rusijos kultūra tiek Rusijoje, tiek užsienyje – netgi, sakyčiau, pirmiausia užsienyje – susikūrė įvaizdį, pateisinantį agresyvius veiksmus, kurių Rusijos imperija griebiasi jau šimtmečius.

Daugelio žinomų rusų literatūros kūrinių pagrindinis veikėjas yra „mažasis žmogus“. Šis personažas yra visiškai bejėgis ir nieko negalintis. O jei pažvelgtum į kitų šalių istoriją, pamatytum, kad laisvė buvo pasiekta tik aukomis paprastų žmonių, kurie, užuot sėdėję ir verkę, išėjo kovoti už laisvę.

Rusų literatūroje nėra žalio supratimo, kad laisvė nėra duodama veltui, kad už laisvę reikia kovoti. Priešingai, daugelyje rusų literatūros kūrinių vaizduojamas „mažasis žmogus“, kuris yra silpnavalis ir pasigailėtinas. Bet juk ne taip viskas veikia. Norėdami sunaikinti tironiją žmonės geba susitelkti. O rusų literatūra tokių sprendimų anaipol nesiūlo. Šiuo atžvilgiu ji kalta dėl žmogaus įsivaizdavimo iškraipymo.

Tarkim, Puškino apysakoje „Stoties prievaizdas“ žmogus, gyvenantis nedideliame namelyje, patiria skriaudą – netenka dukters [ją išsiveža pro šalį keliaujantis husaras]. Atkreipkite dėmesį, kad šis „mažasis žmogus“ niekada nepatyrė kitos armijos invazijos; iš tikrųjų jis yra saugus. Ir neminėkite Lenkijos įsiveržimo ar Hitlerio. Tai kartą per amžius pasitaikantys įvykiai. Būti karinio antpuolio auka – rusams retenybė. Priešingai, tai Rusijos armija nuolat puldinėjo kaimynines šalis ir išdarinėjo ten baisius dalykus. Bet rusų literatūroje apie tai nėra nė žodžio.

Rusai kažkaip pasąmoningai įtikėjo, kad yra apgailėtini, bejėgiai, engiami ir visiškai neatsakingi už tai, ką daro valdžia Maskvoje. Tačiau susivieniję ir aukodamiesi tą valdžią rusai nuverstų ir pakeistų, kaip tai daro kitų šalių žmonės, kur už laisvę gyvybes paaukojo dešimtys, šimtai. Rusijoje žmonės to daryti nenori. Ten yra saujelė disidentų. Daugelis išvyko į Vakarus, kad iš svetur galėtų kritikuoti valdžią. Visi mato, kokie jie didūs. Taip, jie iš tiesų didūs – bet jų per mažai. Jie negali užtikrinti jokios pažangos; Rusijos visuomenė neišaugina užtekčiai žmonių, pasirengusių kovoti už laisvę.

– *Savo knygoje „Imperializmo pažinimas“ rašote apie skirtingus nacionalizmo tipus: gynybinį (arba apsauginį) ir ekspansionistinį (arba agresyvių). Dabartiniai įvykiai rodo, kaip esmiškai svarbu suprasti skirtumą tarp šių dviejų nacionalizmų. Jūsų nuomone, ar per tas kelias dešimtis metų nuo jūsų veikalo pasirodymo pasaulyje pasikeitė šių dviejų nacionalizmo tipų suvokimas?*

– Verta prisiminti, kad dešimtmečius gyvenome veikiami marksizmo. Marksistams, liberalams ir kairuoliškiems judėjimams „nacionalizmas“ yra nepadorus žodis. Ir nesvarbu, kokios rūšies tai nacionalizmas, nes jie jį neskiria. Čia nekalbėsime apie patį Marxą, nes jis simpatizavo lenkų nacionalizmui ir nemėgo rusų nacionalizmo, bet šiuolaikinis marksizmas nacionalizmo nepripažįsta visiškai. Šiandieniniai marksistai žmoniją nori matyti be jokios tapatybės – lytinės, tautinės, religinės ir visokios kitokios.

Šiuolaikiniam marksistams nacionalizmas yra blogis, nes atskiria žmones. Ir, pasak jų, būtų gerai nepaisyti lyties, tautybės ar religijos. Žinoma, oficialiai neturime į tai kreipti dėmesio, bet grynai asmeninėje plotmėje mes krepiame. Neįmanoma neatsižvelgti į šias ypatybes. Žmonija yra natūraliai susiskaidžiusi į

tautines grupes. Tačiau marksistams net „patriotizmo“ sąvoka yra susijusi su nacionalizmu.

Amerikos universitetuose, kaip ir Europos, šia tema vyksta daug viešų diskusijų. Jei tavo pavadina nacionalistu, akivaizdu, kad šitaip tavo vadinančiųjų akyse esi fašistas. Todėl turime dėti pastangas, kad žmonės įsąmonintų skirtumą tarp gynybinio ir agresyviojo nacionalizmo. Akademinėje veikloje aš nuolat stengiuosi tai daryti. Ugdyti supratimą, kad gynybinis nacionalizmas – tai ne kas kita, kaip patriotizmas. O „patriotizmas“ visada buvo geras žodis, dar nuo senovės graikų laikų, kai jie gynė Spartą.

Žodis „patriotizmas“ kažkaip išnyko iš mūsų žodyno. Labai retai ši terminą beaptiks akademikų ar rašytojų darbuose. Be jokios abejonės, šalys turėtų skatinti gynybinį nacionalizmą, nes šitokiu būdu mes saugome savo visuomenę ir kultūrą. Vis dėlto dar ilgas kelias, kol minėtoji skirtis bus suvokta ir priimta.

– *Rašėte, kad Vakarų pasaulis neskiria tautų, gyvenančių pačioje Rusijoje ar anksčiau jos valdytose šalyse. Užsieniečiams jie visi yra rusai. Pateikiate pavyzdį iš vieno laikraščio, kuriame buvo teigiama, kad rusai kovėsi ir žudė rusus, nors iš tikrųjų ten buvo kalbama apie čečėnus, rusus ir armėnus. Ar kas nors pasikeitė per tuos metus, praėjusius nuo knygos išleidimo?*

– Kai universitete dėsciau slavistikos kursą, man visada būdavo sunku įtikinti studentus, kad ukrainiečiai nėra rusai. Studentai man sakydavo: „Jie kalba tą pačią kalbą ir atrodo kaip rusai – iš esmės jie yra rusai.“ Studentus ypač traukė tam tikri rašytojai ir istorikai. Pavyzdžiui, Nicholo V. Riasanovsky „Rusijos istoriją“, išleistą vienoje iš geriausių leidyklų ir beveik dešimtkart perleistą, studijavo dešimtys tūkstančių studentų*. Riasanovsky Rytų Europos ir negermaniškosios Vidurio Europos istoriją bendrais bruožais apibūdino taip, tarsi visa tai būtų Rusija. Studentai ateidavo pas mane ir rodydavo: „Štai, žiūrėkite, knygoje taip rašo.“ Ir ką aš galėjau padaryti? Juk knygą parašė profesorius! Vis dėlto dabar studentai pradeda suprasti, kad rusai ir ukrainiečiai yra dvi atskiros tautos. Tokių pokyčių pastebiu.

Mes dar apskritai toli gražu nesuvokiame, kad net Rusijos Federacija susideda ne vien tik iš rusų. Požiūris pradeda keistis, bet labai lėtai. Mane stulbina tai, kad amerikiečiai nė nepastebi, jog Rusija į Ukrainą kariauti siunčia, pavyzdžiui, buriatus ar tadžikus. Jie niekieno nėra girdėję apie šias tautines grupes, todėl jiems tai nesvarbu. Nors iš tikrųjų tai yra labai svarbu.

– *Rašėte, kad rusų kalba nepajėgi apibūdinti demokratijos sąvokos. Ką tai reiškia? Ar rusai neturi kalbinių struktūrų ar žodžių, atliepančių demokratines vertybes, ar tai kažkas kita?*

– Teoriškai tai graži kalba. Ji būtų pritaikoma viskam, gebėtų atspindėti viską. Bėda ta, kad šia kalba nėra knygų, kurios padėtų rusams suprasti kolonijinę savo šalies ir kultūros plotmę. Rusai, pavyzdžiui, neįsąmoninę, kad romane „Karas ir taika“ Tolstojus išleido iš akių visas tautas, esančias tarp Vokietijos ir Rusijos. O milijonai skaitytojų Vakaruose tai priima būtent taip, kaip vaizduoja Tolstojus. Būtent tai turiu omenyje, sakydama, kad rusų kalba dar nėra pasirengusi.

– *Bet užsienyje yra daug rusų rašytojų ir mokslininkų, kurie gali rašyti, ką tikrai nori.*

– Ne, kadangi be galo skaudu atsiriboti nuo viso to imperializmo, Rusijoje puoselėto šimtmečiais. Kartais reikia daug drąsos tokioms knygoms parašyti. Akivaizdu, kad pirmiausia tai turėtų daryti užsieniečiai. Jiems lengviau, ir jie sugebės šias mintis perteikti rusams.

Pažįstu žmonių Rusijoje, skaičiusių mano knygą. Buvo rusų mokslininkų, kurie sakė: „Ta moteris pamišusi. Ką ji čia rašo? Tai negali būti tiesa! Tai absurdas.“ Kai visas šias ne rusų tautas ir teritorijas pradėdi skirti nuo Rusijos, paaiškėja, kad rusams priklauso labai ribota erdvė. Ir rusams ypač sunku suvokti, kad vieną dieną visa kas gali susitraukti iki labai riboto ploto. Vakarų Europos kolonistai bent jau turėjo aiškias savo tautų ribas, o Rusija tokių aiškių ribų neturėjo. Todėl rusams būtų labai skaudu atsisakyti Sibiro. Todėl rusų autorių nenoras viso to iškelti aikštėn susijęs ir su asmeniniu neigimu.

Noriu, kad mano knyga apie rusų literatūrą ir kolonializmą būtų išleista Rusijoje. Įsivaizduoju, kad šią knygą perskaičiusius rusų nacionalistus visų pirma ištiktų širdies smūgis. Bet jeigu jie liktų gyvi, galbūt tai

būtų pirmasis mažytis įtrūkis tame nepažeidžiamumo šarve, dengiančiame jų mąstymą. Paskui jie gal perskaitytų ukrainiečių, lietuvių, suomių ar kitų rašytojų kūrinių. Galbūt tada jie suprastų, kad būtent rusai taip pasielgė su Groznu.

Rusai visiškai nepripažįsta savojo kolonializmo. Turime toliau uoliai dirbti, kad tai įrodytume rusiškojo požiūrio atstovams. Bet tą patį reikia rodyti ir britams, kurių viešojo nuomonė praeityje didžiąja dalimi buvo kolonialistinė. Turime tai rodyti ir Prancūzijos visuomenei. Gal žinote, kad Camus romanas „Svetimas“ yra kiauurai kolonialistinis. Šis autorius neturėjo nė menkiausio supratimo, kad jo visuomenė buvo kolonialistinė, – kaip ir Tolstojus!

Prancūzams tam suvokti reikia laiko. Rusams reikia daug laiko, daugiau nei metų, daugiau nei dešimtmečio. Vis dėlto tikiuosi, kad Ukrainos pergalė šiame kare pradės iš tikrųjų naują Rytų ir Vidurio Europos erą ir padės rusams suprasti, kad jų istorija turi būti perrašyta. Tiesa išlaisvina. Vakarų laisvės samprata kilusi iš šių Biblijos žodžių.

– *Kaip žinote, ukrainiečiai ragina pasaulį boikotuoti rusų kultūrą. Kaip manote, ar tai teisinga?*

– Na, tarkime, Ana Netrebko, dainininkė, Niujorko „Metropolitan Opera“ žvaigždė [2014 m. viešai parėmusi Donecko ir Luhansko sričių separatistinius judėjimus]. Derėtų jai pasakyti: „Ačiū už pastangas, ateityje su jumis nebendradarbiausime.“ O dėl tų rusų, kurie priešinas imperijai, kiekvieną atvejį vertinčiau atskirai.

Iš tiesų neturiu atsakymo į šį klausimą, nes rusų literatūra yra iškili, ypač Tolstojaus ir Dostojevskio kūryba. Tačiau baisiausia, kad šiedu autoriai yra visiškai šališki kitų tautų, etninių grupių ir laisvės idėjos atžvilgiu, išskyrus Tolstojaus apysaką „Chadži Muratas“. Tai labai vėlyvas jo kūrinys, kuriame galima įžvelgti daug antikolonializmo ir pastebėti kitų rusų kultūros elementų. Taigi, išvada tokia: iškilius gali būti ir klystantis.

Pridurčiau dar štai ką: kultūros „atmetimas“ yra utopinis tol, kol egzistuoja tūkstančiai prorusiškos propagandos šaltinių. Kalbu apie rusų kalbos ir literatūros katedras, ypač Amerikoje. Jos platina klaidingą Rusijos įvaizdį, kurį Maskva formuoja ištisus dešimtmečius. Galima sakyti, kad dėstomo dalyko pateikimas kuopozityviau čia yra norma... Tačiau aš esu iš tų žmonių, kurie ne tik stengiasi parodyti rusų literatūros grožį, bet ir nori studentams atskleisti tai, ką sakau jums dabar. Ir tai sudėtinga, nes atskirti grožį nuo melo yra sunku. Kartais man pavyksta, kartais – ne.

Kol visi šie rusų propagandos elementai egzistuoja, manau, ne kažin ką gali padaryti. Tūkstančiai Amerikos universitetų studentų lanko rusų kalbos kursus ir neišvengiamai mokosi prielankumo Rusijai ir Putinui, o ne Ukrainai, Lietuvai, Estijai ir t. t. Gali uždrausti rusų pasirodymus tūkstančiuose vietų, pavyzdžiui, koncertų salėse ir operos teatruose, bet apie Rusijos įsivaizdavimo keitimą gali tik pasvajoti, kol tie visi minėtieji universitetai, brukantys Karamzino ir Dugino veikalus, propaguoja klaidingą Rusijos supratimą.

– *Ką ukrainiečiams daryti, kad įtikintų pasaulį, jog rusų nacionalizmas yra agresyvus?*

– Jūs tai darote taip puikiai, kad net pavydžiu. Tęskite ir toliau. Kalbu ne tik apie kariuomenę, bet ir apie visuomeninius protestus. Nesakau, kad slavistikos studijas reikėtų iš karto pakeisti, bet bent jau įvesti Amerikos universitetuose ukrainiečių kalbos ir literatūros kursus. Vėliau tai turės įtakos ir rusų kalbos kursams. Tai sudėtinga ir reikalauja didelių lėšų, bet tai gali būti daroma palaipsniui, universitetas po universiteto, per daugelį metų ir kartų.

Aš tikiu, kad ukrainiečiai sugebės tai pasiekti. Pame nu, kaip devintajame dešimtmetyje ukrainiečiai, su kuriais kalbėjausi, net nesvajoto apie nepriklausomybę. Tai jiems atrodė neįmanoma. O pažiūrėkite, kas įvyko! Viskas gana greitai keičiasi, jei tik dedį pastangų.

ukrainer.net
Vertė A. P.

* Nicholas V. Riasanovsky (1923–2011) – rusų kilmės istorikas (nuo 1938 m. gyvenęs JAV), Berklio universiteto profesorius. *A History of Russia* (1963) Amerikoje tapo bestseleriu, 2018 m. pasirodė devintas jos leidimas (*vert. past.*).

Iš bloknoto (67)

Gegužė. Sodai pradėjo žydėti, saulė maudosi žyduose dangaus ekranuose, bet žvarbus vėjas neduoda pasidžiaugti šiluma. Šiandien juodi debesys į mėlyną dangų atnešė sniegą ir leido jam su pertraukomis snigti įvairiausiais pavidalais.

Prieš kelias dienas nusprendžiau aplankyti savo mėgstamo skulptoriaus Mindaugo Navako parodą restauruotame Radvilų rūmų korpusė. Einant nuo centrinio korpuso link dešiniojo per tą nesutvarkytą, nutryptą aikštę, mane užplūdo prisiminimai. Maždaug 1952–1953 metais būtent tuose sportininkams užleistuose rūmuose keliskart per savaitę ir aš su klasiokėmis lankiau gimnastiką. Rūmai buvo tamsūs, apleisti, nejaukūs, su didžiuliais niekada neplaunamais langais ir man, paauglei, į galvą negalėjo ateiti, kad čia itin prabangiai gyventa Lietuvos didikų. Salėje stovėjo kopėčios, lygiagretės, buomas, kuriuo vaikščiojom, arklys, kamuoliai dunksėjo į sienas...

O dabar – stikliniu liftu pakilau į trečią aukštą, kur nemažoje salėje įsikūrusi Mindaugo kūrinų ekspozicija. Iš labai inteligentiškos salės prižiūrėtojos sužinojau, kad šioje salėje, panašioje į teatrinę ar koncertinę, andai švęsta didžiosios miesto šventės, pavyzdžiui, Šv. Kazimiero diena. O sovietmečiu tarnavusi krepšininkams, visko matė. Dabar iš po sovietinio dažų sluoksnio uždarose arkose išlaisvinti buvusių freskų likučiai. O nuostabią salės erdvę jau matai kartu su ritmiškai išdėstytomis monumentaliomis porceliano skulptūromis (jų, pavadintų kolonomis, vazomis, žuvimis, stovylomis ir kitaip, – 28). Iš pirmo žvilgsnio – toks elegantiškas trapių skulptūrų parkas. Taip, porcelianas nauju pavidalu grįžo į rūmus.

Bet viskas ne taip paprasta. Lėtai apėjus visą ekspoziciją, galvoje suskambo eilutė – „žuvys, falai, pisuarai...“ O eidamas antrą ir trečią ratus vis labiau jauti autorių, jo skaudžiai ironišką sumanymą, pagal kurį drastiškai ar paradokso būdu priešpriešinamos įvairios asociacijos keliančios formos. Tos formos – nuo kinų ar japonų vazų iki karinių torpedų, – keisti, daugiaprasmiai pavidalai ar neva „nerūpestingai“ suvestos stambių formų siūlės (naudojamos paprastos statybinės medžiagos, skulptoriui talkina metalas ir medis, išgaunamas gruoblėtas kietojo porceliano paviršius) man kelia asociacijų su sovietmečiu, nepalieka jos, man regis, ir Mindaugo Navako, juodžiausio rusiško „mato“ pasažais „papuošusio“ vieną iš vazų. Manau, kad kiekvienas lankytojas šioje erdvėje apžiūrinėdamas Navako kūrinius suvoks parodos pavadinimo „Vakar ir dar seniau“ prasmę, o eksponuojamuose darbuose – tą griūvantį, kintantį, bėgantį mūsų epochos Laiką, į kurio permainas skulptorius reaguoja itin jautriai ir savitai.

Ilgai nebuvo, išsiruošiau į Nidą. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad čia viskas stovi savo vietose, niekas nepakitę, tik tų kalnų ir nuokalnių bei, regis, padidėjusių atstumų nebeįveikiu. Kaip pamatyti jūrą? – vis galvojau. Juk dar tebesitęsias mišres sezonas, jokio transporto nematyti. Staiga dangų užvaldžiusi saulė kepina vasariškai, bet vaismedžiai tik dabar, gegužės antrojo pusėj, skuba žydėti, sunkios žiedus krauna gražiosios alyvos Naglį ir Lotmiškio gatvelėse, tebežydi tulpės, o gėlininkai, pasitelkę techniką, komponuoja į laukinę pievą panašius gėlynus. Rūpestingai prižiūrimose miesto pievelėse dabar karaliauja pienės. Bet po šiltų dienų, teikusių vilties sušilti, įsisuko pakaitomis stiprūs rytų ir vakarų vėjai. Net jauni vyrai nenusimeta striukių su kapišonais. Nidiškai sako, kad pusnuogiai čia laksto tik atvykėliai. Beje, jau dabar nemaža įvairaus rango turistų, senyvi vokiečiai nesipriešindami eina prie jūros ir kopia į Parmidžio kopą, mėgsta sočią ir elegantišką tapusią „Kuršio“ virtuvę. Paukštiena ir net mėsa patiekama didžiulėse lėkštėse su pačiais įvairiausiais žalėsiais ir šviežiomis uogomis. Gražu pažiūrėti ir sveika. Bet naujo dizaino absurdiškos formos – labai gilios ir žemos kėdės interjere – netinka nei vaikams, nei suaugusiems, gal tikėtų tik katinams miegoti.

„Agilos“ kultūros centras, atrodo, veikia vis aktyviau: gastroliuojantys artistai, „Poezijos pavasario“ vakarai, koncertai, kinas. Kaip tik gegužės 17-ąją „Agiloje“ buvo pristatyta tryliktoji „Dorė“ (2025) – Neringos kultūros almanachas, rengiamas dėmesingai ir su meile stengiantis perteikti šio krašto savitumą, ieškant giluminių kultūrinių ryšių tarp tolimos praeities ir dabarties. Šiame leidinyje ir šįkart svarstomos įvairios temos. Rasos Kalinauskaitės pokalbyje su geografė kalbama apie tai, kad Neringa jau ketvirtį amžiaus gyvuoja UNESCO pasaulio paveldo sąrašė, apie itin kruopštų pasirengimą tam žingsniui, apie tai, kas kuria ir naikina Kuršių nerijos stebuklą.

Almanacho publikacijas įvadiniamie straipsnelyje trumpai apžvelgia sudarytoja Raimonda Ravaitytė-Meyer. Paminėsiu man įdomiausias. Pirmiausia tai habil. dr. Iljos Lemeškino straipsnis „Keliančios dainos nuo kla-

Iš Mindaugo Navako „Vakar ir dar seniau“ parodos LNDM Radvilų rūmų dailės muziejuje. Gintarės Grigėnaitės / LNDM nuotrauka

jojančių kopų“ apie prieš du šimtus metų, 1825-aisiais, Karaliaučiuje išleistą Liudviko Rėzos sudarytą lietuvių liaudies dainyną, dar po poros metų išverstą į čekų kalbą ir išleistą Prahėje. Šis leidinys, pasirodo, Čekijoje ne tik plačiai paplito, bet ir turėjo įtakos čekų tautiniam atgimimui. Pats Antoninas Dvořákas pagal lietuviškų dainų tekstus sukūrė chorinių dainų ciklą, o modernus kompozitorius Bohuslavas Martinů – kelias dainas vyrų chorui.

Labai įdomu buvo skaityti Aistės Noreikaitės straipsnį „Nidos Hemingvėjus, arba Jūrinis svajotojas, tvirtai stovėjęs ant žemės“ apie ilgą laiką Neringoje dirbusį architektą Algimantą Zavišą. Algimantą pažinojau nuo ankstyvos jaunystės, kai buvo vedęs mano klasės draugę Ritą Baltušytę, turėjo su ja dukrą Akvilę. Tėvą ji labai mylėjo ir vasaromis, tėvams jau išsiskyrus, atvykdavo pas Algimantą atostogauti. Dažniausiai su būreliu bičiulių. Šie įsikurdavo palapinėje, miškelyje už namo, bet ir Zavišų namais Nidos Antrajame Paryžiuje šauniai pasinaudodavo: visi maudydavosi vonioje, šeimininkaudavo šaldytuve, vaišindavosi, kuo tik norėjo, kai Algimantas su antrąja žmona Aldona išeidavo į darbą. Akvilė buvo be galo žavinga, padūkusi ir savaip gudri. Įsiminė man scena – Akvilė, jau vyresnė paauglė, įsitaisiusi tėvui ant kelių, prisiglaudusi prie jo skruosto, meiliai prisimerkusi, laišo ledus kaip mažas vaikas.

Vasarą Zavišų namus lankė daugybė žmonių, pažįstami ir nelabai, bičiuliai, menininkai, jūreiviai – visi norėjo pasišnekėti su įžymiu buriuotoju, sportininku, architektu, pasivaikinti. Vyno tuose namuose niekuomet netrūko! Bet atsimeinu ir šmaikštų užrašą stambiom raidėm, prisegta prie buto durų: „Ateikite rytoj.“ Tikėkimės, kad kitame „Dorės“ numeryje atsiras straipsnis ir apie Algimantą Zavišą – architektą, ir apie sąlygas, kuriomis jam teko dirbti, ir apie jo Nidoje įkūnytus ir neįkūnytus projektus. Straipsnio autorei pavyko perteikti jo asmenybės savitumą, tvirtą pirmiečio charakterį, gebėjimą atkakliai siekti ir įvykdyti, regis, nepasiekiamas svajones ir vesti paskui save kitus.

Paliko įspūdį ir Nijolės Tumėnienės pasakojimas apie Nidos dailininką, Antano Gudaičio mokinį, tapytoją Romualdą Kunčą, vadinamą „nerijos metraštininku“, jo kūrybos kelio formavimąsi ir brendimą dalyvaujant „Nidos ekspresijos“ pleneruose. Būdingiausias Kuncos kūrybos bruožas, kelią nuo ekspresionizmo link modernizmo skaitytas gali perprasti vartydamas gausiai iliustruotą straipsnį, o patys dailininko darbai šiandien pagerbti ir saugomi Neringos muziejuose.

Neįtikėtina istorija apie bičių motinėlių veisimo stotį Pervalkoje, apie Jono Balžeko šeimos sumanymą veisti grynakraujės rasės bites ir kitus įdomius dalykus perskaičiau Nijolės Koskienės straipsnyje „Gyvos legendos: bičių motinų sala – Pervalkoje“. Padarė įspūdį atviras, principingas Raimondos Ravaitytės-Meyer pokalbis su menotyrininke Neringa Antanavičiūte „Neringa yra gamtos paminklas, kuriam papildomų pagražinimų ar įamžinimų nereikia“. Kalbama apie Klaudijaus Pūdymo skulptūrą „Prieš vėją“ (Sartre'o vizitui Neringoje įamžinti, 2018), Jono Virbauskio „Žiedus tarp žiedų“ (Rimanto Dichavičiaus bendravardžiam albumui atminti, 2025) ir kitas anksčiau Nidoje „įsikūrusias“ skulptūras.

Atrasite „Dorėje“ ir kitų vertingų straipsnių, sužinosite reikšmingų naujienų ir gausite medžiagos nelinksmiams apmąstymams. Apie žvejybą ir žvejus rašo Edita Anglickaitė-Beržinskienė straipsnyje „Žvejyba Kuršių mariose – ką mes saugome?“. Apie tai, kaip Kuršių nerija atsirado Europos kino kultūros lobyne, rašo Audrius Dambrauskas, sudaręs nerijoje filmuotų meninių ir dokumentinių filmų sąrašą, kuris viršija 300 pavadinimų.

Tryliktoje „Dorėje“ susipažįstame su „Neringos medienos dirbtuvių“ dalyvių – Mimmii Koponen, Gabijos Nikauskaitės ir Elenos Tarvainienės – mintimis apie medį,

žmogaus santykį su medžiu, darbų specifika ir sumanymų radinai. Sužinojome, jog bevardei gatvei Nidoje, vedančiai į Thomo Manno vilą Uošvės kalne, minint 150-ąsias gimimo metines, suteiktas rašytojo vardas. Vokiečių istorikės profesorės Ruth Leiserowitz nuomone, „gatvėms suteikti pavadinimai [...] leidžia žmonėms ir jų istorijoms išsakyti kasdieniame gyvenime ir kolektyvinėje atmintyje. Kultūros politikos prasme tokių sprendimų poveikis dar gerokai platesnis, nei įprasta manyti.“ Šiame leidinyje taip pat spausdinami saviti, giliai išgyventi naujausi Neringos Abrutytės eilėraščiai. Taigi, „Dorė“, atverianti dar menkai mums pažįstamo krašto paslaptis, buria aplink save vis naujus autorius, nepraranda įdomumo ir aktualumo.

Šiandien eidamas į teatrą rizikuoju susigadinti nuotaiką ir net savijautą. Vis dažniau žmonės klausia, ką jiems rekomendučiau pasižiūrėti. Mat ta karta, kuri yra

gyvenusi kūrybingo, išradingo, aistringio teatro laikais, vis dar tikisi patirti panašių išgyvenimų. Bet aš, bijodama suklaidinti, nuo rekomendacijų stengiuosi susilaikyti. Gal galėčiau pasakyti: „Dažniau nueikite į Jaunimo teatrą, įdėmiai išsižiūrėkite į margą Mažojo afišą, venkite Lietuvos nacionalinio dramos teatro (juk kuo daugiau ten naujų scenų pristatyta, tuo mažiau gerų spektaklių), o gal sulauksime ko nors netikėto ir įdomaus Senajame... Nuvažiuokite į Kauną pažiūrėti „Septynių vienuolių“ (tokio savotiško ir unikalaus Oskaro Milašiaus ir Roberto Wilsono dialogo), pasidairykite, ką dabar rengia jaunieji klajojantys režisieriai. Jiems priklauso ateitis.“

Prieš savaitę man teko pamatyti vieną po kito tris spektaklius. Keisto žanro, kurį galima pavadinti jaunimo rytmečiu suaugusiems, „Lietuvos“ ansamblio muzikiniame spektaklyje šiuolaikišku pavadinimu „Homo asfaltus“ išeivijos poezijos motyvais norėta kalbėti apie žmones, netekusius ryšio su savo žeme, apie benamius, vienišus ir vargšus, bet, sakyčiau, išėjo nuobodokas pilkas reginys be aiškaus adresato arba smarkiai pavėluotas, jeigu galvota vaizduoti mūsų karo metų išeivijos gyvenimą. Greta sėdėjusios teatrologės nuomone, ansamblis „ketino išlipti iš klumpių“, bet ar tik neįkrito į guminius botus purvui bristi? Įdomus, profesionalus buvo tik muzikinis spektaklio pasaulis, pagirtinas į simfoninį orkestrą liaudies instrumentus inkorporavęs (gyvuojanti šiuolaikinės muzikos srovė) kompozitorius Dominykas Digimas, kurio muziką girdi.

Į Nacionalinį dramos teatrą pakviesti režisierius Marco Layera ir daugybės pjesių autorius Juanas Pablo Troncoso iš Čilės savo tekstuose apie būsimą spektaklį „Geismas“ išlieja daug stebint pasaulį susikaupusios išminties, pasakoja apie Čilę, jos gyvenimą ir teigia, kad niekas nekelia klausimų apie laimę. Ilgėdamasis šios temos, dramaturgas įkvėpimo šaltiniu pasirenka vieną žymiausių pjesių – Tennessee Williamso „Geismų tramvajų“ (priešais iškyla nepamiršamas Dalios Tamulevičiūtės spektaklis Kaune 1974 m. su Doloresa Kazragyte ir Rūta Staliliūnaite) – ir parašo savo kūrinį. Kas iš to išejo? Kaip tai padaryta? Ogi labai paprastai: suglamžė, apkratė, iškirpo iš „Tramvajaus“ personažus su jų vardais ir perkėlė juos į senelių namus. O ten moko mankštos, šokio, kažką paisto, bet ko iš tokių vargšų tikėtis? Gilintis į spektaklį neketinu, tik norėčiau paklausti Nacionalinio teatro vadovybės: kas tariasi su kviestiniais režisieriais, ar yra iš anksto domimasi, ką jie siūlo ir kaip tai atrodys? Ar tikrinama darbo eiga? Po tokių reginių kyla tik mintis, kam tokius spektaklius rodyti naudinga, ir didžiulė užuojauta aktoriams, kurie priversti tokią nykumą vaidinti.

Karolio Kaupinio spektaklyje beprotišku pavadinimu „Lietuvių mirties pranešimai. Vieno spektaklio istorija“ bandyta sukomponuoti koliažinį mūsų teatro portretą „iš praeities“, durstant gyvos vaidybos scenas su filmuota archyvine medžiaga. Daugiausia tai interviu ištraukos, kuriose matome Juozą Miltinį, Donatą ir Raimundą Banionius, Eimuntą Nekrošį, Rimą Tumą, Oskarą Koršunovą ir kitus. Pastarąjį, beje, dar ir „gyvai“ puikiai suvaidina aktorius Vaidotas Martinaitis, tobulai valdantis ironijos, parodijos instrumentarijų. Atrodo, kad režisieriaus norėta priminti žiūrovams kai kuriuos buvusius ir dar esančius režisierius ir pusiau rimtai, pusiau juokais pakalbėti apie jų santykius su aktoriais, akcentuojant režisieriaus egocentrizmą, ilgainiui virstantį aktoriaus kankinimo poreikiu. Atrodo, norėta parodyti ir tai, kad jų išsakomos mintys ir ketinimai dažnai anaipol nesutampa su nuveiktais darbais.

Nuostabą kelia režisieriaus atlikta medžiagos atranka: į vaizdų gretą patenka Banionis jaunesnysis, bet apsieita be režisierių Jono Vaitkaus, Povilo Gaidžio ir kitų, kurie ilgus metus kryptingai ugdė ir formavo ne tik aktorių kartas, bet ir mūsų publikos pasaulėžiūrą ir patį teatro meno

Kiti pasauliai, kitokie šokiai

Pasak portugalų poeto Fernando Pessoa, visas menas yra prisipažinimas, kad gyvenimo neužtenka. Anot jo, kurti – suteikti gyvenimui tai, ko jam trūksta. Nors gal kai kam pasiūlius ko nors trūkstama atrodo per daug? Visa armija portretų kūrėjų neriasi iš kailio, bandydami perteikti „tikrąjį“ savo fotografuojamo asmens charakterį. Milijonai žiūrovų aikčioja prieš meno kūrinius, ūmai neva atpažinę ką nors, kas visiškai „kaip gyvenime“. Fotomenininkė, grafikė (ir, mano galva, potenciali scenaristė su kino ar teatro režisierės ir poetės užtaisais bei tikra vizionierė) Daiva Kairevičiūtė kuria ne šitiems. Jeigu ji rašytų eilėraščius, vargu ar tai būtų vadinamoji „išpažintinė poezija“, kurioje poetui svarbiausia savirefleksija. Spėju, kad Daiva būtų kur nors arčiau Williamo Blake'o, Edgaro Allano Poe, Arthuro Rimbaud ar Rainerio Marios Rilke's ir jo angelų. Kaip tik šie, regis, ir šmėkščioja Daivos fotografijų parodoje „Aš | Kitas“, gegužės pabaigoje papuošusioje ir pagyvinusioje Pamėnkalnio vilos erdves (parodos kuratorės Eglė Frank ir Rūta Elijošaitytė-Kaikarė).

Tiesa, iš lietuvių poetų Daivai kaip kitų pasaulių kūrėjai gal labiausiai tiktų Sigitas Geda, Ernestas Noreika, Aušra Kaziliūnaitė, Mantas Balakauskas ar naujausias Nerijus Cibulskas. Ir tik niekaip nesiverčia liežuvis pavadinti pastarąją parodą „rašytojų fotografijomis“, juolab – „rašytojų portretais“. Rašytojai, žinoma, buvo fotografuojami, tačiau fotomenininkei jie tapo jos pačios pasakojimų personažais, jos vizijų ar sapnų veikėjais, jos simbolinės kalbos elementais. Kaip tik dėl to šios nuotraukos gali būti įdomios net ir tiems, kurie lietuvių rašytojų nei matę, nei girdęję. Atpažinti rašytojus, ypač tuos, su kuriais bendravai asmeniškai, šiuo atveju – papildoma vertė, parodos lankytoji teikianti dar vieną premiją. Bet jei žiūrovas jautrus ir žmogiškas, jis patirs pasaką, mitą, istoriją, daugiasluoksnį pasaulio paveikslą, konkrečiau – kitus pasaulius. Jeigu žmogiškas? Perskaitėte teisingai. Nes juk, kaip yra tvirtinęs vokiečių filosofas Ernstas Kasireris, žmogus nebegyvena vien tik tiesioginėje fizinėje visatoje – jo gyvenamoji vieta yra simbolinė visata. Ir joje tarsi naujos upės ar keliai susipynę kalba, mitas, menas, religija. Tad žmogui tiesiog nebeduota susidurti su tikrove tiesiogiai, akis į akį. Norėti, žinoma, nebus uždrausta, bet gal verčiau nešvaistyti tam laiko? Kur kas patikimiau būtų pakelianti Daivos Kairevičiūtės pasauliais, pakopa po pakopos lipant mediniais Pamėnkalnio vilos laiptais, žengiant iš vienos šio pastato erdvės į kitą, žvilgtelint į priekį, atsigręžiant. Gal net apsisukant ant kulno, nes tai gali būti geras būdas patirti šviesos srautus ar į sparnus ar vaiduoklius panašius pavidalus, kuriuos šiai parodai sukūrė fotomenininkė.

Parodos „Aš | Kitas“ autorė yra ne eksperimentatorė, ne naujokė, o nuosekli, jos kūrybos gerbėjams pažįstama

kitų pasaulių kūrėja. 2024-ųjų pradžioje, pakalbinta apie jos parodą „Sirenos“ ir paklausta apie pasirinkimą vaizduoti moteriškų pavidalų mitologines, fantastines būtybes, kas galėtų reikšti bėgimą nuo nuobodžios, varginančios tikrovės, o gal naujos realybės ilgesį, ji pabrėžė vizualaus reikšmių žaidimo svarbą. Sakė, kad ilgisi, ieško ir patiria malonumą pastebėjusi vizualinių metaforų, jai tai – poezija. Tiesa, apie jos režisūrišką veiksmą, nuotraukų kompozicijas, gerai apgalvotą geometriją, puikiai apskaičiuotus šešėlius, numanomą vėjo ar žemės traukos poveikį vaizduojamiems objektams sužinojome nedaug. Sakė, kad visų veiksmų eiliškumo klausimas iškyla, kai žiūrима į jau sukurtas fotografijas ir sunku suprasti, kaip tai atsitiko. Esą viskas prasideda nuo idėjos ir noro ją įgyvendinti, o susikonglomeravus viskas vyksta „valso žingsneliu“.

Šokio žingsneliai ar judesys tuokart, beje, paminėtas irgi neatsitiktinai. Juk kadaise Daiva pati lankė šokio pamokas, o šokio elementų tiek visoje jos kūryboje, tiek pastarojoje parodoje rastume be vargo: prie Vytauto Stankaus gretinamos butaforinės kojos, o štai rankos ir nuogos pėdos švytuoja menamame rašytojo Andriaus Jakučiūno ir literatūros tyrinėtojos Neringos Butnoriūtės šokyje. Į viršų pamėtėta Giedrė Kazlauskaitė, tarp besidauginančių rankų išnyrančios Ieva Toleikytė ir Ramunė Brundzaitė, kovos ar šokio moste pamatyta Agnė Žagrakalytė, mistiškai judančios, į baltą audinį Jurgitą Jasponytę vystančios mergaitės. Raganiškai didžiuliui apsiaustu plazdanti Eglė Frank, šokiams paaugliška pasipuošusi Virginija Kulvinskaitė, į viršų išspriegtas Mantas Balakauskas, aplink Dainių Dirgėlą cirko pratimus atliekantis porcelianas, personažų ir stalo vaišių šokdinamas Antanas A. Jonynas. Šokti angelo pakviesta Marija Mažulė, porinį nosių žnaibytinį su partnere demonstruoja Antanas Šileika, aplink Ievą Dubrytę sklاندo jos dvasinės antrininkės, vaiduokliški šokių įkarštyje tarsi kolona sustingusi Renata Šerelytė, sidabrinė, o gal auksinė ranka šokdina Laimą Kreivytę. Lina Simutytė žaidžia su atspindžiais, o gal vandeniu, vaiko kaukės suka ratelį aplink Jurgą Tumasonytę. Ir tik Kornelijus Platelis, Mikalojus Vilutis, Valdas Papievis, Gytis Norvilas ir Kęstutis Navakas likę tarsi besisukančio pasaulio ašys su savo kalaviju, žirgu, prie savo filosofinio kiaušinio ar mistinių akinių. O kur dar balansine lazda manipuliuojantis Ričardas Šileika ar šluota laivelyje iš sušluotų lapų besiiriantis Vidas Morkūnas, po vištidę ar statybas besivaidenanti Rasa Aškinytė, stojiška baikerių kompanijos puošmena tapusi Danutė Kalinauskaitė...

Daiva Kairevičiūtė. Poetas Antanas A. Jonynas. 2020

Visi minėti judesiai ir tai, kad vienam rašytojui skiriamos bent keturios nuotraukos, tik paryškina jų autorės nusiteikimą savo objektus matyti besikeičiančius ar judančius aplinkoje, tampančius vis kitais: tai atima teisę ar netgi norą žiūrėti į viską kaip į kažką stabilaus ar sustingusio. Šiuo požiūriu būtų galima spėlioti, ar toks sprendimas sutampa su autorės pasaulėvoka, ar ji fotografuojamą pasaulį mato šiek tiek kinematografiškai. Galbūt tai yra jos požiūrio unikalumo sudėtinė dalis, conceptualaus neapibrėžtumo išpažinimas. Kad ir kaip būtų, visas šis projektas su rašytojais (parodai atrinkta tik darbo dalis) – tarsi vizuali stebuklinių pasakų knyga, nenustojanti traukti, pajėgi įtraukti. Taip, Lietuvos rašytojas su šuniu ar šluota rankose netaps tokia fotografine garsenybe kaip Annie Leibovitz su gulbe nufotografuotas Leonardo DiCaprio (1997) ar pieno vonioje mirkstanti komikė Whoopi Goldberg (1984), kaip analogiškai režisūrinė Philippe'o Halsmano nuotrauka „Dalí Atomus“ (1948) su besikryžiuojančiais kačių šuoliais, vandens čiurkšle ir paties Salvadoro Dalí šuoliu. Betgi tai nenutiks tik dėl garsiau, globaliau skambančių varpų, gongų ar galingesnių vargonų. Bet ar tai reiškia, kad esame nepajėgūs kurti ir reflektuoti originalių pasaulių? Daiva Kairevičiūtė tai daro užtikrintai, o pozuodami projektui jai padėjo mažos Baltijos šalies rašytojai – užburti „Aš | Kitas“ meistrės, įsitraukę į jos sumanytą žaidimą.

– SARA POISSON –

Daivos Kairevičiūtės fotografijų paroda „Aš | Kitas“ Pamėnkalnio viloje (Pamėnkalnio g. 34, Vilnius) veikia iki gruodžio 31 d.

suvokimą, dirbdami Kauno, Vilniaus ir Klaipėdos teatruose; pasigedau ir Broniaus Babkauskos, Sauliaus Mykolaičio, kalbant apie aktorių vargus ir likimus. O ką gi scenoje veikia gerbiamas Juozas Budraitis? Tiesiog sėdi?

Režisieriaus pasirinkta daug temų, bet neišryškėja dominantė. Šiandieninė publika lyg vartydamas svetimą šeimos albumą žiūri margą Karolio Kaupinio spektaklio drobę su matytais žymių teatro žmonių paveikslukais, bet visiškai nesuvokia spektaklio tiesiosios. Ką gali suvokti Nekrošiaus spektaklių nematęs žmogus, žiūrėdamas į aktoriaus Dainiaus Gavenonio kankinamai sukamą medį, į nykų režisieriaus tylėjimą – apie tai daugiau žino su režisieriumi kontaktavę. O į nieką scenoje paverstas Koršunovo „Romeo ir Džuljeta“ taip pat nei parodijos smagumo, nei filosofinių minčių apie laikinumą, efemeriskumą ar pasmerkumą nekelia. Nuobodžios scenelės! Jeigu režisierius ryžtųsi atsakyti ilgų epizodų dantisto kėdėje ir ligoninės palatoje su gyvybę palaikančia įranga (argi teatre reikia tikrų dabartinių daiktų?! Juos reikia suvaidinti! Jau buvo kartą bokso ringas, tik bokso nebuvo), nerodytų tų pranešimų apie aktorių mirtį ir jų artimųjų sielvarto (nes tai labai intymūs dalykai ir neskoninga juos iškelti viešumon), gal spektaklis taptų glaustesnis, suprantamesnis. Ir negali atsistebėti, kad šita spektaklį pretenzingu pavadinimu, kurį žiūrėdamas nepatiri jokių tikrų jausmų, jokios atjautos, skausmo, nesijuoiki tikru juoku, sukūrė gabus įdomių filmų režisierius, dar labai jaunas ir tikriausiai protingas, jautrus žmogus. Norėčiau, kad ir savo nesėkmę išgyventų protingai, ne su pataikūnais jos priežastis svarstydamas.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

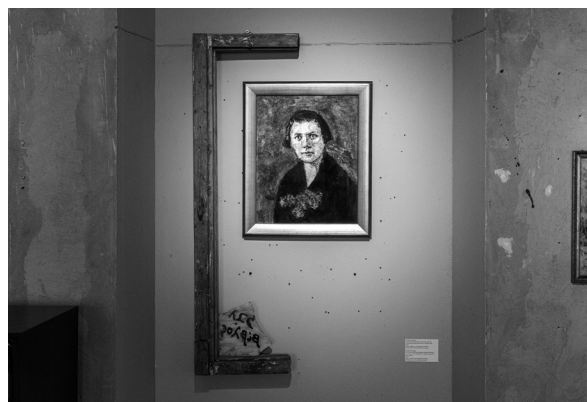
Dėmė ant marškinių

*Marškiniai be dėmių – kas čia per nesąmonė?!
Turi būti dėmė ant marškinių. BŪTINA!*

Modestas Saukaitis

Įžengus į Jono Meko vizualiųjų menų centro erdvę, kurioje iki gegužės pabaigos buvo eksponuojama Modesto Saukaičio paroda „Tarp aukso dulkių ir Fluxus“ (kuratorė Laima Kreivytė), dėmesį iš karto patraukė natūrali kūrinių ir aplinkos dermė. Sienose matomi įtrūkimai, nelygumai ir laiko palikti ženklai susisiejo su kūrinių faktūromis, jų nusidėvėjimo estetika ir medžiagiškumu. Dėl šio organiškio sąskambio paroda veikė kaip vientisa atmosferinė visuma, kurioje erdvė tampa ne fonu kūriniams, o aktyvia jų pasakojimo dalimi.

Netobulumo ir laiko ženklų estetika nėra atsitiktinė – ją formavo ne tik tapybinė praktika, bet ir ilgametė Modesto Saukaičio restauratoriaus patirtis. Šio amato jis mokėsi Bonoje, o vėliau gilino žinias dirbdamas su vietiniais meistrais Ravenoje, Venecijoje ir kituose Europos miestuose, nuosekliai studijuodamas klasikinę Europos vizualinę kultūrą bei sakralinę ikonografiją. Lietuvoje menininkas restauravo Vilniaus Šv. Onos ir Priekulės Šv. Antano Paduviečio bažnyčias. Ši patirtis jo kūryboje tapo esmine žiūros forma, leidžiančia į medžiagą žvelgti iš laiko ir jo poveikio perspektyvos. Dirbdamas su senais paviršiais, sakraliniais objektais, menininkas irimo procesus matė kaip savitą estetinę būseną – gyvą laiko pėdsaką, kuriame kaupiasi atmintis. Todėl Modesto darbuose įtrūkimai, nutrupėjimai, oksidacijos žymės ir netobuli dažų sluoksniai lieka matomi, tarsi tęsdami savo gyvenimą kūrinio viduje. Ilgalaikis įsigilinimas į šią tradiciją Saukaičiui leido suformuoti savitą plastinę kalbą,

Modesto Saukaičio parodos „Tarp aukso dulkių ir Fluxus“ fragmentas. Teksto autorės nuotrauka

kurioje susilieja istorinis vaizdinys ir laisvas, intuityvus tapybinis gestas.

Menininkas dažnai rinkosi *verre églomisé* techniką, tradiciškai siejamą su precizišku dekoravimu ant stiklo, tačiau jo kūryboje ji įgavo organiškesnę formą. Šią istoriškai rafinuotą techniką Modestas Saukaitis papildė savitu tapybiniu užmoju – jo darbų auksavimas ir sidabravimas nėra baigtinis procesas. Paviršiai vibruoja, skleidžiasi ir tarsi nuolat kinta šviesoje. Pasaulio tautų teisuolės Onos Šimaitės portreto, nutapyto *verre églomisé* technika, paviršiuje auksas pulsuoja tarp melsvų laisvai tekančių potėpių, kuriančių nuolat kintančio vaizdo išpūdį. Tarytum šviesa judėtų per vėjo talžomų medžių lapiją. Dėl to portretas neatrodo sustingęs ar monumentalus, veikiau lyg į paviršių iš praeities išnyrantis trapus prisiminimas.

Nukelta į p. 16 ►

GRAŽINA CIEŠKAITĖ

• šio pasaulio aukos bepročiai genijai išminčiai ir pranašai jų likimą nūnai pakartočiau ar Tu šito Dieve prašai

• nušvisti nuskaitinti būtį įkosminti dvasią valia širdies energijai būti dvasiaprote minties spirale

• jūs turėkitės savo kelius man palikite laisvą valią minties laisve tikėti galiu medituoti antidalelę

• Hildegarda Bingenietė nušvitus mano Mokytoja kūrėja būties išminties pavidalas kitas kosmomistinės savasties

• išskrido mylimoji į dausas paliko išnarą gyvatės ir spinduliuojančias dangaus šviesas širdis bedugnėje pamatė

• po žvaigždėtu visovės medžiu tapo meilė tvėrimo žodžiu ir į daiktus įėjo dvasia mistine saule šviesia

• kaip galiu aš žmogaus nekęsti jeigu pats juo esu dvasia ne per kūną mąsto nuo atgamtės šviesu

• minties kosmomuzika aidi vidinė tyli savasties dvasia bekūnė ją žeidžia antišviesa nebūties

• psichokosminė dvasios šviesa tarsi atspindžio antitiesa dvasiaprasmė kūrėja būties kaip riba tarp minties neminties

• apie šventąjį kalną judėjau Dievas buvo jame tarsi švytinti kosmoidėja prasidėjusi su žeme

• pavertėte žudikais kitus sukantys ydingus ratus apie juodąją saulę niekybės melo vergai ir tamsybės

• kad banguotų dvasia ir mintis begalybėn judėtų išminties erdvėse būties meile visybė budėtų

• tiesa pasiduodanti kaitai ir ta anapus kaitos būties praregėjimą skaitų įgalina ritmas gamtos

• uždėję kaltės naštą žmonijai į gyvačių kamuolius susiviję ką matote labirinto gale mirties šokį tamsos gemale

• amžinasis gyvenimas būna numirus mirtis tarsi sapnas netyras antisaulė belaikė tamsos nirvana ar ramybės šviesa amžina

• prieštaravimus harmonizuoti visus įkosminti mantras tiesų medituoti kai laikas yra anapus kaip kosmosfera

• įgauti vienio dvasios sparnus kad pasaulis nušvistų darnus anapus būties nebūties kosmomistine saule kūrėjo minties

• kaip mentalinį tašką regėti tuštumą anapus būties nematoma saule budėti begamtėje kosmominties

• ten kur visovė švyti mintis ne riba gali dvasiagelmę matyti medituoti antikalba

• bus vienintelis būvis mintis būties meile nušvitus imsis žodžiai prasmų atrastis medituotojo aurai pakitus

Darius Misiūnas. Naturmortas su šakele. 2026

• ačiū Dieve tvėrei pasaulį sutvėrei mane nusileido juodoji saulė išnyko klaidi nežinia

• kiekvieną akimirką rinktis tarp gėrio blogio tamsos įprasminti dvasiamintį būvį antitiesos

• minties metakosmo sfera absoliutybė atgamtės tyra kur tamsos kaip šviesos nėra vien būties struktūra

• į Hildegardos Angelų Ratą įėjo mintis šviesi medituoti neurovisatą atspindys jos ir vaisius esi

• savyje antidvasią įveikti viskas turi pradžią ir baigtį anapus būties nebūties absoliutą kūrėją minties

• antikosmas belytis dvasiapradis būties išminties dalelytės kosmosaulė minties

• širdis tarsi būtų mistine šviesos dalele kosmomeilė perkeičia būtį įkosmina kūną valia

• kosmojogą pradėti įdaiktinti žodį valia anapus minties judėti antitylos spirale

• su šviesa išeini į kelią į žodžius juos skaitai ir širdies tarsi kibirkštį skelia lyg akmens kuris pamatai

• susiliejo rytai vakarai antisaulė mintis ką darai kai žodžius lyg krauju užrašai kaip kadaise akli pranašai

• kontempliuoti visovę ramiai tarsi gelmę kurioje tu gimei kosmojogą kaip būvį minties dvasiapradę kūrėją būties

• kosmojoga mintis nušvitus antilaikas astralinis mitas išminties pavidalas kitas dvasios kūnui pakitus

• sielos balso kūnui klausyti iš tikrovės telieka dvasia medituoti melstis mąstyti būties atspindžiu mintyse

• menas gražus tarsi gėlės meilė visovės darna mintį kaip gyvąją strėlę valdo dvasia amžina

• joginai perkeičia būtį įkosmina kūną valia tarsi sąmonei būti kūrėja minties spirale

• ar efemeriškas grožis kalnų efemerija saulė nematoma gyvenimu kaip kosmomistiniu meilės menu įdaiktinti dvasios fatumą

• bus vienintelis veiksmas mintis kai įžodintą būtį patirsi medituosi širdies savastis išmintis ją nuo melo atskirsi

• psichodelika kosmobūties absoliutė visovė minties ten kur saulė balta paukščių pieno puta

• bus vienintelis vaistas mintis kosmomeilei nušvitus imsis žodžiai tylos savastis kosmojogo esybei pakitus

• baltosios nakties su tavim amžinybei nušviesti tenetampa juodąja ugnim nužengus į liepsną

• Dievas yra ne viskas viskas yra Dieve blogio sąmonė tviska anapus niekybės urve

• mintys juda greičiu psichokosminiu srovę antišviesą keičiu į mintį kosmovisovę

• mintis tapo veiksmu absoliuto tyrumo belyčio nekaltuoju džiaugsmu sąmoningų gamtos dalelyčių

• mentalinėje nakties piramidėje mylėjau tave manoji tiesa buvo meilė beribė antikūnas ir antitamsa

• amžinybė laukia manęs kosmobūtį įžodinti nes tuštuma atspindys nebūties mentalinis taškas minties

• maldoje nušvitus širdis plaka ritmu amžinuoju žodžiai su ja sujungti kaip minčių choralai vibruoja

• tarsi pamiršęs duotas vertybes žvelgi pro gamtą šviesos nekaltybę į gyvą mintį sąmonės būvį daiktai riboti buvę nebuvę

• ląstelės tegul apsisvalo prisipildo gyvybės rasos perkeičia gelmę mentalinę priartėja prie kosmošviesos

• septyni kosmobudizmo įsakymai nežudyk neterški mylėki tverki mintį kaip dvasios fatumą medituoki melskis budėki

• mylėti viską daugiau už viską kosmobudizmo duota įkvėptis medituoti antikosmą nenykstantį spiralinį kaip mintis

• širdies energiją kosmosrovę į piktybės iškreiptą antitikrovę siunčiu minties klausau klausausi kontempliuodama išmintį dievišką džiaugsmą

• ką išmintis atvėrė tramdyti kūną kaip žvėrį nes plėšrus ir besotis ima dvasią niekiui aukoti

• absoliuto kosmą regėti į antidievą Budą tikėti ten kur sapnai žvaigždėti žodžio kūnu budėti

• mintis yra atspindys to kas dvasioje vyksta šviesus tylos skambesys išminties fenomenui įvykstant

• kiek dvasios būvių yra mirtis žinoti negali nyki nebūties chimera kūną perkeitus antispiralė

• abstrakcija laikas yra dvasia bevietė bekūnė žodis kaip chimera minties antispiralė viršūnė

• su Buda būti kartu medituoti melstis budėti judėti kosmoratu mintį kaip žodį girdėti

LEWIS CARROLL

(tikr. Charles Lutwidge Dodgson, 1832–1898)

Absurdo eilėraščiai iš „Alisos Stebuklų šalyje“ ir „Alisos Veidrodžio karalystėje“

-

Žibu, žibu, tu šikšny,
Kur skrist šiąnakt ketini?
Vis skraidai nuo sutemų
Lyg padėklas virš namų.
Žibu, žibu, tu šikšny,
Kur skrist šiąnakt ketini?

Žvaigždutė*

Žibu, žibu, spindesy,
Kas, žvaigždute, tu esi?
Virš pasaulio mums švieti
Tarsi deimantas nakty.

Kai jau saulės nēr šviesos
Ir sklaidyt nēr kam tamsos,
Tu žērēt nakty imi,
Šviesdama mums viltimi.

Tas, ką lydi kelyje,
Tau dėkoja širdyje;
Tamsoje paklystų jis,
Jei ne tavo spindesys.

Tu nakties danguj laikais
Ir pro langą man žvalgaus,
Negali užmerkt akies,
Kol aušra nepatekės!

Kibirkštėle tu brangi,
Žmogui kelyje degi,
Nežinau, kas tu esi,
Bet žibėk, žvaigždut šviesi!

* Tai išmoninga sentimentalios Jane Taylor (1783–1824) lopšinės „Twinkle, Twinkle, Little Star“ parodija (*vert. past.*).

Krokodilas

Kaip šauniai mažas krokodilas
Išnyra iš ramios bangos,
Ir tykšta purslais žydras Nilas
Ant jo žvynuotos uodegos.

Kaip jis linksmai nasrus pražioja,
Kaip tiesia letenas dailias
Ir į svečius užsukt vilioja
Mažytes upės žuveles!

Tėve Viljamai, tu pasenai

– Tėve Viljamai, – tarė sūnus, – pasenai,
Pražilai, ir pakaušis jau plinka,
Bet nejau tokio amžiaus sulaukęs manai,
Kad stovėt ant galvos tau dar tinka?

– Kai aš jaunas buvau, tai bijojau, sūnau,
Savo galvą sutrenkti nors kartą, –
Tarė tėvas, – tačiau ji tuščia, kiek žinau,
Tad gailėtis man jos ir neverta.

– Nukaršai, – vis kartojo sūnus, – nutukai,
Ir taip sunkiai keliesi iš guolio,
Tačiau kūlvirsčiais ristic vieni tau juokai,
Tai iš kur toks lankstumas lig šiolei?

– Kai aš jaunas buvau, – tarė tėvas rimtai, –
Tryniau tepalu sąnarius dosniai,

Ir todėl aš miklus ir žvitrus, kaip matai.
Kaina – šilingas. Nori? Parduosiu.

– Tu toks senas, – nerimo sūnus, – net šiurpu,
Ir visi sukirmijo tau dantys.
Bet kaip žąsį su kaulais ir kietu snapu
Sudorojai bemaž nė nekramtęs?

– Kai aš jaunas buvau, daug naktų ir dienų
Su žmona įnirtingai bariausi,
Todėl mano žandikauliai virto plienu
Ir tarnaus dar ilgai, jei to klausi.

– Tu jau senas, tėvuk, įžiūri vos duris,
Tad atskleisk man, kaip būti tas gali,
Kad nuo nosies galiuko slidus ungurys
Nenuslysta tau niekad į šalį?

– Į tris klausimus tau aš, sūnau, atsakiau, –
Tarė širsdamas tėvas, – ir baigta.
Eik šalin, nebesuk man galvos čia daugiau,
O jei ne, tuoj nuspirsiu nuo laiptų.

Kunigaikštienės lopšinė

Kalbėt griežtai reik su vaiku
Ir negailėt jam rykščių
Už tai, kad čiaudi ne laiku
Ir erzindamas krykščia.

Priedainis
(kartu su virėja ir kūdikiu)
Uhū! Uhū! Uhū!

Kalbuosi rūščiai su vaiku
Ir negailiu daug rykščių,
Nes gaut pipirų jam smagu
Nuo savo šeimynykščių.

Priedainis
Uhū! Uhū! Uhū!

Vertė Lanis Breilis

////////////////////////////////////

Videožaidimų apžvalga (3): į „Disco“ panašūs žaidimai

► Atkelta iš p. 3

Kita vertus, „Esoteric Ebb“ pažeria ir daug nuorodų į dabartinę politinę situaciją pasaulyje. Klierikas yra susirūpinęs ne tik savo magiškomis galiomis, bet ir vyriškumu. Įžvalgu, kad tarp Tolstado jaunimo vyrukai daugiausia palaiko nacionalistų partiją, o merginos – komunistus (realiame pasaulyje vis labiau ryškėja jaunų vyrų dešinėjimas ir jaunų moterų kairėjimas). Yra net (mano mėgstamiausias) personažas, susivėlęs barzdotas gnomas, kurio prototipas – akivaizdžiai Slavojus Žižekas. Gnomas Klierikui papasakoja visą savo politinę teoriją, nuolat vadina save „pervertu“ ir sakosi balsuosiąs už komunistus, nors visiškai netiki, kad jie gali ką nors pakeisti.

Viena „Esoteric Ebb“ stiprybių – kad jis, kitaip nei „Zero Parades“, visiškai nenori slėpti savo įtakų ir šaknų, kaip tik jomis didžiuojasi. Taip, sako mums žaidimas, aš gimiau iš įsivaizdavimo, kaip atrodytų „Disco Elysium“, jei jo veiksmas vyktų fantastiškame „Dungeons & Dragons“ pasaulyje. Ir valio! Galutinis rezultatas – šiek tiek pastišas, šiek tiek geraširdiška parodija, šiek tiek brikoliažo metodu sulipdytas patrauklus paveikslas. Ir tikrai labai geras žaidimas. Kaip sakė Picasso (ar Banksy?), puikūs menininkai vagia ir nemirkčioja.

Kaip autorinis žaidimas, žinoma, „Esoteric Ebb“ neišvengia išsikišusių nenupoliruotų kampų ir vienos kitos rakštelės. Su kai kuriais personažais tiesiog visiškai neaišku, ką daryti, ir ne gerąja prasme. Kadangi smarkiai remiamasi „Dungeons & Dragons“ įgūdžių ir gebėjimų sistema, kartais galima prieiti prie erzinančių akligatvių, kuriems įveikti, pasirodo, „reikia daugiau charizmos“ arba „neužtenka vikrumo“. O ir scenarijui toli iki „Disco Elysium“, ypač kai su žaidėju ima kalbėtis jo įgūdžiai ir gebėjimai, kurie čia kur kas vienmatiškesni ir daug rečiau maloniai nustebina. Nerangiai į žaidimą įtrauktos kovos scenos: jų čia, kitaip nei „Disco“, visai esama, bet jų eiga labai nuspėjama ir nelanksti. O kur dar burtų sistema, kurios iki galo perprasti man taip ir nepavyko – bet tai, kaip sako *geimeriai*, gali būti mano „gebėjimų problema“ (*skill issue*).

„Rue Valley“ (2025, „Emotion Spark Studio“, Serbija)

Buvo akimirkų, kai šio žaidimo aš tikrai nekenčiau, nors apskritai turiu pasakyti, kad jį mėgstu. Džiaugiuosi,

kad jį žaidžiau ir perėjau, bet niekada gyvenime jo neįsijungsiu antrą kartą.

Tokios štai sudėtingos emocijos apima po „Rue Valley“, kurio pagrindinė tema ir yra sudėtingos emocijos. 2027 metai, labai į mūsiškį panašus alternatyvus pasaulis. Mes – Judžinas Harou, jaunas, depresuotas, laisvai samdomas ir užsiknisęs „turinio kūrėjas“ (menkaverčių interneto straipsnių paieškos varikliams pritraukti rašytojas), kuriam pastaruoju metu, kaip galite suprasti, ne itin sekasi. Po incidento, apie kurį sužinosime bežaisdami, „Laimės ministerija“ pasiuntė Judžiną privalomos terapijos pas psichoterapeutą, kuris dirba motelio kambaryje vidury dykumos, nudrengtame Ru Velio miestelyje. Anksčiau čia kastas auksas – kasyba taip užteršė miestelio vandens šaltinį, kad vanduo dabar geriamas tik iš buteliukų. Dabar prie miestelio įsikūrusi kita korporacija, Elono Musko „SpaceX“ atitikmuo, – ji tiria kosmosą ir mėgina nuskraidinti žmones į Marsą.

Žaidimo esmė – besikartojantis laikas. Kiekvieną dieną pradedame lygiai aštuntą valandą vakaro psichoterapeuto kabinete, pasibaigus pirmajai terapijos sesijai. Kaskart turime laiko tik iki aštuntos valandos keturiasdešimt septynių minučių – tada tolumoje pakyla raketa, dangus nusidažo raudonai ir mes vėl pabundame psichoterapeuto kabinete, laikrodis rodo lygiai aštuonias vakaro. Žodžiu, „Švilpiko diena“, tik Billas Murray’us turėjo visą dieną, o mums duotos vos keturiasdešimt septynios minutės.

Per tas besikartojančias minutes turime spėti ne tik išsiaiškinti, kaip ir kodėl čia viskas vyksta, kaip ištrūkti iš Ru Velio bei išspręsti nesibaigiančio vakaro problemą, bet ir atskleisti senas ir naujas miestelio bei jo gyventojų paslaptis, o dar būtų neblogai ir Judžino psichologines problemas išnarplioti. Ačiūdie, visi šie elementai susiję.

Žaidimas pasižymi įdomia mechanika, į kurią įeina ne tik besikartojantis laikas, bet ir savita išteklių sistema. Judžinas kokiam nors veiksmui gali pasiryžti tik turėdamas įkvėpimo arba valios taškų. Pirmuosius suteikia įvairūs reiškiniai ir daiktai, pvz., pro asfaltą prasikalusi gėlė. Antrųjų gauname, kai imamės aktyviai spręsti savo psichologines problemas – pradedame kelionę, kurios pabaigoje turėtume ištrūkti iš šio užburto rato. Tokia mechanika labai gerai pažįstama tiems, kas yra susidūrę su depresija, įskaitant ir mane: jausmas, kad viskas kartojasi ir niekas

nesvarbu, bei sunkios įkvėpimo ir valios keisti dalykus paieškos.

Žaisdamas „Rue Valley“ negali atsikratyti jausmo, kad žaidime *nieko nevyksta*. Kadangi laiko kiekvieną dieną turime labai mažai, siužeto linija priekin stumiasi tiesiog centimetras po centimetro, koja už kojos. Vis daugiau sužinome apie mus supantį miestelį ir save, bet kasdienė kelionė neilga ir kartais, tiesą sakant, erzinanti. Šitą triūšą, ačiūdie, pagyvina kai kurie epizodai, kai viskas ima aiškėti, pabiri taškai pradeda jungtis į nuoseklų siužetą – tada žaidimas iš tikrųjų smagus.

Šiuo požiūriu žaidimas yra drąsus. Taip ir nenusprendžiau, ar jis visada toks lėtas tyčia, o gal kartais tai tiesiog nepabaigto darbo, nepagalvojimo rezultatas? Pvz., kai vis kartojamos tos pačios scenos, kurios mums jau nieko nebereiškia, – suskamba telefonas, bet mes neatsiliepsime; važiuojame iš vieno miestelio galo į kitą šimtąjį kartą ar pėdiname per dykumą. Jei tai – tyčia, tai kažkiek drąsu, bet truputį arogantiška. Jei netyčia – tai tikrai būtų galima kai kuriuos žaidimo elementus patobulinti.

Nepaisant lėtumo, o gal kaip tik padedamas jo, „Rue Valley“ gali būti naudingas kaip įžanga į psichoterapiją ir proga pagalvoti apie savo paties užburtus ratus. Tikriausiai ne veltui įžanginiame meniu yra ir nuoroda į vyrų psichikos sveikatos tyrimo anketą. Nors save laikau su psichoterapija gan susipažinusiui ir psichologijos žodyną kažkiek perpratusiui, man taip pat buvo gera proga pasikartoti pagrindines sampratas ir pasvarstyti, ar tinkamai tvarkausi su problemomis. Čia padeda ir tai, kad Judžinas neturi jokių supergalių – tiesiog paprastas sutrikęs *bičas*, su kuriuo lengva susitapatinti. Nežinau, ar galutinė žaidimo idėja, kad „kažkas yra geriau negu nieko“, galėtų atlaikyti išbandymą šiuolaikine filosofija, bet su psichikos problemomis susiduriantiems žmonėms ji tikrai gali pagelbėti. O kuris iš mūsų šiais laikais su jomis nesusiduriame?

Bet jau seniai buvo, kad žaisdamas kokį žaidimą taip dažnai norėčiau šveisti pultą į sieną. Na, pyktis – irgi teisėta emocija. Žodžiu, rekomenduoju. Tik vieną kartą, truputį sukandęs dantis, bet rekomenduoju.

– TOMAS MARCINKEVIČIUS-BARONAS –

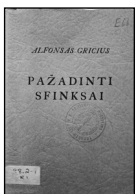
Nečiupinėtoji lituanistika (7)

Stasė Šakytė. *Alkana žemė*. Eilėraščiai. Brooklyn, N. Y.: Ateitis, 1967. 72 p.

Visus šiuos nelabai man girdėtus autorius pirmiausia gūglinu. Dėsninga, kad apie vyrus randu šį tą (dažniausiai enciklopedijose), o apie moteris – nebent knygų svetainėje *sen.lt*. Stasės Šakytės knyga šiek tiek primena Birutės Pūkelevičiūtės „Metūges“ (1952), gal ir iš tikrųjų yra jų paveikta. Tik, žinoma, silpnėnė. Yra eilėraštis „Vincent van Gogh“ (p. 65), minimas ir Georges’as Braque’as („Natiurmortas“, p. 66). Priešingai negu pas mus, už geležinės uždangos, išeiviai atsivėrė pasaulio kultūrai, godžiai ją vartodami ir paminėdami.

Alfonsas Gričius. *Pažadinti sfinksai*. Lyrika. Los Angeles: Lietuvių dienos, 1961. 48 p.

Alfonsas Gričius taip pat rašo eilėraštį „Van Gogh“ (p. 36), netgi mini tą patį paveikslą – „Kviečių lauką su varnomis“ (1890) – kaip ir Šakytė. Yra ir eilėraštis „Haidi“ (p. 16), nesu tikra, kad nuoroda į vaikų literatūros klasiką, galbūt viso labo turėta omenyje Šveicarijos vietovė. Vaizdinija gan sudėtinga, į eilėraščius pridėta užuominų į mitologiją, bet tai poezijos nepagerina. Žemaitis, Vytauto Mačernio bendraamžis.

Mykolas Viltis. *Neparašyti laišakai*. Eilėraščiai. Brooklyn, N. Y.: American Foundation for Lithuanian Research, 1966. 56 p.

Kuo labiau gilinuosi į išeivių literatūrą, tuo labiau įsitikinu, kad egzodas irgi buvo trauma – gal ne to paties laipsnio kaip tremtis ar rezistencija, bet trauma. Grožinė literatūra aiškiai tą parodo. Poezijoje itin dažnai teigiama teisinga istorijos versija: smerkiama Lietuvos okupacija, apverkti mi partizanai. Mykolo Vilties (akivaizdu, kad tai slapyvardis) knygelėje partizanams skiriama itin daug dėmesio. Pabaigoje – apibendrinantis straipsnis, parašytas J. B. (manykime, kad tai Jurgis Blekaitis). Pati poezija mėgėjiška.

Vytautas Janavičius. *Pakeliui į Atėnus*. Iliustravo Eva Kubbos. Sydney: išleido Henrikas Šalkauskas, 1962. 83 p.

Autorius kilęs iš dvarininkų; beje, jo senelis Vincas Janavičius finansavo Marso ir Engelson „Kapitalo“ leidimą lenkų kalba. Vytautas Janavičius sovietų suimtas, kalinamas, bandytas išvežti į Rusiją. Vilniaus universitete studijavo mediciną, Freiburge – ekonomiką, emigravęs į Australiją dirbo dažytoju. „Pakeliui į Atėnus“ vadinamas romanu, bet primena apybraižą iš graikų mitų. Geriau žinau jo jaunesnį brolių Jurgį Janavičių, kuris į „Š. A.“ siūsdavo atvirukus.

Ona Miciūtė. *Pirmoji šakelė*. V.: Vaga, 1972. 178 p.

Onos Miciūtės poezijos knygą buvau varčiusi, yra mamos bibliotekoje. Tą pavardę priminė Audrius Musteikis, prieš porą metų „Šiaurės Atėnuose“ rašęs apie „Pirmąją šakelę“. Neįtikėtina įdomu. Už kilometro nuo aprašomos Vasaros gatvės prieglaudos – Čiurlionio mokyklos bendrabutis, kuriame už bausmę irgi negaudavai vakarienės, bet tarp vaikų atsirasdavo, kas slapta paimdavo papildomą porciją, atnešdavo į kambarį. Žinia, ne badmečiu, kurį taip įtaigiai vaizduoja Miciūtė. Kosciuškos gatvė apysakoje vadinama Antakalnio gatve. Fizinės bausmės, vaikų plakimas dilgėlėmis ir rimbų – anuomet legalus auklėjimo metodas. Jaudina mergaičių troškimas mokytis, pramokti bent jau skaityti ir rašyti. Knyga nepelnytai užmiršta.

Putinas. *Kunigaikštis Žvainys; Raudoni žiedai*. Petrapilis: „Lietuvių balso“ leidinys, 1916. 112 p.

Eilėraščiuose ypač mėgstamos priesagos *-užė* arba *-užėlė* (jūružė, gamtužėlė, saulužėlė ir kt.). 1921 m. išleistuose „Raštuose“ jau redaguoti, strofų grakštesnės. Karo metų nuotaikos, esama patriotinio patoso. Bet įdomiau poema „Kunigaikštis Žvainys“ – šiandien vargu ar kieno skaitoma. Eiliavimo pratybos: seminarijos pamokos liko neruoštos, nes pasislėpęs rašė. Nuo pat pirmųjų puslapių – apie kunigaikščio meilę lenkaitei Ragnedai. „Žvainios nak-

tys“ – turbūt žvaigždėtos; ir kunigaikščio vardas tą patį reiškia. Panteistinis, politeistinis baltų pasaulėvaizdis turėtų konfliktuoti su kryžiuočių nešama krikščionybe, bet meilės apkerėtas Žvainys pamiršta visus dievus. Poemoje atsiranda dramos elementų: bajoro ir minios balsai. Krivis, vaikystėje mokęs Žvainį baltiškų papročių, reikalauja grįžti į tėvynę ir jai vadovauti. Žvainys atsisako, krivis jį prakeikia ir kunigaikštis krivi nužudo. Sakyčiau, labai užkoduotas kunigystės konfliktas. Seinų seminarijoje buvo įtempti santykiai su lenkais, bet Vinco Mykolaičio tėvo brolis gyveno Lenkijoje; su pusbroliu Putinas susirašinėjo gražia lenkų kalba.

Brazdžionis. *Svetimi kalnai*. Viršelį piešė dailininkas Adomas Varnas. Tübingen: išleido Antanas Urbonas, 1945. 190 p.

Priešlapyje – įrašas nuo Eichšteto lietuvių gimnazijos: knyga dovanojama moksleivei, išvykstančiai už Atlanto 1946-aisiais. Rinktinėje – įvairių metų Brazdžionio eilėraščiai, nuo ankstyvųjų ligi pačių naujausių. Meniškiausių tekstų nėra: autorius arba pats jų neatpažino, arba buvo paprašytas sudaryti populiarią rinkinį. Yra formos eksperimentų, pvz., „Meilės daina“ (p. 22) parašyta sapfiskąja strofa. Ilgiuosi Brazdžionio receptijos atnaujinimo. Žinomas muzikos ir poezijos atlikėjas, radijo laidų „Pakartot“ ir „Kitas laikas“ vedėjas Domantas Razauskas kadaise bandė rašyti lituanistinį darbą apie Brazdžionio poeziją. Kaip norėčiau, kad jam šautų mintis jį pabaigti! Gal net pasitelkiant populiariosios muzikos teorijas.

Vytė Nemunėlis. *Tėvų nameliai*. Tübingen: Patria, 1947. 36 p.

Knygelė turbūt naudota inscenizacijoms, nes yra priedašų pieštuku. Viena eilėraštyje net perrašyta pritaikant, matyt, prie skaitovo – iš Saulutės į Sauliuką. Eilėraščiai sklidini krikščioniškos simbolikos, namų ilgesio, prisirišimo prie tautinių ir religinių simbolių. Šiandien – naivūs. Vakar – šilti, idealistiniai.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

PERNYKŠTIS SNIEGAS

Pasaulio pabaiga kaip kasdienybė

László Krasznahorkai. *Priešinimosi melancholija*.
Iš vengrų k. vertė Vitas Agurkis. V.: Kitos knygos,
2025. 384 p.

Yra knygų, kurių tarsi neskaitai, – tai jos skaito tave. László Krasznahorkai „Priešinimosi melancholija“ priklauso būtent tokiai kategorijai. Vengrų rašytojo 1989-aisiais parašytas romanas, – tuo metu, kai Rytų Europos komunistinė sistema jau griuvo iš vidaus, bet dar laikėsi, – yra vienas didžiųjų XX amžiaus pabaigos apokaliptinės literatūros kūrinių, lyginamas su Kafkos ir Becketto paveldu, bet giliai įsišaknijęs vengrų Alfeldo lygumų, šalančių provincijos miestelių ir surūdijusių geležinkelių esatyje.

Pirmas vertimas į lietuvių kalbą pasirodė 2016-aisiais, o dabar išėjo naujas, pataisytas leidimas, ir tai antra proga lietuviams susipažinti su Krasznahorkai. Tai ne tiek grožinė literatūra įprasta šių žodžių prasme, kiek, galėčiau sakyti, prozos kalba perteikta filosofinės katastrofos kronika.

Krasznahorkai pristato miestą kaip pasaulio modelį. Veiksmas vyksta nenurodytame provincijos mieste Vengrijos pietuose – Alfelde, didžiojoje lygumoje. Žiema. Speigai. Vėluojantys traukiniai. Gatvės be elektros. Ir – kažkur turgaus aikštėje – didžiulis mėlynas metalinis konteineris, kuriame keliaujantis cirkas veža negyvą banginį. Prie šio konteinerio susirenka minia. Iš kur ji atėjo – neaišku. Ko ji nori – dar neaiškiau. Bet ji auga, tyli, laukia.

Šis banginis – daugiaprasmiškiausias romano simbolis, mirties, nesuprantamos galios ir kartu bejėgystės simbolis. Jis jau miręs, bet jo buvimas sukelia gyvenimą, judėjimą, agresiją. Niekas jo neliečia, bet visi jo bijo. Jis – kaip epochos ženklas: kažkas didžiulio ir negyvo atsидūrė miesto centre, ir žmonės nebežino, ką su tuo daryti.

Romanas susideda iš trijų dalių, kurių pavadinimai primena religinį ar juridinį ritualą: „Nepaprastosios padėty: įžanga“, „Werckmeisterio darna: dėstymas“ ir „Sermo super sepulchrum: pabaiga“ (*lot.* „kalba virš kapo“). Ši struktūra iš karto nurodo: tai bus teismo procesas, o teismasis – pats pasaulio tvarkos principas.

Romane dominuoja trys personažai, kurių likimai ir pasaulėžiūros susipina katastrofos išvakarėse, tai tarsi trys figūros apokalipsės scenoje.

Valuška – laiškinkas, miesto kvaileliu laikomas trisdešimt penkerių metų vyras, gyvenantis Esteros sodo pašūrėje. Jis – bene gryniasias Krasznahorkai sukurtas žmogus: naivus iki skausmo, mylintis dangaus kūnus ir savo miesto gatves su vienuodu, nesuvokiamu atsidavimu. Kiekvieną vakarą jis apeina miestą tartum šeimininkas savo valdas. Kiekvieną vakarą smuklėje surengia spektaklį apie Saulę, Mėnulį ir Žemę – pasitelkęs girtuokliaujančius vežikus ir krovikus kaip dangaus kūnus, jis demonstruoja Saulės užtemimą. Ir kiekvieną vakarą šis spektaklis sukelia trumpą tylą – akimirka, kai net smuklės lankytojai pajunta kažką didesnio už save.

Valuška yra nepakaltinamas, *ergo* ir nekaltasis. Bet jo nekaltumas nėra kvailumas: tai ypatingas pasaulio matymo būdas, kai visa, kas egzistuoja, yra lygiai reikšminga ir lygiai stebuklinga. Jis nemoka atskirti svarbaus nuo nesvarbaus, todėl jam viskas svarbu. Šiame romane, kur visi kiti veikėjai yra arba įtūžę, arba bailiai, Valuška – vienintelis teisuolis ir, kaip kiekvienas teisuolis, bus sunaikintas.

Estera – muzikos teoretikas, kadaise dirbęs didžiojo orkestro dirigentu, dabar dešimtmečius gulintis lovoje su užtrauktomis užuolaidomis. Jo atsiribojimas nuo pasaulio nėra depresija – tai intelektualinis sprendimas. Estera yra suformulavęs originalią muzikos teoriją: jis įsitikinęs, kad Werckmeisterio temperacija – tai yra XVII–XVIII amžiaus muzikos reformatoriaus Andreo Werckmeisterio sukurta sistema – yra klaidinga. Kad ji įvedė dirbtinę tvarką ten, kur turėjo būti gyvoji, nesuvaržyta harmonija. Kad nuo tada visa Vakarų muzika – ir visa Vakarų civilizacija – pastatyta ant klaidingo pamato.

Estera retai atsikelia, retai vaikšto, beveik su niekuo nesusitinka. Bet jo intelektualinis buvimas romane yra gravitacinis centras: visi kiti personažai sukasi aplink jo idėjas. Jis nenori griauti pasaulio – jis tik bejėgiškai mato, kaip pasaulis, patvirtindamas jo teorijas, pats save griaua.

Esternė – Esteros žmona, nuo jo gyvenanti skyrium. Ji vadovauja miesto Moterų komitetui, palaiko ryšius su policijos viršininku, organizuoja „sąjūdį“ – kuris,

nors romane niekada aiškiai neapibūdinamas, yra kažkas tamsaus, destruktvyvaus, maskuojančio savo tikruosius tikslus po retorikos skraiste. Esternė nori valdyti. Ji nori, kad viešpataujantis chaosas būtų pakeistas – jos pačios valdoma tvarka. Ji yra autoritarizmo įsikūnijimas: žmogus, kuris nuoširdų rūpestį paverčia galios siekiu.

Šie trys personažai – naivusis, intelektualusis ir politinis – sudaro romano trikampį. Jie neperspėja vienas kito apie pavojų. Jie negali susišnekėti. Kiekvienas yra užsidaręs savo pasaulėžiūros kiaute, ir kaip tik todėl katastrofa tampa neišvengiama.

Apie Krasznahorkai prozą dažnai sakoma: jis rašo pernelyg ilgais sakiniais. Tai tiesa, bet, kita vertus, tai nieko nepasako. Jo sakiniai nėra ilgi dėl nedrausmės ar manieringos demonstracijos – jie ilgi dėl struktūrinės būtinybės. Kiekvienas jo sakinytis yra sąmonės srautas, bet ne individualios sąmonės – kolektyvinės. Tai – miesto, epochos, katastrofos sąmonė, bandanti suvokti save pačią.

Štai kaip romano pradžioje aprašoma Pflaumnės, antracilės veikėjos, važiuojančios traukiniu į miestą, situacija:

buvo suabejota, ar reikalinga įprastinė tvarka, kasdienius įpročius vis labiau trikdė nesulaikomai plintantis chaosas, ateitis kėlė šleikštulį, praeitį užklojo nepermatoma migla, kasdienio gyvenimo tėkmė pasidarė neprognozuojama, įsivyravo abejingumas – jau buvo nesunku įsivaizduoti, kad štai ims ir nebeatsidarys nė vienos durys, kad kviečiai pradės augti varpomis į žemę...

Tai ne tik Pflaumnės mintys. Tai – laikmečio diagnostika, suformuluota per vieno antraeilio personažo, valdininkės, grįžtančios iš viešnagės pas gimines, sąmonę. Krasznahorkai visuomet veikia taip: didžiulės filosofinės temos inkrustuojamos į mažiausius, kasdienišiausius momentus. Kaip tik dėl šios priežasties jo proza yra tokia slegianti – ir tokia autentiška.

Vito Agurkio vertimas meistriškai išlaiko šį autoriaus stilių. Ir nors lietuviški sakiniai kartais atrodo beveik nepaskaitomi, nuobodūs dėl savo ilgio ir tankio, bet tai – originalo savybė, ne vertėjo klaida. Agurkis sugebėjo perteikti ir ritminį teksto pobūdį, ir jo filosofinį svorį, ir tą specifinę Krasznahorkai intonaciją: šaltą, precizišką, bet giliai emocionalią.

Vienas ryškiausių „Priešinimosi melancholijos“ bruožų – kaip apokalipsė romane yra normalizuojama, paverčiama gyvenimo standartu. Nėra dramatiškos kulminacijos, nėra aiškaus piktadario, nėra momento, kai kas nors sušunka: „Štai, prasidėjo!“ Smurtas užlieja kaip vanduo – lėtai, kantriai pildydamas visus plyšius.

Minia, susirinkusi prie banginio konteinerio, pradeda vaikščioti po miestą. Ji nieko nekalba. Ji niekam negraso. Ji tiesiog yra. Ir nuo jos buvimo mieste viskas pasikeičia: žmonės nustoja eiti į darbą, užsidaro namuose, dingsta elektra, nebeveikia parduotuvės. Tvaraka subyra ne todėl, kad kas nors ją sugriovė, o todėl, kad niekas nedrįso jos ginti.

O kai minia pagaliau ima veikti – kai ji puola ligoninę, – tai vyksta su keisčiausia, galbūt romane labiausiai jaudinančia logika. Minia eina per ligoninę ir žiūri į ligonius. Žiūri ir žiūri. Ir tame žiūrėjime yra kažkas nesuvokiamo – tai nėra sadizmas, tai nėra pyktis, tai yra kažkoks primityvus susidūrimas su pažeidžiamumu, su kūnu, su mirtimi. Žmogus tampa jautresnis ir žiauresnis vienu metu, kai mato kito žmogaus silpnumą.

Valuška, atsidūręs šioje minioje, nesugeba suprasti, kas vyksta. Jo nekaltumas yra jo pražūtis – bet kartu ir jo moralinė apsauga. Jis nedalyvauja smurte. Jis tiesiog eina kartu su minia, nieko nesuvokdamas, ir ši neįjautra slepia kažką didžiai liūdno – tai lyg ir savotiška šventumo karikatūra, šventumo, neturinčio galios.

Romano pavadinimas „Priešinimosi melancholija“ yra daugiaprasmiškas. Kas priešinasi? Ir kam? Ir kodėl melancholija, o ne protestas, ne kova? Werckmeisterio harmonijos teorija suteikia atsakymą. Werckmeisteris, kaip romane teigia Estera, sukūrė temperaciją – tonų derinimo sistemą, leidžiančią muzikantams groti bet kuriuo tos pačios dermės tonu. Prieš tai muzikantai turėjo derintis prie konkrečios tonacijos, ir kiekvienas tonas skambėjo šiek tiek skirtingai. Po Werckmeisterio reformos visi tonai tapo vienodai „neteisingi“ – kiek iškraipyti, kad tarpusavyje derėtų.

Estera mato šioje reformoje civilizacijos simbolį: tvarką, kuri yra pasiekama tik per visuotinį klaidingumą. Harmonija, pagrįsta bendrais kompromisais, o ne

tikruoju skambesiu. Ši idėja, – kad sistema gali veikti tik tada, kai visi jos dalyviai sutinka su tam tikru melu, – yra romano filosofinis stuburas.

Ir tai yra priešinimosi melancholija: ne aktyvus maištas, o niūrus suvokimas, kad priešintis yra beprasmiška, nes sistema per daug galinga ir per daug giliai įsišaknijusi. Estera priešinasi gulėdamas lovoje. Valuška priešinasi eidamas aplink miestą su krepšiu. Jų abiejų priešinimasis yra beprasmis – ir abu žino, kad jis beprasmis. Bet jie negali sustoti, nes sustoti reikštų pasiduoti.

Romanas buvo parašytas ir išleistas 1989-aisiais – Berlyno sienos griuvimo metais. Kontekstas svarbus: Krasznahorkai rašė apie sistemą, kuri griuvo, bet grėsmė išliko – ta, kuri ateina po jos, nebūtinai bus geresnė. Komunizmo pabaiga nebuvo išsilaisvinimas – ji buvo vakuumas, į kurį suplūdo ne laisvė, o chaosas, naujos galios, naujos hierarchijos.

Bet „Priešinimosi melancholija“ nėra politinis romanas siaurąja prasme. Jis nenurodo konkrečių kaltininkų, nesiūlo alternatyvų, neskelbia manifesto. Tai – fenomenologinis pasaulio subyrėjimo aprašymas. Ir kaip tik todėl jis skaitomas ne kaip dokumentas apie 1989-ųjų Vengriją, o kaip universali diagnozė.

Šiandien, po trisdešimt septynerių metų, romanas vis dar skaudžiai aktualus. Minia, kuri nieko nekomunikuoja, bet kuri keičia viską vien dėl to, kad ji yra. Valdžia, kuri naudoja chaosą savo tikslams. Intelektualai, bejėgiai savo begalinėse analizėse. Naivieji, nešantys žmonių gėrį, yra našta, kuri juos sunaikina. Tai – ne Vengrija, ne 1989-ieji. Tai – laikas, kai tvarka ima byrėti. Pasikartojantis ir be gailėsčio.

Grįžkime prie banginio. Jis niekada nepasirodo kaip gyvas – tik kaip negyvas kūnas, uždarytas metaliniame konteineryje. Jis dvokia. Jis yra didžiulis. Jis yra negyvas. Ir jis – patraukliausias dalykas mieste.

Ko ieško žmonės prie jo? Krasznahorkai neatsako. Bet galima spėti: jie ieško kažko didesnio už juos pačius. Kažko, kas neatitinka kasdienybės masto. Banginis yra iš kito pasaulio – iš gelmių, iš platybių, iš vietos, kur žmogaus tvarka negalioja. Ir jo atėjimas į miestą – net ir negyvo – yra siaubingas ir gundantis vienu metu.

Tai tikrojo beformio siaubo anatomija. Ne to siaubo, kuris artėja su šūkiais ir grasinimais, bet to, kuris prislenka tyliai, dvokdamas supuvusia mėsa, ir kurio mes negalime nustumti, nes nežinome, ar to norime.

Vito Agurkio vertimas – meistriškas darbas. Versiti Krasznahorkai – tai lyg bandyti pritaikyti muzikos kūrinių kitam instrumentui: melodija ta pati, bet tembras, fizinis jo pajutimas – kitoks. Lietuvių kalba su savo sintetine struktūra ir priesagų sistema nelengvai paklūsta tokiam ilgų sakinių ritmui. Bet Agurkiui pavyko išlaikyti esminį dalyką: tą nuolatinį spaudimą, kurį tekstas daro skaitytojui, tą beorę erdvę, kurioje kiekvienas naujas sakinytis yra ir atsakymas į ankstesnį, ir naujas klausimas.

Knygos, kurios rašomos sistemų griūties akivaizdoje, dažnai yra pernelyg susietos su savo laiku – praėjus dešimtmečiams, jas skaitome kaip dokumentus, o ne kaip literatūrą. „Priešinimosi melancholija“ yra išimtis. Ji ne tik kaip Vengrijos komunizmo saulėlydžio liudijimas, bet ir kaip bendresnio proceso – tvarkos erozijos, tikėjimo viešu gyvenimu praradimo, kolektyvinio sugebėjimo veikti subyrėjimo – diagnozė.

Valuška, einantis aplink miestą su savo pašto krepšiu ir žiūrintis į dangų, yra vienas iš tų literatūros veikėjų, kurie pasilieka su skaitytoju ilgai, netgi užvertus knygą. Ne todėl, kad jis herojus – jis nėra herojus jokia tradicine prasme. Bet todėl, kad jis gyvena pagal principą, kurį visi žinome ir kurį esame pamirę: kad pasaulis yra stebuklinga vieta ir kad šis stebuklingumas nereikalauja jokios sąlygos, jokio atlygio, jokio supratimo – tik atsakingo gyvenimo.

Ir būtent šis Valuška – žmogus, kuris randa grožį traukinyje, nakties danguje, girtuokliaujančių krovikų pašnekesiuose, – romane yra sunaikinamas. Tai yra „Priešinimosi melancholijos“ tiesa: sistema negali pakęsti tų, kurie mato pasaulį tokį, koks jis iš tikrųjų yra, – be valdžios, be hierarchijos, be galios geometrijos.

Romanas neteikia vilties. Bet jis teikia kažką svarbesnio: tikslą ir bejėgišką kalbą, bylojančią apie tai, ką reiškia gyventi griūvančiame pasaulyje. Ir toji kalba – ilgais, plačiais, slegiančiais sakiniais, tekančiais kaip žiemos upė, – yra viena gražiausių XX amžiaus pabaigos literatūros kalbų.

– JULIUS KELERAS –

Rudenį pasirodys Kristinos Tamulevičiūtės knyga jaunimui „Šiaulių ragana ir kitos paslaptys“, kurioje atgis Šiaulių regiono sakmės, padavimai ir legendos. Remdamasi jų motyvais autorė sukūrė dešimt novelių apie paauglius, susiduriančius su įvairiausiais iššūkiais, – jiems tenka susitaikyti su netektimis, draugų išdavystėmis, sunkumais mokykloje, meilės dramomis. Be to, jų kasdienybę nuolat trikdo nerimą keliantys reiškiniai: po miestu miegantis milžiniškas jautis, paslaptinga mergina, pavežėjams vietoj pinigų paliekanti sudžiūvusius klevų lapus, senuose medžiuose gyvenančios laumės, tik išrinktiesiems atsiveriantys požemiai.

Knygoje po kiekvienos novelės pateikiama ją įkvėpusi legenda. Šis tekstas – viena iš dešimties būsimos knygos novelių.

Požeminis pasaulis

Praėjo jau aštuoneri metai, bet Kundrotas niekada nepamiršo to žiemos ryto. Po kelių pilkų atlydžio dienų pagaliau nušvito žemai pakibusi žiemiška saulė. Dangus vėl buvo žydras. Tėvai buvo kažkur išvykę, todėl juodu su broliu dvyniu Jonu prižiūrėjo močiutę.

Kad ir kaip norėtų, Kundrotas iš atminties negali ištrinti nė vienos detalės. Ilgas koridorius, saulėje spindinčios dulkės, ką tik iškeptų blynų kvapas. Kaip su broliu tada pešėsi dėl paskutinio naminės aviečių uogienės šaukšto!

Po pusryčių močiutė jiems užmaukšlino kepures, apvyniojo aplink kaklus šalikus ir stumte išstūmė į lauką. Paprastai broliai mieliai eidavo į kiemą. Jiems patikdavo statyti sniego tvirtoves ir mėtytis gniūžtėmis. Abu kapodavosi, kol pritrūkdavo oro, nes buvo sutarę, kad pralaimėjęs pats vienas atstatys laimėtojo tvirtovę.

Bet tą rytą abu mieliau būtų likę savo kambaryje ir tvirtovės statę iš lego kaladėlių. O gal Kundrotui tik taip atrodė? Kartais, apžvelgęs savo kambarį – lentynas su vadovėliais ir sąsiuviniais, spintą su drabužiais, – Kundrotas nejučia pagalvodavo, kad galbūt Jono niekada nebuvo.

Jis nebežinojo, kuris pirmas pasiūlė nubėgti prie ežero. Tą rytą močiutė skubėjo tvarkytis ir gaminti pietus grįžtantiems tėvams, todėl kieme neužsibuvo. Privertusi vaikus pažadėti, kad niekur neis iš kiemo, ji grįžo į virtuvę.

Iki ežero buvo netoli – reikėjo tik apeiti Protestantų kapinių kalnelį. Broliai klupinėjo per apsnigtus žolių kupstus, kol prieš jų akis sutvisko saulės apšviestas ledas. Kundrotas nė kankinamas neprisimintų, kuris pirmas nusprendė lipti ant ledo. Prie kranto abu pašokinėjo, norėdami įsitikinti, kad ledas neįlūš.

Bet ar tikrai taip buvo?

To Kundrotas neprisiminė.

Užtai atmintyje užsiliko po skaidriu ledu žaliuojančios vandens žolės ir tarp jų plaukiojanti nedidelė žuvytė. Juodu su Jonu stovėjo ant užšalusio ežero ir lyg užburti stebėjo dar niekada nematytą povandeninį pasaulį. Regis, jų akyse vėrėsi didžiausios paslaptys.

O tada Jonas pasileido tolyn, šaukdamas, kad ežero viduryje slypi dar didesni stebuklai. Kundrotas norėjo sekti iš paskos, bet krante kažkas tarytum ūktelėjo. O tada pasigirdo baisus triukšmas. Ledas lūžo, vanduo išsitaškė purslais, Kundroto širdį sudrebino baisus Jono klyksmas. Visai netoliese suraudonavo Jono kepurė. Kundrotas iš siaubo užsimerkė. Kai galiausiai išdrįso atsimerkti, brolio niekur nebesimatė. Ten, kur stovėjo Jonas, dabar lede žiojėjo didelė skylė.

– Gelbėkit! – nesavu balsu suriko Kundrotas. – Padėkit!

Šaižų jo riksmą nustelbė vėjo šuorai. Pakrantė buvo tuščia.

Nevilties ir siaubo apimtas Kundrotas rėkė tol, kol užkimo. Jis rėkė net tada, kai gerklę suskaudo lyg sugeltą, o iš burnos nebeišsprūdo nė menkiausias garselis.

Kai močiutė jį galiausiai surado, tolumoje ilgesingai nuaidėjo bažnyčios varpai.

•

Ar labai sunku ištrinti atmintį, galvojo Kundrotas, varčydamas negrabia pirmoko rašysena išmargintą sąsiuvinį. Sąsiuvinis buvo ne jo. Kundrotas rašto vingrybes perprato vos atsisėdęs į mokyklos suolą, o šiame sąsiuvinyje raidės buvo nelygios, vietomis „b“ supainiota su „d“.

Kai Jonas nuskendo, mama su tėčiu nelaukė nė savaitės ir ėmė saplė Jonę tvarkyti namus. Į dideles kartonines dėžes sugulė pašalūsiai, patalynė ir tie žaislai, su kuriais žaisti nemėgo Kundrotas. Paskui mama atsinešė didelę geltoną kempinę ir ėmė trinti nuo Jono lovos ant sienos likusias dėmes. Išsigandęs, kad mama ištrins paskutinius prisiminimus apie brolių, Kundrotas palaukė tinkamos akimirkos ir įkišęs ranką į dėžę pačiupo pirmą pasitaikiusį daiktą – Jono sąsiuvinį, kuriame jis mokėsi rašyti. Tada skubiai atidarė apatinį rašomojo stalo stalčių ir brolio sąsiuvinį įkišo tarp savo piešinių.

Bet greitai paaiškėjo, kad Jono ištrinti neįmanoma. Kundrotas visada jį jautė greta, kartais netgi girdėdavo. Berniukas niekam apie tai nenorėjo pasakoti, o ir norėdamas nebūtų galėjęs. Kai tik jis prasižiodavo kalbėti apie Joną, gerklę perverdavo skausmas, kurio nepaisydamas jis rėkė tą nelemtą rytą, tikėdamasis sulaukti pagalbos. Be to, niekas nebūtų supratęs. Žmonės kažkaip supaprastina ilgesį. Juodu su Jonu kartu už savo gyvybę kovojo dar mamos gimdoje. Gimę septyniomis savaitėmis per anksčiau, jie glaudėsi inkubatoriuje ir vienas kitą šildė. Močiutė ne kartą pasakojo, kad kūdikystėje dvynukai verkdamas mamos, o vienas kito.

Jonas nuskendo Talkšos ežere, jo kūnas paniro po ledu ir dingo Kundrotui iš akių. Bet išliko brolių ryšys, užsimezgęs mamos gimdoje ir vystęsis kartu su dvynukų kūnais.

Ne, jis negirdėjo Jono balso. Namuose nesivaideno, daiktai paslaptinai nejudėjo ir nevyko tokių dalykų, kokie rodomi siaubo filmuose. Kundrotas brolių išgirsdavo prie vandens, jeigu netoliese skambėdavo bažnyčios varpai. Tokiomis akimirkomis jį užplūdavo aiškus žinojimas, kad brolis visai šalia. Jam netgi rodėsi, kad jei ištiesių ranką į tamsius ežero vandenį, jūdvių pirštai susijungtų.

Kundrotas pavartė Jono sąsiuvinį ir saugiai įdėjo atgal į stalčių. Už lango leidosi trapi vasaros pabaigos saulė. Vaikinas užtraukė užuolaidas ir pažvelgė į išlygintus marškinius, pakabintus ant kėdės atlošo. Paskutinė vasaros diena visada keldavo nemalonų jaudulį, o mintis apie skambantį žadintuvą erzino.

– Kundrotai, eik valgyti! – iš virtuvės nuskambėjo mamos balsas.

Vaikinas visai nebuvo alkanas, bet šįvakar pas juos svečiavosi senelis, todėl nieko nelaukęs nudundėjo laiptais žemyn. Iš virtuvės sklido kario kvapas. Mama stovėjo prie spintelės ir maišė salotas.

– Tai ar pasirošęs rytoj į naują mokyklą? – linksmai paklausė tėtis.

Senelis smiliumi persibraukė per ūsus ir atsikosėjo.

– Mano vaikas jau gimnazistas! – kimiai šūktelėjo jis.

– Kaip greitai bėga laikas, – mama skaudžiai atsikrenkštė ir ant stalo padėjo salotų dubenį. Kundrotas pastebėjo jos virpančias rankas ir giliai įkvėpė.

Jis puikiai žinojo, kas dėjos mamos galvoje. Mama visada elgėsi taip, lyg Jonas niekuomet nebūtų egzistavęs, išskyrus per Kundroto gimtadienį, Kalėdas, Velykas ir kitas šventes. Ir tada ji nieko nesakydavo tiesiogiai, bet tapdavo išsiblaškusi, liūdna, sutrikusi. Kundrotui nuo to burnoje likdavo kartus poskonis. Praėjo jau aštuoneri metai. Kai kiti vaikai džiaugdavosi po eglute išpakuotami dovanas, jis tipendavo pirštų galais, bijodamas padaryti ką nors, kas mamą nuliūdintų dar labiau. Tai nejaugi dabar reikės bijoti ir Rugsėjo pirmosios? Ši diena ir taip nebuvo pati maloniausia metuose.

Kundrotas paragavo vištienos kepsnio, paknebinėjo bulvių košę ir, pajutęs įdėmų žvilgsnį, atsigrėžė į senelį.

– O panelę jau turi? – valiūkiškai šyptelėjo šis.

– Ne... – Kundrotas jautėsi lyg pažadintas iš miegų.

– Tai su kuo rytoj eisi švęsti Rugsėjo pirmosios? – senelis nė nemanė palikti jo ramybėje.

– Kad čia ne šventė, čia... – Kundrotas norėjo ištarti klasiokų mėgstamą „gedulo diena“, bet laiku prikando liežuvį. – Einu pailsėti prieš tą... šventę.

Nelaukdamas, kol senelis jį vėl patrauks per dantį, Kundrotas užsidarė savo kambaryje. Kažin, ar ir Jono marškiniai dabar kada ruotų ant kitos kėdės šioje ankštoje mansardoje?

Kundrotui reikėjo nusiraminti, todėl patogiai įsitaisė lovoje ir įsijungė „Minecraftą“. Žaidimas krovėsi lėtai, lyg vėl reikėtų išvalyti kompiuterį. Galiausiai pasigirdo raminanti, kiek paslaptiną žaidimo muzika.

Kvadratinis „Minecrafto“ pasaulis Kundrotui patiko. Čia viskas priminė lego kaladėles ir buvo daug paprasčiau nei realybėje. Žaidime medis buvo medis, akmuo – akmuo, o jeigu mirdavai, žinodavai, kur reikia sugrįžti.

Jo veikėjas atsidūrė prie savo tvirtovės kalno šlaite. Danguje švietė kvadratinė saulė, aplinkui ganėsi kvadratinės avys. Kažin, ko imtis pirmiausia? Susirasti maisto, pasirūpinti kuru nakčiai, pasistatyti dar vieną gynybinį bokštą? Nežinodamas, ko imtis, Kundrotas dairėsi aplinkui. Gal lįsti į tunelius, kuriuose Kundroto žaidimo veikėjas vakar mirė ir išbarstė pusę daiktų? Ypač norėjosi atgauti šarvus ir žemėlapi, kurį pats pildė, lyg mėgintų įrodyti, kad nėra neišmatuojamų pasaulių.

Jis griebė naują kirtiklį, kelis deglus ir ėmė leisti į jau pažįstamus tunelius. Po kelių tikslų kirčių atsivėrė nauja anga, išryškėjo juodos properšos, pro kurias plūdo blausi šviesa. Kažkur netoliese kapsėjo vanduo. Kundrotas žinojo – reikia paskubėti, nes naktį žaidimą užvaldo pavojingos būtybės. Jis kantriai rausėsi toliau, ir staiga urvas išsiplėtė ir virto didžiule sale.

Vaikinas sustojo. Priešakyje tyrojo lipni kaip medus tamsa, lyg šviesa negalėtų prasibrauti pro tokį tankų šydą. Giliai apačioje mirgėjo tamsiai mėlyni blokeliai, o tarp jų juodavo griuvėsiai, primenantys nuskendusios bažnyčios varpinę. Arkos. Laiptai. Sunkių durų liekanos. Pačioje bokšto viršūnėje bolavo du varpai.

„Minecrafte“ Kundrotas dar nebuvo matęs nieko panašaus. Gal tai – nauja žaidimo versija? Kažkas čia buvo ne taip. Kvadratinės formos buvo tarytum įgavusios grakštesnes linijas, bet tos linijos atrodė kreivos, lyg lūžusios

po vandeniu. Ieškodamas tako gilyn, Kundrotas apibėgo aplink bažnyčios griuvėsius ir pasileido į tamsųjį tunelį. Jo sienos kažkodėl irgi atrodė keistai įlinkusios.

Barkšt, barkšt, barkšt, už nugaros pasigirdo pažįstamas garsas. Kažkur netoliese buvo skeletas. Kundrotas atsigrėžė ir apsidairė. Jis laukė strėlės, bet niekas nešovė. Tunelio gilumoje užsižiebė fakelas. Net fakelo liepsna nebebuvo kvadratinė. Tai kur tas mobas? Vaikinas dairėsi kaip išprotėjęs, o tada išvydo jį stovintį ant akmeninės atbrailos.

Skeletas nejudėjo. Netgi nesitaikė šauti – lankas buvo nuleistas. *Kas per velnias*, pagalvojo Kundrotas. Akimirksnį vaikinui netgi pasirodė, kad tas keistas mobas jį stebi. Gal tai naujos žaidimo versijos klaida? Visai tikėtina, kad tas skeletas tik sumirksės ekrane ir pranyks. Bet skeletas stovėjo kaip stovėjęs. Vieną nejaukią akimirką Kundrotui pasirodė, kad mobas jį stebi visai kaip žmogus.

Lyg to būtų maža, apgriuvusiame bokšte prie mėlynųjų blokelių sujudėjo varpai. Vaikinas būtų galėjęs prisiekti, kad tai – dar nežinomos komandos aktyvavimo būdas, nes apatiniame kairiajame kampe įsijungė pokalbių langelis. Kundrotui pasidarė nejauku. Juk jis čia vienas, tiesa? Skeletas stovėjo ant akmens su nuleistu lanku ir grėžė Kundrotą akimis. Nejaugi jos tikrai... ovalios?

Pokalbių langelyje pasirodė trys taškai – kažkas rašė. Kundrotas giliai įkvėpė.

Ladas, – pasirodė ekrane. Oi, labas.

Kas per... Čia ne sisteminis pranešimas. Ne komanda. Ši žaidimo versija vaikinui nebeatikėjo.

Kundrotai neissigask

Cia as Jonas

Skeletas stovėjo ant akmens ir nejudėjo.

Kaip išjungti tą prakeiktą pokalbių langą?! Kundrotą apėmė panika. Jis įnirtingai maigė kompiuterio išjungimo mygtuką, bet ekranas neaptemo. Neveikė nė viena kombinacija, lyg klaviatūra būtų užrakinta. Vaikinas jau tiesė ranką norėdamas kompiuterį uždaryti su trenksmu, bet pokalbių lange pasirodė dar vienas pranešimas.

Kundrotai ežero vibury tikrai yra stebuklu

Tu mirei, – Kundrotas pats negalėjo patikėti, kad rašo tokius žodžius.

Taip, – atsakymas atskriejo akimirksniu.

Bet niekur nedingau

Skeletas ant žemės padėjo lanką ir pamojavo abiem rankomis. Taip visada sveikindavosi Jonas.

Kur tu?

Kundroto širdis plakė kaip pašėlus. Nejaugi čia tikrai jo brolis?

Su tavimi, kai tau prireikia

Kodel tik dabar susisiekei??? – Kundroto baime pamažėlė ėmė keisti pyktis.

Nes sianbien tave girdejau garsiau nei iprastai

Tu mane girdi??? – Kundrotas ėmė dairytis į visas puses. Kambarys, regis, nebuvo pasikeitęs. Balti marškiniai kabojo ant kėdės kaip kaboje.

Taip

Tu mane irgi girdi

Kundrotui ėmė svaigti galva. Jis prisiminė, kaip dar šią vasarą stovėjo ant liepto, dairėsi į vėlyje linguojančias nendres ir visu kūnu jautė, kad brolis visai šalia. Akimirką vaikinas netgi norėjo žengti į tamsius vandenį, į tą karalystę, kurią išvydęs Jonas įlūžo po ledu ir nebeišniro. Bet tada tolumoje nuaidėjo varpai bažnyčios bokšte, ir Kundrotas išėjo iš transo. Po tamsiais vandenimis nieko nebesimatė – nei žolės stiebelio, nei žuvytės, nieko.

Ar galetum grizti pas mane?

Kundroto gerklės gilumoje ėmė kauptis sūrus gumulas. As niekur ir nebuvau isejęs

Ekrane pasigirdo skeleto kaulų kaukšėjimas. Vaikinas buvo pamiršęs, kad yra įsijungęs žaidimą ir nusileidęs į niekuomet nematytą požemių pasaulį, kuriame jo gali laukti bet kas.

Mes juk esame vienas, – pokalbių lange išryškėjo naujas pranešimas.

Kundrotas jau ketino rašyti broliui atsakymą, bet tą pačią akimirką į jo veikėją buvo paleista strėlių kruša. Jis neturėjo jokių ginklų – tik kirtiklį ir fakelą, bet blausios ugnies šviesos nepakako. Kvadratinis žaidimo pasaulis staiga tapo priešiškas. Ant kiekvieno akmens stovėjo po skeletą, ir Kundrotas aiškiai suprato, kad ši partija pralaimėta. Jau kitą akimirką ekranas užtemo. Požemių labirintuose liko šarvai, žemėlapis ir – tikriausiai – brolis.

Kundrotas sėdėjo lovoje, su kompiuteriu ant kelių ir nepajėgė pajudėti. Kūnas buvo aptirpęs, siaubingai peršėjo gerklę. Pirštai, ką tik su įkarščiu maigę klaviatūrą, visai nebeklausė. Ir čia, realybėje, kažkas buvo nebe taip.

ANDREA GIBSON

Andrea Gibson (1975–2025; įvardis *jie / jos*) galime vadinti performatyviosios poezijos žvaigžde. Keturiskart Denverio didžiojo slemo (*The Denver GrandSLAM*) konkurso laureatė publiką įelektrindavo nuoširdumu ir išskirtiniu talentu. Dėl itin kasdieniško žodyno jai prilipo ironiška „penkių žodžių poetės“ pravardė. Tačiau Andrea tuos penkis žodžius gebėdavo sudėlioti taip sumaniai ir jautriai, kad eilėraštis pavirsdavo tikra emocine gelme, rodos, prilygstančia mitiškajam hinduistų Pieno vandenyno plakimui. Scenoje poetė, rodės, išjudindavo kosminį vandenyną, ir į paviršių kildavo beveik viskas: asmeninės patirtys, traumos, socialinė nelygybė, atjauta gyvūnams („karvės irgi turi geriausius draugus“), politinis ir LGBTQ+ aktyvizmas, gyvenimo prasmės ir mirties temos.

Tiesa, akistata su mirtimi poetę užklupo 2021-aisiais, diagnozavus agresyvią kiaušidžių vėžio formą. Hipochondrikė nuo pat vaikystės, Andrea prisigalvodavo įvairiausių mirties scenarijų, pavyzdžiui, kad nuo šaltų sulčių staiga ištinsta liežuvis ir ji nebegali kvėpuoti. Todėl išgirsti realią diagnozę poetei buvo itin sudėtinga. Visų bandymų įveikti vėžį sėkmė buvo trumpalaikė, ir Andrea Gibson galiausiai pasirinko į mirtį žvelgti ne kaip į priešą, kurį privalo nugalėti, o tarsi į savo dukterį, jos pačios žodžiais tariant, „auginti tai, kas mane užbaigs“.

Pernai liepą Andrea baigė savo kūniškąją kelionę, tačiau jos kūrybinis palikimas ir toliau virpina daugelio širdis. Apie mirtinos ligos atneštus gyvenimo iššūkius ir su partnere Megan Falley praleistą paskutinį gyvenimo etapą pasakojama „Oskarui“ nominuotame dokumentiniame filme „Pažvelk į mane šviesoje“ (*Come See Me in the Good Light*, 2025).

Andrea yra sakiusi, kad poezija pakeičia ne žmonių įsitikinimus, o jų širdis. Skaitant jos eilėraščius neverta laukti, kol pasakojimas priartės prie kokios nors svarbios minties, nes kiekviena eilutė jau yra emocinė įkrova, kartais stipri kaip žaibas, variantis kiaurai: „kiek dar reikės karų, kol suvoksime, kad tik negyvi sugrįžta?“ arba „miškai gali būti nuostabūs, bet nėra nieko gyvesnio už kapinėse augantį medį“. O kartais – lengva lyg blakstiena, kaip ši iš eilėraščio „Tinktūra“: „Įsivaizduok, kai žmogus miršta, [...] siela ilgisi kiekvienos iškritusios blakstienos, laukiančios išpildyti norą.“

Šie eilėraščiai yra iš paskutinio Andreos rinkinio „Sužaihuok!“ (*You Better Be Lightning*, 2021).

Vertėja

Užuot sakius depresija,

mėgink vadinti tai žiemos miegu. Įsivaizduok, kad tamsa yra urvas, kuriame tave išgydys visiškas nieko neveikimas. Žiemodami gyvūnai net nesapnuoja. Nieko tokio, jei negali įsivaizduoti Pavasario. Neprabusk, kai pasaulis žadins. Vadinki savo bejėgiškumą tylos buveine, vieta pagyti, slėptuve, Širdele, tik ne kapu.

Laiko patikrinimas

Man dvidešimt, kai mamai nustato paralyžių sukėlusios ligos diagnozę.

Ant sofos paėmusi mane už rankos ji sako, kad liga paveldima. Eina per giminės medžius,

kol nėra vienas nebepaeina. Po diagnozės jai pagaliau aišku, dėl ko jos mylimiausia teta pusę savo gyvenimo

praleido vežimėlyje. Dėl ko dar prieš ankstyvą mirtį tėvo eiseną ėmė keistis, daktarui nėra tariant priežasties.

Man dvidešimt, kai galiu pasidaryti tyrimą, kad sužinočiau, ar liga užkoduota mano DNR,

ar su šiais genais šokių aikštelėje man pavyks tustepas po dvidešimties metų.

Tyrimas yra aiškiaregys. Krištolo rutulys. Taro burtai ant bedugnės krašto, nuo kurio aš nukrisiu arba ne.

Man dvidešimt, ir aš tebebijau būrimo lentelės. Uždavus klausimą, kaip aš numirsiu,

mano pirštai sprunka nuo lentelės į kišenes, lyg sakytų: „Gal palikim kūrėjai jos paslaptis?“

Visą savo gyvenimą mamą pamenu kaip miestelio vaikštūnę. Nuo tada, kai užsėdau ant vaikiško

dviratuko, kiekvieną vakarą mindavau šalia jos. Ji nužingsniuodavo mylių mylias, savo šypsena

įžiebdama šviesą kiekvieno namo verandoje. Per daug

nekamantinėju, ką būtų dariusi, ar būtų norėjusi sužinoti, kad, „stuktelėjus“ keturiasdešimt,

keturiasdešimt jai stuktels atgal lyg beisbolo lazda per kelius, įprastas gyvenimas išslys iš po kojų.

Man dvidešimt, ir aš dar neturiu nė vieno draugo su negalia,

tai reiškia, kad aš vis dar tikiu, kuo pasaulis išmokė mane tikėti, – kad gyvenimas neužgniauš man kvapo,

nebent kvapą užgniauztų Kilimandžaro viršukalnė arba riedlenčių megarampos

ketera Ramiojo vandenyno pakrantėje. Kol kas dar nepažįstu Natali, gurkšnosiančios viską

mano lovos kojūgaly, kai man sakys, kad ji nesirinktų staiga išgyti nuo cerebrinio paralyžiaus,

kad jos smegenų standusis diskas nulūžtų, jeigu rytoj atsikėlusį galėtų kūliais ridentis

paplūdimiu, jeigu susivarstyti aulinius jai staiga neužtruktų nė pusvalandžio. Po šių Natali žodžių man atsiveria

akys, kad nenorėčiau išsiburti savo likimo, nes nenorėčiau žinoti,

kad gyvenime bus pilna permainų. Daugybė permainų. Man dvidešimt,

ir aš nesuprantu, kad tai, kas labiausiai mane baugina, yra permainos – vienintelis šio gyvenimo

pažadas, ir, nepaisant mano DNR, neįmanoma patikrinti, kaip viskas klostysis

arba nesiklostys, kad ateis metas, atnešiantis tiek daug kartėlio, kad širdis nebesupras, kas joje

dedasi. Rodydami į krūtinę, mylimieji klaus: „Tikrai nieko nejauti?“

Man dvidešimt, ir aš nežinau, kurių žmonių neteksiu dėl to, kad liksiu kokia ir buvau,

o vėliau dėl to, kad per daug smarkiai pasikeisiu. Na, mano dievas pasikeis.

Mano įvardis pasikeis. Mano kūnas pasikeis ne dėl DNR, o dėl įsisiurbusios erkės,

kai ta maža pabaisa gyvenimą suknis labiau, nei krūva homofobų kada nors galėtų prifantazuoti,

bet meilė, persimetusi mane sau per petį, pakylės virš visų prisigalvotų istorijų, kad pamatyčiau tiesą,

o tiesa yra ta, kad ne visada galiu atskirti, kas yra dovana, o kas – tragedija. Tai, ko netekau dėl

ligos, atsigriebiau suradusi atjautą sau. Nes kai trokštu nesirgti, nesu visiškai tikra, kad

būčiau laimingesnė šiam norui išsipildžius, tą patį sakau ir apie tai, kas man dėjo apynasrį, kas slopino ir tildė;

tai, kas po užraktais įkalino mano balsą – išmokė poeziją paversti raktu, ir dabar mano

pačios žodžiai yra tikrieji mano gelbėtojai – greitoji pagalba užleidžia mano balsui kelią.

Atimk man liežuvį, ir – prisiekiu – dantys ras būdą pasakyti: „Jeigu būčiau gimusi be delno linijų,

aš jas pati nusipieščiau“, nes šitai rašydama esu tokio paties

amžiaus kaip mama, kai jai pasireiškė pirmieji simptomai,

ir, kaip bet kuris iš mūsų, neįsivaizduoju, ką uždainuos arba užkauts rytojus, kaip jausiuosi

ir ko nejausiu. Pabudusi kas rytą vis žiūriu, ar dar galiu pajudinti kojų pirštus, prieš valydamasi dantis,

tebevilkėdama pižamą aš šoku, kasdien besimelsdama vis kitam dievui, nes meldžiuosi sau

ir kartais jaučiuosi skaidri, o kartais – išsibarsčiusi lyg pelenai dar pernai tarp mūsų tebebuvusių draugų,

tačiau yra vienas būdas, kaip patikrinti ateitį. Tai vadinama laiko patikrinimu. Reikės gyventi,

kol numirsi. Ir neleisti sugniaužtiems tavo laiko rodyklių kumščiams kėsintis į gyvenimo pamokas. Netgi jei jos

žiauriai sunkios. Ramiai sapnuodama regiu mamą vis dar einančią. Šalia jos tebeminu dviratuką.

Paskutinės valandos

Susitikinėjome tik dvi savaites, kai vidury nakties suskambo telefonas. Važiuodama pas ją meldžiu žalios šviesoforų šviesos, ir sielvarto dievai išklauso. Atvykusi randu ją susirietusią sodelyje. Žemėtomis panagėmis, lyg ką tik supratusią, kad derlius, galėjęs išmaitinti visą pasaulį, buvo prarastas. Kokį pusvalandį neištarusi nė žodžio, ji sušnibžda: „Mano senelis mirė.“ Danguje lyg žvakė plaikstosi mėnulis.

●

Antrasis mūsų pasimatymas buvo pasivaikščiojimas po rajoną, kur verandos didesnės nei mudviejų namai kartu sudėjus. „Ar tave užveda, ar gniuždo žinojimas, kad nėra vienas iš ten gyvenančių nėra toks dėkingas kaip mes?“ – būčiau klaususi, jei nebūčiau žinojusi, ką ji atsakys. Tarsi atsakymas nebuvo ta priežastis, dėl kurios jau buvau ją įsimylėjusi.

Nes tą vakarą mano akys pirmą kartą nesidrovėdamos galėjo pažvelgti tiesiai į veidą, kai prie vestuvinio torto formos namo Meipltono gatvėje tarp jos dantų galiausiai pastebėjau tarpelį. „Mano seneliai susituokę jau šešiasdešimt trejus metus“, – ištarė ji, ir jos šypsenoje atsivėrė 1944-ųjų Vidurio Vakarų bažnytelė. Prie altoriaus – du vaikai, per jauni, kad ką nors suprastų, prisiekinėjo vienas kitam viską.

●

Šiąnakt, jai pasakojant apie paskutines senelio gyvenimo valandas, šis paprastas sodelis kartu yra ir bažnyčia. „Jis gulėjo lovoje, – taria ji. – Močiutė sėdėjo šalia, laikydama jį už rankos. Jis ištarė žodį „myliu“. Po kelių minučių ištarė dar sykį. O tada ėmė kartoti: „Myliu, myliu, myliu“, be perstojo valandų valandas. Kartojęs tai kelias valandas pabučiavo močiutę atsisveikindamas.“ Mudviejų ašarų būtų užtekę išauginti sekvoją iš dilgėlės sėklos ar prilaistyti šitą sodelį šimtmečiui.

Po šešerių metų mudvi pasibučiuosim paskutinį kartą. Po septynerių pirmą kartą eisim pasivaikščioti būdamos tik draugės. Po aštuonerių per dviračio avariją ji išsimuš abu priekinius dantis, ir aš jos maldausiu, kad neleistų dantistui užtaisyti to tarpelio. Ji neklausys, bet bažnyčios durys visada liks atviros. Kaskart jai nusišypsojus, laukinių gėlių puokštelė, paleista iš dvidešimtmetės močiutės rankų, sklės oru, ieškodama kelio įkristi pasauliui į glėbį.

●

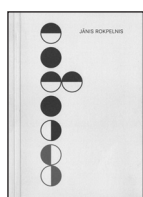
Per gyvenimą prirašiau šitiek eilėraščių. Kiekvienas iš jų buvo ieškojimas, kaip taikliau išreikšti tai, ką vienu žodžiu žmogus gali pasakyti kitam. Kaip sugebėjau taip prašauti pro šalį? Argi tai ne nuostabu, kad taip stengiausi ir nesugebėjau parašyti nieko gražesnio už žodį

Vertė Miglė Domašiūtė

Budėjimas, tiesa ir niekas šiuolaikinėje latvių poezijoje

Jānis Rokpelnis. *Nomods*. Rīga: Neputns, 2025. 119 p.
Artis Ostups. *Patiesība*. Rīga: Neputns, 2025. 46 p.
Kārlis Vērdiņš. *Nekas*. Rīga: Neputns, 2026. 107 p.

Tariusi neblogai išmanąs klasikinę latvių literatūrą, tačiau apie šiuolaikinę to pasakyti negalėčiau. Ją skaitau ir į ją pasigilinu tik priešokiais. Išskyrus Janio Ruokpelnio poeziją, kurią solidaus amžiaus, bet jaunatviškai produktyvus autorius kone kasdien skelbia savo feisbuko paskyroje. Esu nuolatinis tos paskyros sekėjas, skaitytojas. Kaip suprantu, poetas visus ar kone visus eilėraščius, kuriuos parašo, čia pat savo paskyroje ir skelbia. Įdomi ir ryšio su skaitytoju atžvilgiu, manyčiau, produktyvi, itin prasminga praktika. Tai tarsi toks nuolatinis poetinis autoriaus budėjimas, kurį suinteresuotas adresatas gali sekti kone realiu laiku.

„Budėjimas“ (*Nomods*) – taip Ruokpelnis ir pavadino naujausią poezijos rinkinį, pernai išleistą leidyklos „Neputns“ („Nepaukštis“). Nežinau, ar visi rinkinio kūriniai prieš tai buvo skelbti feisbuke, ar tik dalis jų, bet kai kuriuos prisiminiau tikrai jame anksčiau jau skaitęs. Rinkinys padalytas į kelis skyrius, poskyrius, organiškai derančius vienas prie kito ir turinčius labai trumpus, sykiu konkrečius, informatyvius pavadinimus, pavyzdžiui: „Nata“, „Rožė“, „Paukštis“, „Duobė“, „Sekundė“. Trumpumą turbūt reikėtų išskirti kaip ryškiausiai į akis krintančią šios knygos žymę: trumpos eilutės, trumpi patys eilėraščiai. Įspūdis toks, kad Ruokpelnio eilėraštis dažnai švysteli kaip itin trumpas, kone momentinis, bet atmintin kirste įsikertantis poetinis blyksnis.

Rinkinyje sumaniai kuriama artimumo, asmeniškumo atmosfera, neretai jau pirmoje eilutėje pasitelkiant įvairias įvardžio „aš“ formas („mano“, „man“, „mane“), veiksmažodį „esu“. Dominuoja niūrokos vienatvės, gana skeptiško, pesimistiško savos ir visuomeninės būties vertinimo nuotaikos: „esu vieniša nata / ieškau sesių / kurios gims iš melodijos“ (p. 39), „draugai kurių aš nepažįstu / yra patys tikriausieji mano draugai“ (p. 96). Įvadiniame rinkinio eilėraštyje, kurį iš dalies galima traktuoti kaip programinį, kalbama, kad budėjimas yra geriau nei miegas, nes „sapnų turinys manęs netenkina“ (p. 5) – juose esą per daug tiesos, kuri persmelkia ir išvargina visą kūną.

Čiadabartiško budėjimo įspūdį Ruokpelnio „Budėjime“ labai sustiprina ir tai, kad rašoma vien mažosiomis raidėmis (išskyrus vieną kitą tikrinį daiktavardį) ir be skyrybos ženklų. Atrodo, kad budint skubama kuo greičiau užfiksuoti pastebėjimus, nuojautas, mintis, per skubą ignoruojant skyrybą, gramatiškai bent kiek įprastesnį sakinių įforminimą (viename interviu poetas yra prisipažinęs, kad labai skuba užrašyti jam intuityviai „ateinančius“ eilėraščius). Galbūt tokiu būdu atspindima ir šiuolaikinio gyvenimo dinamika, kurią autorius ne kartą akcentuoja: „per sekundę iškeltus sostus / išgriauna kita sekundė“ (p. 109). Akcentuojami ir egzistenciškai reikšmingi gyvasties motyvai, pavyzdžiui, pasitelkiant kraujo vaizdinį: „kraujas kalba / visomis kalbomis / be vertėjų / riebus liežuviai / paskui jį nesusėja“ (p. 33), „viename kraujo laše / reikia viską išvysti“ (p. 110).

Ruokpelnio „Budėjimas“ buvo nominuotas gauti pagrindinį kasmetį Latvijos literatūros apdovanojimą – 2025 m. Latvijos literatūros metų premiją (*Latvijas Literatūras gada balva*, sutrumpintai LALIGABA) poezijos kategorijoje. Šią premiją pelnė kita nominantė – irgi pernai išleista Arčio Uostupo poezijos knyga „Tiesa“ (*Patiesība*). Oficialiai skelbiama, kad „premija skirta už aukštos prabos eilėraščių rinkinį, kuriame giliausios etinės ir estinės tiesos atsiskleidžia per tai, kas iš pažiūros kasdieniška ir materialu (*caur šķietami ikdienišķo un materiālo*)“. Gali būti, kad „Tiesa“ skaičiau (ir dar ne kartą atskiras jos vietas vis iš naujo perskaitinėju) kažkaip pernelyg subjektyviai, bet man šioji oficiali formuluotė neatrodo tikslė. Per daug ten subtilių citatų, protingų epigrafių, įmantrių intertekstų, apskritai tiesiog per tirštas joje kultūrinis, intelektualinis klotas, kad knygos teminį audinį galėtume įvardinti ir įvertinti kaip kasdienišką, materialų.

Epigrafaus į Uostupo knygos skaitytoją prabyla Czesławas Miłoszas, slovėnų poetas Tomažas Šalamunas, latvių poetas Linardas Laicenas, šveicarų kultūrologas Jacobas Burckhardtas, eilėraščių antraštėmis aktualizuojami prancūzų kompozitoriaus Josepha-Maurice'o Ravelio kūrinyje *Jeux d'eau*, amerikiečių fotografės Dorotheos Lange kūrinių *First Born, Berkeley*, amerikiečių menininko, performansų kūrėjo Bruce'o Naumano kūrinyje *For Children*, šių kūrinių pavadinimų net neverčiant į latvių kalbą. Kaip veikiančiosios figūros kūriniuose įvairiais pavidalais ir rakursais pasirodo Albertas Einšteinas, latvių poetė Liana Langa, lenkų rašytojas Adamas Zagajewskis, vokiečių

literatūrologas Walteris Benjaminas. Filosofas Martinas Heideggeris keleriopais būdais figūroja net keturiuose eilėraščiuose, kurių iš viso rinkinyje tėra vos keturiasdešimt.

Išskirčiau eilėraštį „Kaimo kelias“ (*Lauku ceļš*) – intelektualią poetinę diskusiją su žymia Heideggerio esė tokiu pat pavadinimu (*Der Feldweg*, 1949): „Ponas Heideggeri, / jums rašo latvių poetas iš naujojo šimtmečio – / mane kamuoja klausimas apie kaimo kelio prasmę. // [...] // Žiūrėkit: šiandien mes blaškomės pačioj triukšmo širdy / todėl jau nebesuprantam, kas yra „išmintingas džiaugsmas“, / kaimo keliui pasisukant atgal į pilies vartus“ (p. 10). Priešpriešinama naujoji nepaprastai dinamiška, triukšminga, daugiasluoksnė, dažniausiai ekrane stebima nūdienos tikrovė su Heideggerio esė aprašytąja tikrove, vedančia link neskubrios ramybės, paprastumo, vienodumo, link eilėraštyje ilgesingai paminimo „išmintingo džiaugsmo“, kuris filosofo esė apibūdinamas kaip „vartai į amžinybę“ (*ein Tor zum Ewigen*). Dėl to kūrinių pabaiga pesimistiška, netgi turinti šiokių tokį apokaliptiško atspalvį: „Ponas Heideggeri, / atleiskite už liudėsį, bet manąja ranka rašo dulkės“ (p. 10).

Panašiai kaip šis eilėraštis palimpsestiškai tarsi „užrašomas“ ant Heideggerio esė viršaus, taip kitame puslapyje esantis eilėraštis „Meistras ir mokiny“ (*Meistars un mācekļis*) vėlgi palimpsestiškai tarsi „užrašomas“ ant istorinės 1923 m. nuotraukos, kurioje matomi dvitraukiu pjūklų sykiu besidarbuojantys meistrų pavadintas Heideggeris ir mokinių pavadintas filosofas Hansas-Georgas Gadameris. „Mačiau apie laiką, kurio nėra buvę, bet ir nenoriu daikto paversti metafora – / niekas neprilygs darbui dvitraukiu pjūklų, o mažiausiai – žodžiai, vieniši žodžiai“ (p. 11). Mažu vientraukiu pjūkleliu – „fukseliu“ (*fukstītis*) – kažkada tesidarbavęs eilėraščio subjektas („buvau berniukas silpnomis rankomis“) jaučia pagarbą po obliavimo stalu dulkančiam senam dvitraukiam pjūklui, kuris priklausė jo seneliui. Ši pagarpa atspindi visoje knygoje jaučiamą pagarbą praeičiai, ypač kultūrinei praeičiai, į kurią, regis, daugiausia žvelgiama su nostalgija, stengiantis apmąstyti ir taip sureikšminti įvairius jos reiškinius, įvykius.

Kaip tokio sureikšminimo pavyzdį pirmiausia pateičiau eilėraščių „Benjaminas Rygoje“ (*Benjamins Rīgā*) ir „Heideggeris Rygoje“ (*Heidegers Rīgā*), skirtų Walterio Benjaminio vizitui Latvijos sostinėje 1925 m. lapkritį ir Martino Heideggerio vizitui ten pat 1928 m. rugsėjį, diptichą. Abiejuose tekstuose tiršta istorinių, biografinių detalių, tad jiems reikia autorinių paaiškinimų, sykiu su kitais paaiškinimais publikuojamų Uostupo rinkinio pabaigos skyrelyje „Pastabos“. Šiuo skyreliu, o ir apskritai polinkiu poeziją jausti į kultūros istoriją knyga kiek primena Tomo Venclovos kūrybą, tokią, anot paties Venclovos, *poesis docta* (mokyta poezija), kurios nesuprasi be atitinkamų žinių, išsilavinimo ar net autorinių komentarų. Viso to pririekia skaitant dažną „Tiesos“ eilėraštį.

Minėtąją pagarbą kultūriniais motyvais, kultūrinėmis aliuzijomis ir asociacijomis apipintai praeičiai lydi aštriai ironiškas žvilgsnis į ateitį. Ši eilėraštyje „Vizija“ (*Vīzija*) modeliujama taip:

vaizduotėje iškyla paveikslas
 kaip Dagdoje ar Kalapimpiskėse
 kai robotai jau yra išnaikinę latvius
 tamsoj lietuje dūzgia milžiniškas duomenų centras

ten dirbtinis intelektas pats sau
 angliškai kuria poeziją be ritmo ir rimo
 tarp serverių piktai aimanuodama
 klaidžioja Lianos Langos šmėkla

(p. 29)

Čia būtina paaiškinti, kad poetė, visuomenės veikėja Liana Langa, viena vertus, yra aktyvi latvių kalbos savo tėvynėje gynėja ir saugotoja, kita vertus, poezijoje pasisako už tradicines, t. y. rimuotas, jos formas. Uostupo „Vizija“, būdama akivaizdžia kūrybine, žaidybine polemika su kolege poete, vis dėlto išduoda ir tam tikrą nerimastinę nuojautą apie baugoką ateitį. O dabartyje, prisiminus Ukrainą, Iripinę, kalbama apie mūsų, apsaugotųjų (*pasargātie*), lyg ir priedermę byloti tiesą (*bet mēs, pasargātie, / teiksim patiesību*, p. 26). Turbūt byloti savo eilėraščiais, kurie autorefleksyviai vienoje vietoje apibūdinami kaip nerangūs (*mani neveiklie dzejoļi*, p. 41), kitoje – finaliniame knygos kūrinyje – kaip pilki ir tylūs (*mani dzejoļi ir pelēki un klusi*, p. 44). Šitokių apibūdinimų laikyčiau vienintele netiesa „Tiesoje“.

Karlo Vėrdinio rinkinys „Niekas“ (*Nekas*) pasirodė šiais metais. Drįstu prognozuoti, kad kitąmet jis tikrai bus nominuotas Latvijos literatūros metų premijai poezijos kategorijoje, neatmetant

tikimybės, kad tą premiją ir pelnys. Primindamas, kad prieš dešimtmetį šia premija jau buvo apdovanota jo poezijos knyga „Suaugusieji“ (*Pieaugušie*), galiu patikinti, kad prielaidų tokiai prognozei yra daug. Pagrindinė jų: itin laki, daugiaplanė, skaitytoją traukte įtraukianti poetinė vaizduotė, kurią sugebama perteikti įtaigiu, polifonišku stiliumi sukurtais vaizdiniais, ištisomis sodriomis jų virtinėmis, mozaikomis.

Rinkinį sudaro trys skyriai, kuriuos įrėmina įžanginis eilėraštis „Niekas“ ir „netikru sonetų vainiku“ pavadinintas, poemos bruožų turintis penkiolikos eilėraščių ciklas *Ohola, Oholiba*. Ohola ir Oholiba yra seserų ištvirtėlių iš Senojo Testamento Ezechielio knygos vardai. Vėrdinio vaizduotė iš biblinių erdvių ir laikų jas atlydi iki Latvijos, iki šiuolaikybės, kurioje Oholiba ėjo sanguliauti pas žiniuonius, antivakserius, šamokso teorijų šalininkus, pas „fašistus, ultranacionalistus ir urapatriotus, Holokausto neigėjus“, pas „slaptus ir atvirus Kremliaus agentus“ (p. 100). Seserys ciklo pabaigoje sulaukia pelnytų bausmės, o ciklo skaitytojas – išsipildžiusio estetinio pasimėgavimo itin virtuoziška literatūrine biblinio siužeto parafraze.

Iš visos knygos tematiškai bene labiausiai išsiskiria pats trumpiausias skyrius „Elgetų poezija“ (*Ubagu dzeja*), kurį sudaro vos devyni į dvi dalis suskirstyti numeruoti eilėraščiai, neturintys pavadinimų. Šie kūriniai atrodo labiausiai socialiai, visuomeniškai angažuoti, visi jie turi informatyvių orientacinių epigrafių, paimtus iš interneto portalų ar spaudos. Tik pirmojo eilėraščio epigrafas yra iš seno daugiatomio veikalo „Pasaulio raštijos istorija“ (*Pasaules rakstniecības vēsture*) pirmojo tomo, pasirodžiusio 1930 m., cituoju jį: „Antra didesnioji poezijos atšaka, kuri taip pat plačiai vystosi valstybės socialinio ir moralinio žlugimo laikotarpiu, yra badu mirstančių, elgetaujančių mokytojų, o sykiu ir dvaro pataikūnų, šunuodegių puoselėjama elgetų poezija.“

Ironiškai imituodamas šunuodegiavimą prieš turtinuosius, prieš įsivaizduojamą XXI a. „dvarą“, Vėrdinis kito eilėraščio epigrafe cituoja viešus duomenis apie turtingiausius Latvijos milijonierius ir konkrečius jų uždirbtas sumas, tiesa, dar latais, o patį eilėraštį komponuoja kaip nusižeminantį kreipimąsi į visus tuos milijonierius pavardžiui. Pavyzdžiui, į daugiau kaip 50 milijonų latų turėjusį Arnį Riekstinį kreipiamasi taip: „gerbiamasis gailestingasis pone riekstini / perveskite į mano sąskaitą pinigėlių / LV26HABA000151A152551 / rašysiu jums pačias gražiausias eiles / aukštinsiu jūsų dosnumą / su kursiu jūsų viešąjį įvaizdį / žiūrėk pateksit į vyriausybę / galėsit pelnyti dar dešimtkart tiek“ (p. 44–45).

Knyga pasižymi poetinių registrų įvairove, meistrišku sugebėjimu valdyti net pačias kontrastingiausias jų dermes. Žaisminga ironija knygoje dera su santūriausia rimtimi, buitiskos detalės – su būtiškais apibendrinimais, o žemiškos kasdienybės temos – su tuo, kas vaizduojama kaip dangiška „sferų muzika“, „dangaus chorai“ (p. 89). Eilėraštyje „Pradžių pradžia“ (*Pirmsākumi*), kurio pavadinimas yra tapęs viso pirmojo skyriaus antrašte, įžanginėmis eilutėmis užsibrėžiamas, atrodytų, kone Immanuelio Kanto mokymo vertas fundamentalus filosofinis tikslas: „Mes gręšimės atgal iki pačios pradžių pradžios, / kur tebeglūdi dar nesumaišyti, gryni daiktai savy“ (p. 24). Bet jau tolesnėse to paties posmo eilutėse paaiškėja, kad grynus daiktus savy ketinama išgauti iš... mišrainės, atskiriant ir išrūšiuojant majonezą ir kitas sudedamąsias jos dalis.

Rinkiniui pavadinimą davusiame įžanginiame eilėraštyje „Niekas“ poetinio siužeto slinktis komponuojama priešinga linkme: filosofiška gaida jis ne pradedamas, bet užbaigiamas. Gana detalai ir psichologiškai kibiai pavaizdavus išvykimo iš svetimo miesto, nostalgisko atsisveikinimo su juo eigą, pabaigoje pateikiamas apibendrinimas įgyja labiau ne situacinę, bet egzistencinę prasmę. Pradedama: „Anksti ryte įsėsiu į taksiuką / su krovęs bagažinėn lagaminų kalną“, baigiama: „praris mane gigantiškas lėktuvas, / pradingis tamsiuose debesyse. / Ir nieko, nieko iš manęs čia nebeliks (*Nekas, nekass šeit nepaliks no manis*)“ (p. 9). Šis „čia“ įgyja apskritai visos žemiškosios žmogaus egzistencijos atmatnį – tokia yra vėrdiniškoji žodžio magija. Knyga galėtų turėti ir priešingą, antonimišką pavadinimą – „Viskas“, nes kad ir prie kokios temos, siužeto, motyvo autorius prisiliestų, viskas virsta poezija. „Nes balsą turi visa visa, kas tik egzistuoja, ir visos būtybės per amžius gieda šlovinimo giesmę tam, kas jas sukūrė“ (p. 89).

Ruokpelnio budėjimas, Uostupo tiesa ir viskuo virstantis Vėrdinio niekas anaip tol nėra visa šiuolaikinės latvių poezijos panorama. Tačiau, mano supratimu, tikrai aprėpia vieną vaizdingiausių tos panoramos reginių.

– VIGMANTAS BUTKUS –

Chemija

► Atkelta iš p. 1

(4.1)

Karštis nuveda tave į naktį, naktis – į svetimo žmogaus lovą, svetimąjį – į tave, tave ankstyvą rytą – namo, o namie – tiesiai po dušu.

Prieš prausdamasi po dušu visada nusišlapini. Dar iki paauglystės įpratai tai daryti, tad dabar užtenka pajusti po kojomis porcelianą ir ant sprando tekšintį vandenį, kad kažkokie pilvo raumenys nugrimztų į savotišką hipnozę. Tada jie atsileidžia. Tačiau jeigu tai šiandien nutinka jau antrą kartą vis dar prausiantis duše, tai visų pirma reiškia, kad prausiesi jau velniškai ilgai. O taip ilgai užsitęsęs prausimasis, tiesą sakant, turi tik vieną paaiškinimą: kad ši diena nebėra tiesiog bloga diena, o jau visiškai beprasmiška. Tokia interpretacija veda prie vienintelės išvados: kažkas nebe taip.

Taigi stovėsi ten po vandens srautu, garų debesų, ir kai šlapimo pūslę gaubiantys raumenys liausis trūkčioję, stos tuštuma, kurioje visiškai niekas nebesvarbu, nors kažkur giliai vis dar neduoda ramybės klausimas – kas būtent yra nebe taip.

Praeis minutę, gal dešimt, kol atgausi laiko pojūtį dviem rankų judesiais – užsuksi vandenį ir atitrauksi dušo užuolaidą. Sūkuriai vandens garuose. Ir kai išlipsi iš kabinos, iš tavo kairiosios tonzilės išslys tonzilių akmuo, išsprūs iš plyšelio audinyje, kuriame susidarė. Ir nors keletą kartų nurysi seiles, akmuo liks prikibęs prie tonzilės, tad galiausiai iškosėsi jį į praustuvą. Klausimas, ar tau iš burnos praėjusią naktį sklido kvapas, prisijungs prie tuštumoje siautėjančio klausimo. Jo skonis pasklis tavo gomuryje. Išsitrauksi telefoną, apšviesi burnos ertmę ir apžiūrėsi nuo daugybės uždegimų surandėjusias tonziles, ieškodama baltų išsikišusių taškelių. Nieko nerasi – tik nujausi esant vieną, taip pat kairėje tonzilėje, bet kai spustelėsi pirštu, jis tik dar giliau įsispraus į raukšlę. Spaudinėsi tol, kol vėmimo refleksas sustiprės tiek, kad akyse susitvenks ašaros. Tad liaukis. Verčiau iškart griebk dantų šepetėlį – bent smarvės atsikratysi. Apsirengsi, ir klausimas, ar eiti geiminti, susilies su klausimu apie tuštumą ir klausimu apie burnos kvapą.

Atsakymų nerasi.

Tad išeisi iš namų.

Ir atsidursi prie vieno iš apskritų „Starbucks“ staliukų, tų, kurie nėra stačiakampiai vien tam, kad prie jų nesijautum tokia vieniša. Tai tokia strategija, kuri, kadangi dabar apie ją žinai, tik dar labiau sustiprins vienišumo jausmą: tu – medis be miško – naršai po „Amazon“, ieškodama suknelės Vendės vestuvėms.

(4.2)

Bet ne vien tai, kad išvengė koronos. Vokietijos homeopatijos sąjunga (*Deutsche Homöopathie Union* – DHU) padėjo ponui Bathui pažinti patį save: kaip tipiškas ambros žmogus ponas Bathas, DHU žiniomis, vaikystėje atrodė tarsi senukas. Buvo, irgi DHU žiniomis, silpnas, niurzgus ir liesas. Nors laikui bėgant visa tai, išskyrus liesumą ir šiek tiek svyruojančią eiseną, praėjo, žmonių baimė liko. Mat DHU žinojo, kad būdamas tipiškas ambros žmogus ponas Bathas greitai sutrikdavo ir į menkiausius kasdienybės nukrypimus reaguodavo isteriškai. Žmonės jį nervindavo. Jam būdavo geriau vienam. Ir, tą DHU irgi žinojo, vien mintis, kad gali tekti nusišlapinti viešumoje, versdavo jį kiekvieną laisvą minutę tupėti ant klozeto.

Nuo paauglystės jį persekiojo fantazijos – vaizdiniai iš jo žarnyno, kuriame jau dienų dienas, mėnesius, netgi metus glūdėjo kieti it akmenys gumulai, įstrigę žarnų gaureliuose ir niekaip nenorintys pasišalinti. Jis ištisas naktis maukdavo laisvinamuosius. Kartais ištisas dienas,

be balkšvųjų gysločių sėklų ir „Coca-Cola Light“, neimdavo į burną nieko, ir kolegos jį žinojo kaip tą, kuris nuolat suka delnu ratus sau ant pilvo.

Tačiau nuo tada, kai atrado tavo šešėlį, jis vėl pasijuto toks kaip anksčiau, kai (būdamas senukas) dar nieko nežinojo apie padalinto į vidų ir išorę pasaulio klastingumą. Ir štai dabar jį persmelkusi revoliucijos dvasia.

Mat ponas Bathas, kaip tipiškas ambros žmogus, nors seksualiai ir greitai susijaudina, iš tiesų dar nė su vienu žmogumi nebuvo suartėjęs. Ir vis dėlto yra vienas, su kuriuo šią artumo viziją jau seniai nešiojasi – tarpuose tarp visų tų fantazijų apie savo žarnyną: prieš keletą metų, kai dirbo Indijos ambasadoje Vašingtone ir priiminėjo „Palantir Technologies“ delegaciją – kalbėta apie prognozuojamosios analitikos programinę įrangą, – jis susipažino su Vende. Ji buvo tik praktikantė. Bet labiausiai raminantis žmogus pasaulyje. Ir svarbiausia – pirmoji moteris, su kuria jam pavyko per artimiausius dvejus metus kelis kartus susitikti.

Ir štai likimas nulemia, kad ta pati Vendė pakviečia jį būtent dabar, kai jis pagaliau suprato, kaip tvarkytis su savo sunkumais, būtent dabar, kai jis pagaliau „nulaužė“ savo gyvenimą. Tiesa, į savo vestuves su Piteriu, bet – ir tai DHU taip pat žino – aiškiai ne be užmačių.

(5.1)

Visų pirma, suknelė turi pranokti visas kitas dovanas. O turint omenyje, kad tai bus ta (!) suknelė, ji jau iš anksto paženklinta kaip vienintelė. Tad galėtum atsipalaiduoti ir būti visiškai tikra tuo, kad Vendė niekada neleis, jog tavo suknelė nebūtų pati geriausia – per amžius amžinuosius, kad ir kas nutiktų. Tik kažkodėl abejoji, ar tik tau vienai teko ši kiek keistoka užduotis. Vendė, kuriai draugystė – tarsi žaidimas, pilnas testų ir išbandymų, kuo tikriausiai metė tokį patį iššūkį ir kitoms draugėms. Yra dar Liv, su kuria Vendė nuo studijų laikų praleido daugiau laiko nei su tavimi. Ir dar Keitė, su kuria ji susipažino užpernai vasarą per „Palantir Technologies“. Nors ir esi seniausia draugė, bet kas šiuo metu jos komandoje, o kas – paskutinis bosas, žino tik Dievas.

Antra, – ir šitas *antra* galioja nepriklausomai nuo *visų pirma*, – suknelė turi atlyginti už tai, kad susimovei, kai Vendė išsipasakojo apie vestuves. Tiksliau, apie sužadėtuves. Suknelė turi išpirkti tai, kad tu iš tiesų paklausei, kaip jis (!) tai padarė. Kad akivaizdžiai mergaitę, su kuria dar smėlio dėžėje prisieki niekada neleisti berniukams laimėti, laikei tokia, kuri piršlybas patiki vaikiniui.

Tavo žvilgsnis užkliūva už kulkšnis siekiančios „Kenzo“ suknelės. Jos smėliniai atspalviai primena vanilinius ledus. 752 doleriai – gerokai mažiau, nei būtum pasirengusi išleisti. Tačiau ji kažkuo ypatinga. Nors joje yra viskozės. Bet juk tai ne tavo oda, sakai sau. Ir kai spaudai vis kitas nuotraukas, suknelė ima patikti vis labiau. Vendė su ja atrodytų tiesiog puikiai. Tau ypač patinka, kad ji plisuota. Dviejų skirtingų smėlinių atspalvių dryžiai leidžiasi tiesiai žemyn nuo aukštai prigludusios apskritos kaklo iškirptės. Šviesesnis audinys dengia tamsesnį, ir nebesupranti, ar tai audinys, ar nuoga oda. Tai puikiai išryškintų jos juodus plaukus, bet neatrodytų vulgariai. Net įsivaizduoji, kaip tie dryžiai paslepia apatinių kontūrus. Svarstai, ar turėtum pasirūpinti dar ir bateliais ir kelnaitėmis, ir nusprendi, kad po visų revoliucijų to, matyt, galima tikėtis.

Kaip žaidime „Call of Duty: Warzone“, kai iššoki iš lėktuvo virš kovos zonos ir pasaulis pamažu išsiplečia, tačiau tavo akyse ima ryškėti vaizdas to, ką Vendė kadaise padarė. Kai susiginčijote.

Su panaudotu prezervatyvu.

Prezervatyvu, kurį ji buvo panaudojusi su Piteriu.

Tu buvai beprotiškai įsimylėjusi Piterį, o vokas, kuriam Vendė tau įteikė tą prezervatyvą, buvo violetinis.

Bet nuo ko tas ginčas iš viso prasidėjo?

Apleistos gamyklos, sudegę automobiliai. Iš už vieno jų iššoka žaidėjas, panašus į Putiną, nuogu torsu, rankose laikantis šturmo šautuvą RAM-7.

Kaip tu įkalbi ją parduotuvėje nusipirkti gana brangią vienu dydžiu per mažą suknelę, kad turėtų paskatą numesti svorio iki kito pavasario.

Nutrauki užsakymo procesą, grįžti atgal ir pakeiti dydį iš S į XS. Vėl spaudi „toliau“, bet vėl sustoji. Mintis, kad Vendė tądien galėtų lakstyti ir atrodyti apkūni, yra daugeliu atžvilgių tokia neįtikėtina, jog net nesistengi visų jų išvardinti. Todėl grįžti atgal ir pakeiti iš XS į S, pamąstai minutę – ir tada pakeiti iš S į M.

(6)

Pagaliau. Ponas Bathas įžengia į juodomis ir baltomis plytelėmis išklotą kambarį, kuriame susirinkę svečiai. Staiga pasijunta priešiškumas. Tačiau jis įkiša ranką į švarko kišenę – ir juda per minią taip, tarsi viskas būtų didelis šokis. Pirmasis paliestas petys, pirmasis sumurmėtas *excuse me*. Tada pirmasis partneris – padavėjas su puošnia peteliške. Po pirueto ponas Bathas laiko kairėje rankoje taurę šampano, gurkšnoja ir juda toliau. Tarp dviejų damų su karališkomis vasarinėmis skrybėlaitėmis. Pro gana aukštą ir pernelyg greitai mestelėtą *so cute*. Auskarai skimbčioja, lūpos suspaudžiamos, ekranai šviečia. Vienuolikta valanda ryto – ir nors ponas Bathas žino, kad Vendė slepiama nuo jo akių, dar slepiama, jam atrodo, kad ji gali stovėti kažkur čia, tarp linksinčių draugių, kikenančių giminaičių ir sutrikusių kolegų. Visi čia, užuot žiūrėję į pašnekovus, nuolat stebi aplinką, kaip laukiniai gyvūnai, kurie jaučia, kad pakrūmėse tyko tigras, – ir tada ji atsisuka.

Ne toliau kaip per du metrus nuo jo, per kepurę su snapiu ir pintą tiulio kuodelio šukuoseną jis ją pamato ir supranta, kad čia atėjo ne dėl Vendės.

Šviesūs plaukai, blyški oda ir suknelė, su kuria ji prime-na nevisiškai pripustą helio balioną, – tikriausiai angelas – tokia pirma pono Batho mintis. Kad jos tamsiai violetiniai aukštakulniai neleidžia jai pakilti į dangų – antra. Tada jis pastebi geltonų žiedlapių puokštę ir kažką mėlyno joje, taip pat šampaną, kuris tikriausiai praskiestas apelsinų sultimis. Trečia mintis. O gal tai visai ne šampanas, o grynos sultys. Ketvirta. Ir su abiem – puokšte ir šampanu arba puokšte ir sultimis – ji pasveikina jį, nespėjusį nusukti žvilgsnio. Tą akimirką Bathas pamiršta savo vardą ir pasisuka devyniasdešimčia laipsnių, kad ji nematytų, ką jis traukia iš kišenės. Ne taip lengva tik dviem rankomis – dar ir drėgnomis – koordinuoti amerikietišką šampano taurę ir vokišką buteliuką. Kai jis jau ketina įberti sau į delną porciją globulių, šalia savęs išgirsta: *Hi, I’m Alexa*.

Ir buteliukas, kurį Bathas buvo įspraudęs tarp didžiojo ir bevardžio piršto, išslysta.

Neaišku, kada jis nukrito, bet štai – jis jau dūžta. Ir kai tai nutinka, kai plyšta tavo šešėlis, staiga suvoki: tu vis dar čia. Tu, tu daugybę kartų atšoki nuo grindų. Straksi šalia savęs, už savęs, priešais save ir tarp savęs. Riedi per šachmatų raštą ir skambiai skardeni – kaip kadaise tave priglobęs paplūdimio smėlis.

Lieki gulėti visur. Juodumoje, baltumoje, tiesiai ant ribos, po linguojančiu odiniu batu. Priešais grėsmingą kulniuką. Arba tiesiog tamsiai violetiniame angelo švytėjime.

Jauti, kaip aukštai virš jūsų visų veidai atsisuka ir žvilgsniai nuslenka per tave. Jauti, kaip Bathas žiūri į tave iš viršaus.

Ir tada girdi, kaip angelas sako: *I stole these shoes from my mom*⁶.

Girdi, kaip Bathas kažką cypteli.

Girdi, kaip angelas sako: *I laced ’em up with new strings*⁷.

Ponas Bathas instinktyviai pritūpia; ir tada jauti, kaip jo rankos žeria tave į krūvą.

Girdi, kaip angelas sako: *They feel a wee bit tight*⁸.

Girdi, kaip jis sako: *Although all shoes are a bit tight on me*⁹.

Girdi: *Because of my toes*¹⁰.

Ir tada pajunti, kaip keičiasi violetinis švytėjimas. Aukštakulnių kulniukai pakyla, visa apkrova persikelia ant pirštų galų – *I would rather have no toes*¹¹– ir tada prie Batho rankų prisijungia dar viena pora rankų, angeliškai baltų. *Because, you know, Batman doesn’t have any toes*¹². Ir kai Batho rankos ir angelo rankos tuo pat metu pasiekia tave, pajunti, kad esate viena visuma.

Iš vokiečių kalbos vertė Vilija Gerulaitienė

⁶ Šituos batus nudžioviau iš mamos (*angl.*).

⁷ Suvarsčiau juos naujais raišteliais (*angl.*).

⁸ Jie šiek tiek spaudžia (*angl.*).

⁹ Nors visi batai man šiek tiek ankšti (*angl.*).

¹⁰ Dėl mano kojų pirštų (*angl.*).

¹¹ Verčiau jau neturėčiau kojų pirštų (*angl.*).

¹² Juk žinai, kad Betmenas neturi kojų pirštų (*angl.*).

Požeminis pasaulis

► Atkelta iš p. 12

Tada tolumoje nuaidėjo bažnyčios varpai. Kundrotas nukreipė žvilgsnį į marškinius ant kėdės atlošo. Vaizdas liejosi akyse, lyg jis būtų po vandeniu. Kai vaikinui pagaliau pavyko sufokusuoti vaizdą, jis suprato, kad marškinių rankovės kvadratinės ir neproporcingai trumpos. Apykaklė ir suapvalintos kišenės kažkur pranykusios. *Pala, pala...* Kvadratiniai buvo ne tik marškiniai, bet ir kėdė, stalas, netgi gėlė, kurią Kundrotas rytoj žadėjo įteikti mokytojai. Sustingęs iš siaubo jis neįstengė nė pajudėti, todėl nukreipė žvilgsnį į nutirpusias rankas.

Kundroto rankos... Jos irgi buvo kvadratinės.

Legenda

Šiaulių bažnyčios varpinėje buvo du labai dideli varpai. Vieną vadindavo Jonu, kitą – Kundrotu. Švedai vieną iš varpų sumanė parsigabenti į savo kraštą. Įkėlė jį į vežimą ir ėmė vežti per užšalusį ežerą. Ežero viduryje ledas įlūžo ir varpas nuskendo.

Nuo tada, kai skambėdavo didysis bažnyčios varpas, ežere gulintis atsiliėdavo. Bažnyčios bokšte skambėdavo:

– Jonai, Jonai, Jonai!

Ežere atsiliėdavo:

– Kundrot, Kundrot, Kundrot!

– KRISTINA TAMULEVIČIŪTĖ –

Kryčio anatomija, arba Ką pasakytų Kukutis

Šiandien sausio trečia. Jau žinau, kad didžiulės mėlynės ant žmogaus kūno išnyksta maždaug po trijų savaitių.

Niekada anksčiau neturėjau galimybės taip atidžiai stebėti save, net, atrodo, girdžiu, kaip gyja tie du plyšeliai kauluose, kaip kraštai artėja vienas prie kito, jungiasi ir bando tapti vėl kažkuo vientisu.

Neringa B., manoji Virdžinija Vulf, vis dar vaidinanti pjesėje, kurią jai parašiau, pareiškė: „O aš tau pavydžiu. Kaip dabar norėčiau tokių atostogų!“ Bet tie jos žodžiai nuskamba per anksti, man dar skauda, dar tikrai ne atosogos.

Tačiau šiandien – sausio trečia, ir kelias dienas jaučiu, kad tai iš tikrųjų nerealų. Tavo nosis neužkimšta, bronchų neplėšo chroniškas kosulys, išgėrusi tabletę nebejauti skausmo, gali atsikelti, pereiti kambarius, šiek tiek pasėdėti. Pamenu vieną RoRos esė, kur jis rašė, kad liga – tai tarsi plyšys realybėje, – taip ir yra. Tik ne kiekvienas „plyšys“ būna toks malonus.

„Tave sustabdė“, – telefonu sako Jūratė V., bet mano artimiausi planai buvo tokie pamatuoti, reikalai, kurie atrodė prasmingi, nelipo vieni ant kitų, tai kokio velnio turėjau sustoti?

Gruodžio vienuoliktą. Važiuoju pabūti su trimečiu Dovu. Jam pakanka pusę dienos man šypsotis, kad laimės burbuliukų pilna – lyg tas vaikystės sifonas – iš ketvirto aukšto lifto nusileisčiau žemyn...

Išėjusi į kiemą atsirakinu prirakinatą prie stulpo dviratį ir staiga suprantu, kad pamiršau prožektorių ir galinį atšvaitą namuose. Šaligatvis ir asfaltas šlapi, tamsoje jie blizga ir akina, tad nusprendžiu dviračių taku nevažiuoti, bet varyti kita Laisvės prospekto puse. Sankryžoje, kol dega raudona, įsikišu ausinukus, įsijungiu to beprotiško Seimo posėdžio įrašą ir turbūt prarandu budrumą.

Kartais galvodavau, kas būtų, jei mane, važiuojančią dviračiu, partrenktų mašina, ką spėčiau ir ko nespėčiau pajusti...

Visai neprisimenu, kurioje posėdžio vietoje viskas nutrūko. Jokio smūgio nepajutau, tik iš arti išvydau baltą mašinos priekį, spindintį vieną žibintą, o tada greičiausiai užmerkiau akis. Tamsa lengvai lyg plunksnelę paguldė mane ant asfalto, tuomet – pauzė, labai ilga pauzė, net spėjau pagalvoti, oho, kaip laimingai aš parkritau... bet staiga iš kažkur vėluodama, tarsi man nebeprklausytų, apatinė kūno dalis visu svoriu rėžėsi į asfaltą.

Skausmas...

Atsipeikėju jau stovėdama ant šaligatvio. Dviratis stovi šalia. Kaip mes čia atsідūrėm, neturiu supratimo. Priešais vyras, panašus į garsųjį daktarą Jokūbą F., tik gerokai jaunesnis, siūlo iškviesti greitąją, bet tai niekaip nesutampa su mano noru tiesiog dviračiu grįžti namo. Aš

nenoriu policijos, nenoriu greitosios, nenoriu visų tų nesąmonių, juk stoviu, vadinasi, eiti galiu, tai turbūt galiu ir važiuoti.

Tačiau dviratis kažkodėl važiuoti nenori. Aišku, galėčiau paskambinti savo vyrui arba vaikams, bet man gi NIEKO NEATSITIKO. Todėl einu pėsčia tris stoteles, persivara dviratį per sankryžą palei estakadą, užvežu į trečią garažo aukštą, atremiu į sieną, uždaru duris, užstumi sklendę, pakabinu spyną ir nusileidusi pandusu grįžtu namo.

Iš laiško tyrėjui (jį turėsiu rašyti vėliau, nes medikai po apžiūros privalo pranešti policijai):

„Aš, tokia ir tokia, gruodžio 11 d. vakarą apie 18.30 važiauvau iš Šeškinės į Karoliniškes. Už Rygos ir Laisvės prospekto sankryžos priešingoje pusėje nei dviračių takas į mane atsitrenkė baltos spalvos automobilis, važiuojęs iš šalutinio keliuko. Vairuotojas siūlė iškviesti greitąją, atsisakiau, nes psichologiškai nenorėjau pripažinti, kad man rimta trauma. Tris dienas maniau, jog tai stiprus sumušimas, vėliau supratau, kad viskas rimčiau, todėl vyras nuvežė į ligoninę.

Kadangi buvau tamsiai apsirengusi, neturėjau šviesų, neapskaičiavau atstumo, dėl šios situacijos kaltinu tik save, pretenzijų vairuotojui neturiu ir tyrimo nereikalauju.“

Gruodžio keturioliktą. Man prasidėjo vidinis kraujavimas.

Laukiu skubiosios pagalbos skyriuje. Laukiu ilgai, todėl akimis nufilmuoju porą „trumpo metražo filmų“. Viena jų pusamžį vyrą ištinka epilepsijos priepuolis – jis taip veriančiai, keistai rikteli, krenta kniūbsčias, jauni medikai kažką jam suleidę išsiveža, taigi eilė natūraliai sutrumpėja.

Kito „filmo“ personažais tampa močiutė ir pora jos peraugusių anūkų. Ji mažutė, inteligentiška, trapi, jie turbūt jos supti ir mylėti, vėliau įgiję nelabai gerų įpročių. Ant vieno kaktos pūpso balkšvai pilkas, neįmanomo dydžio guzas ir nors trijulė laukia ilgai, gumbo savininkas kabinate užtrunka sekundę. „Ai, sakė, nieko nėra. Einam namo!“ – ir pirmas rauna prie išėjimo.

Pagaliau patenku pas gydytoją. Antra valanda nakties. „Rentgeno nedarysim. Nesiterliosim.“ „Kaip suprast?“ – klausiu aš. „Nedarysim tų visų aprašų. MRT ir viską matysim iš karto.“

Eidama ilgu koridorium matau ant sienų blausius, nelabai išraiškingus paveikslus, galvoju, kad mano šlapių augalų fotografijos, kurių vasarą tiek pridariau, čia atrodytų daug linksmiau.

Tada erdvi patalpa, šiaip ne taip pavyksta atsigtulti ant stalo, priešais – tunelis, į kurį mane tuoj įstums... ir staiga virš savęs išvystu nuoširdžiausią apkūnios moters šypseną – žmogus, vidury nakties atliekantis savo pareigas ir dar sugebantis šitaip nusišypsoti, man visada prilijo angelui.

Vėl grįžtu tuo pačiu koridoriumi, kur ant sienų vis dar nekaba mano nuotraukos, užėinu į kabinetą, atsisėdu prieš gydytoją ir tada tikrai patiriu šoką.

„Du lūžiai kryžkaulyje. Šešias savaites lovos režimas, – jauna moteris trumpai žvilgteli į mane ir vėl įsistebeilija į kompiuterį. – Trisdešimt ampulių su kraują skystinančiais į pilvą. Tiesiog suimat odą penkis centimetrus nuo bambos ir duriat, kiekvieną dieną tuo pačiu laiku.“

Taigi atostogos nuo sniego, nuo pūgos, nuo laužų ir protestų, nuo nuolatinio laimės burbuliukų papildymo. Tik bijau, kad vieną dieną liksiu viena namuose ir nebus kam suleisti vaistų. Niekada niekam neleidau injekcijų, ačiū Dievui, niekada nereikėjo, tai vienas iš dviejų dalykų, kurių sėkmingai išvengiau studijų metais. Tada tiesiog pasiploviau iš praktikos, kitąsyk pasiploviau iš prožektoriumo – užteko tos prieblandos ir formalino kvapo, kad įėjusi sprukčiau laukan.

Sausio penkioliktą. Šiandien vaistus turiu susileisti pati. Prisiverčiu švirkštą paimtį į rankas – pasirodo, adata ne tokia ir ilga. Kilsteliu prieš šviesą, spusteliu, oro burbuliuką išstumi lauk, blykstelį mažas skaidrus lašelis.

Dūris...

Ir nieko, visiškai nieko, tik gėda, kad bijojau tokios mažos adatėlės, kai kasdien iš ekranų plūsta siaubingi karo vaizdai – be gailėsčio mūsų akims, mūsų sielai, jie plūsta ir plūsta ir, atrodo, tam nėra pabaigos.

O dar pamaniau, jog labai seniai bandžiau parašyti koki nors eilėraštį. Kad ir tokį...

Po galais,
kokio velnio reikėjo
krist po tais ratais,
jei su savimi nenusitemčiau
jokio orko,
o ir šiaip,
kokia nauda
dabar iš manęs tėvynei,
Dieve mano,
net nežinau, ką
manim dėtas
galvotų Kukutis,
šitiek veltui
kankintasi,
kai pamąstai.

– AUDRA BARANAUSKAITĖ –

Dėmė ant marškinių

► Atkelta iš p. 7

Kompoziciją papildęs šalia integruotas seno lango fragmentas su stiklu tapo ne dekoratyviu elementu, o svarbia kūrinio medžiagine tąsa. Nusidėvėjęs medis, laiko paveiktas paviršius ir senas stiklas pratęsia paties paveikslą estetiką – netobulumas čia išsaugomas kaip vertė. Atrodo, jog lango fragmentas perima paveikslą švytėjimą, o pats portretas tarytum išsiliesia iš savo rėmų. Šiame darbe atsiskleidžia menininko santykis su restauracija ir laiko žymėmis. Skirtingos medžiagos – medis, stiklas, auksas, dažai – veikia kaip gyvas paviršių tinklas, kuriame senukas, irimas ir švytėjimas nuolat susilieja.

Jautrumas medžiagai išryškėjo jau ankstyvojoje Modesto Saukaitis kūryboje. Mokydamasis pas Teresę Rožanskaitę, jis asambliuose jungė rastus objektus ir tapybą. Šiuose darbuose svarbiausi kūrybos principu tapo medžiagos belaiškumas ir joje sukaupta istorija. Medis, metalas, viela, apdegę paviršiai ir buitiniai fragmentai čia veikia ne kaip antriniai elementai, o kaip pagrindiniai vaizdo perteikėjai, o tapyba įsiterpia tik kaip dar vienas

laiko sluoksnis. Šalia tapybos ir asambliužų ryškėja ir kita svarbi Modesto Saukaitis kūrybos ašis – artimas santykis su „Fluxus“ estetika ir mąstysena. Kartu su Gintaru Sodėka jis inicijavo ir kuravo pirmąją Lietuvoje „Fluxus“ parodą, ji surengta 1992 m. Moksleivių rūmuose.

Parodoje „Tarp aukso dulkių ir Fluxus“ eksponuoti objektai ir fragmentai veikė tarsi spontaniškai susiformavęs Modesto kasdienybės archyvas: veidrodžių šukės, ant stalų išdėlioti stiklo gabalėliai, keraminės plytelės, paso nuotraukos, dažais aplipęs keistos formos teptukas, pašto ženklai, priklijuoti kitoje knygos viršelio pusėje, įvairūs užrašai, bilietėliai ar apipiešta, aprašinėta „Amazon“ siuntos pakuotė.

Saukaitis kasdienius daiktus priartindavo prie meno leidamas jiems išlikti tokiems, kokie jie yra, – pažeistiems, naudotiems, paženklinėtiems gyvenimo pėdsakų. Dėl to parodoje atsirado savotiška įtampa tarp trapumo ir vertės: nereikšmingi, buitiniai fragmentai tapo estetinėmis struktūromis, o pati ekspozicija ėmė priminti „Fluxus“ dvasiai artimą gyvą procesą, kuriame menas neatskiriamas nuo kasdienybės, atsitiktinumo, buvimo čia ir dabar.

Ant palangių išdėliotos fotografijos, smulkūs daiktai kūrė trapų, beveik autobiografinį pasakojimą, kuria-

me menininko gyvenimas neatsiejamas nuo jo kūrybos. Fotografijose buvo matomi keisti, poetiški kasdienybės kuriozai: ant bato užverti perliniai karoliai, kryželis šalia indiškų rupijų, glostoma katė, atsitiktinės objektų kompozicijos, kuriose susikerta humoras ir egzistencinis laikinumas. Šios detalės nekūrė nuoseklaus biografinio naratyvo – jos veikiau yra fragmentiškos prisiminimų nuolaužos, leidžiančios pažinti ne tiek konkretų žmogų, kiek jo žvilgsnį į pasaulį.

Visa paroda ėmė funkcionuoti kaip buvimo archeologija, kurioje kasdienybė nepriešinama menui, o tampa jo dalimi. Bestudijuojant fotografijas, tarp užfiksuotų kasdienybės fragmentų netikėtai išniro trumpas įrašas, kad Modestas Saukaitis mirė 2024 m. Užrašas persmelkė visą ekspoziciją trapumo pojūčiu. Staiga visi objektai, nuotraukos, stiklo šukės, užrašai, bilietėliai ir eksponuojami Modesto daiktai tapo žmogaus buvimo ir kartu jo laikinumo liudininkais.

– KAROLINA ŪLA VALENTAITĖ –